

**FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA**
UNIVERZITET U SARAJEVU
MCMXLIX

ODSJEK ZA SOCIJALNI RAD

**ULOGA CENTRA ZA SOCIJALNI RAD U SUZBIJANJU
DJEČIJEG SIROMAŠTVA
(STUDIJA SLUČAJA KANTONA SARAJEVO)**

- magistarski rad -

KANDIDAT

Rožajac Sarah

Broj indeksa: 62/II-SW

MENTOR

Prof.dr. Sanela Bašić

Sarajevo, o k t o b a r 2023.

SADRŽAJ

Skraćenice	4
Popis tabela i slika.....	4
UVOD	6
I METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	7
1.1. Problem istraživanja.....	7
1.2. Predmet istraživanja	13
1.3. Vremensko određenje predmeta istraživanja.....	15
1.4. Prostorno određenje predmeta istraživanja	15
1.5. Disciplinarno određenje predmeta istraživanja	15
1.6. Naučni i društveni ciljevi istraživanja	15
1.7. Sistem hipoteza.....	16
1.7.1. <i>Generalna hipoteza</i>	16
1.7.2. <i>Posebne hipoteze</i>	16
1.8. Indikatori	16
1.9. Naučni pristup i metode istraživanja	17
1.10. Kategorijalno-pojmovni sistem	18
II TEORIJSKE OSNOVE RADA.....	19
2. DJEĆIJE SIROMAŠTVO	19
2.1. Uzroci dječijeg siromaštva	19
2.1.1. <i>Veličina porodice i struktura</i>	20
2.1.2. <i>Obrazovanje roditelja i ekonomska aktivnost</i>	21
2.1.3. <i>Siromaštvo na selu i u gradovima</i>	21
2.2. Posljedice dječijeg siromaštva.....	22
2.2.1. <i>Zdravstveno – fizičke posljedice</i>	22
2.2.2. <i>Kognitivno – obrazovne posljedice</i>	23
2.2.3. <i>Socijalno – emocionalne posljedice</i>	24
2.2.4. <i>Ekonomске posljedice</i>	25
3. IZDRŽAVANJE DJETETA	27
3.1. Historijski razvoj roditeljskog izdržavanja djeteta	27
3.2. Roditeljsko izdržavanje djeteta u bivšoj Jugoslaviji.....	28
3.3. Zakonsko uređenje izdržavanja djeteta u Federaciji BiH.....	31
3.3.1. <i>Porodični zakon FBiH</i>	31
3.3.2. <i>Izdržavanje maloljetnika</i>	33
3.3.3. <i>Izdržavanje punoljetnog djeteta</i>	34
3.3.4. <i>Uloga Centra za socijalni rad kao organa starateljstva u oblasti izdržavanja djeteta</i>	35
3.3.5. <i>Krivično djelo izbjegavanja izdržavanja u Pozitivnom pravu Federacije FBiH</i>	36

3.4.	Institut izdržavanja djeteta u okviru međunarodnog prava	37
3.4.1.	<i>UN Konvencija o pravima djeteta</i>	37
3.4.2.	<i>Konvencija o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inostranstvu</i>	39
3.4.3.	<i>Evropski sud za ljudska prava</i>	40
3.4.4.	<i>Konvencija o međunarodnoj naplati potpore za djecu i drugih oblika izdržavanja</i>	41
3.4.5.	<i>Protokol o pravu mjerodavnom za obavezu izdržavanja</i>	43
3.4.6.	<i>Zelena knjiga o obavezama izdržavanja</i>	44
3.5.	Dječiji rad.....	45
	IV REZULTATI ISTRAŽIVANJA	48
	IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA	90

SKRAĆENICE

BiH – Bosna i Hercegovina

FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine

KS – Kanton Sarajevo

JU – Javna ustanova

UN – Ujedinjene nacije

PZ FBiH – Porodični zakon FBiH

KCSR – Kantonalni centar za socijalni rad

KPD – Konvencija o pravima djeteta

UNICEF - The United Nations Children's Fund - agencija Ujedinjenih nacija koja skrbi o kvaliteti životnog standarda djece i omladine

NVO - Nevladina organizacija

POPIS TABELA I SLIKA

Tabela 1. Struktura zaposlenih u KCSR po godinama 49

Tabela 2. Zaposleni u CSR po spolu i godinama 49

Tabela 3. Pregled maloljetnih korisnika socijalne zaštite po kategorijama i godinama 51

Tabela 4. Pregled maloljetnih korisnika socijalne zaštite po kategorijama i godinama 52

Tabela 5. Prava, usluge i mjere socijalne zaštite 53

Tabela 6. Pregled djece bez roditeljskog staranja po godinama 54

Grafikon 1. Struktura zaposlenih u KCSR po zanimanju i godinama 49

Grafikon 2. Struktura zaposlenih u KCSR po spolu i godinama 50

Grafikon 3. Maloljetni korisnici socijalne zaštite po kategorijama i godinama 51

Grafikon 4. Maloljetni korisnici socijalne zaštite po kategorijama i godinama 52

Grafikon 5. Prava, usluge i mjere socijalne zaštite 53

Grafikon 6. Djeca bez roditeljskog staranja po godinama 55

Grafikon 7. Struktura domaćinstva 56

Grafikon 8. Broj djece u domaćinstvu 57

Grafikon 9. Starosna struktura djece 57

Grafikon 10. Tip porodice 58

Grafikon 11. Obrazovanje roditelja 58

Grafikon 12. Stambene prilike korisnika.....	59
Grafikon 13. Uslovi stanovanja u domaćinstvu korisnika.....	59
Grafikon 14. Zaposlenje roditelja.....	60
Grafikon 15. Vrste primanja u domaćinstvu	61
Grafikon 16. Korisnici usluga KCSR.....	61
Grafikon 17. Dostupnost elektronskih usluga i servisa	62
Grafikon 18. Vrsta pomoći nevladinih organizacija.....	62
Grafikon 19. Učestalost pomoći nevladinih organizacija.....	63
Grafikon 20. Vrste nevladinih organizacija koje pružaju pomoć	63
Grafikon 21. Pomoć i učestalost pomoći drugih lica i organizacija.....	64
Grafikon 22. Dostupnost društvenih sadržaja djeci.....	64
Grafikon 23. Edukacije roditelja u radu sa djecom	65
Grafikon 24. Dostatnost visine primanja.....	65
Grafikon 25. Dodatne potrebe koje nisu navedene u pravima iz oblasti socijalne zaštite.....	66
Grafikon 26. Uposlenici po spolu.....	67
Grafikon 27. Radno iskustvo u struci uposlenika.....	67
Grafikon 28. Uposlenici po zanimanju.....	68
Grafikon 29. Edukacije uposlenika	68
Grafikon 30. Pružanje roditeljima edukacije i savjetovanja vezano za dječje siromaštvo	69
Grafikon 31. Dostupnost društvenim resursima od strane KCSR djeci u stanju socijalne potrebe i rizika od siromaštva.....	70
Grafikon 32. Saradnja sa drugim institucijama, tijelima lokalne uprave i samouprave i organizacijama civilnog društva u cilju pomoći porodicama sa djecom koje su u stanju socijalne potrebe	70
Grafikon 33. Doprinos saradnje KCSR sa drugim institucijama, tijelima lokalne uprave i samouprave i organizacijama civilnog društva u otklanjanju dječijeg siromaštva.....	71
Grafikon 34. Sistem evidencija i praćenja pojava i ranog upozoravanja na opasnost od dječijeg siromaštva.....	71
Grafikon 35. Izvori podataka do kojih KCSR dolazi o dječijem siromaštvu i riziku od dječijeg siromaštva	72
Grafikon 36. Prava i usluge koje najviše pomaže u otklanjanju dječijeg siromaštva.....	72
Grafikon 37. Mjere koje najviše utiču na smanjenje dječijeg siromaštva u KS	73
Grafikon 38. Mogućnost adekvatnog odgovora KCSR na dječije siromaštvo i rizike od dječijeg siromaštva.....	74
Grafikon 39. Posljedice siromaštva na djecu i odrasle.....	75
Grafikon 40. Prioritet u radu KCSR u zaštiti djece u sistemu socijalne zaštite.....	75

UVOD

Danas se uzima da je siromaštvo stanje kada nedostaju osnovne mogućnosti za dostojanstven život. Dječije siromaštvo je siromaštvo koje su djeca i mladi doživjeli u djetinjstvu i mnogo se razlikuje od siromaštva odraslih jer ima drugačije uzroke i posljedice. Život u siromaštву i neimaštini djeci pada mnogo teže nego odraslima, a negativne posljedice siromaštva na djecu su brojne i često nepopravljive. Za djetetovu sreću potrebno je malo, no bez zdrave hrane, tople odjeće i sigurnog mjesta za život, teško da će dijete biti sretno. Pojam siromaštvo djece znači da ona odrastaju bez pristupa različitim vrstama resursa od vitalnog značaja za njihovu dobrobit i za ispunjenje njihovih punih potencijala kao što su ekonomski, socijalni, kulturni, fizički i politički resursi. UNICEF (2005.) je jasno naznačio da djeca koja žive u siromaštву¹:

1. Nisu izložena deprivaciji samo u sadašnjosti, već u njihovom potencijalu i mogućnostima za razvoj ovisi hoće li biti siromašni i u odrasloj dobi, odnosno hoće li doći do međugeneracijskog prenosa siromaštva.
2. Ovise o roditeljima/skrbnicima i nisu u poziciji da mogu preuzeti na sebe odgovornost za izbore koji utječu na njihov životni standard ili nivo deprivacije.
3. Za izlazak iz siromaštva posebno su ovisna o javnoj i državnoj politici koja treba omogućiti pristup društvenim resursima, naročito obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti.

Optimalan rast i razvoj za dijete, a posebno dijete predškolske dobi koje je u najbržem tempu rasta i razvoja, trebao bi biti omogućen svakom djetetu. Dijete je subjekt svoga odgoja koji iziskuje zadovoljavanje osnovnih potreba od strane odraslih, a u uslovima neodrživog rasta i razvoja, uslovima niskih ili nikakvih prihoda roditelja, ono uvelike ovisi i o državnim postupcima, odnosno javnim i državnim politikama, uvjerenjima i vrijednostima određenih zemalja (Družić Ljubotina, Sabolić i Kletečki Radović, 2017). Statistika UNICEF-a i Grupe Svjetskih banki (Callahan, 2016) ukazuje na podatke da u svijetu ima oko 385 miliona djece koja žive u siromaštву. Svake godine, zbog ekstremnih uslova življenja, umre njih 3,1 milion, a čak 8 500 djece dnevno samo zbog slabe ishrane, dok je svako četvrto dijete siromašno u najbogatijim zemljama svijeta. Po podacima UNICEF-a dnevno zbog ekstremnih uslova siromaštva umire 22 000 djece. Siromaštvo može uzrokovati trajna oštećenja, kako psihička i fizička, tako i kratkotrajna i dugotrajna. Siromaštvo uveliko usporava djetetov rast i razvoj, uzrokuje neuspjeh u školi i dovodi dijete u opasnost od zdravstvenih problema. Takođe, utiče na djetetovu ulogu u društvu, odnosno porodici i funkciranju kućanstva, međusobne odnose

¹ Šućur, Z.; Kletečki Radović, M.; Družić Ljubotina, O.; Babić, Z. Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj, Zagreb, Ured UNICEF-a za Hrvatsku 2015.; str.4

članova te na društvo u cjelini. Neimaština, narušavajući ostvarenje prava preživljavanja i ostalih prava djece, uzrokovala je nastajanje mnogih udruženja i fondova za pomoć djeci i porodicama pogodjenim siromaštvom. Jedno od glavnih svjetskih udruženja, UNICEF, u saradnji s Grupom Svjetske banke, osnovano je 1944. godine. Spomenuto najveće svjetsko udruženje „promovira prava i blagostanja svakog djeteta, u svemu što rade. Skupa sa svojim partnerima rade u 190 zemalja i područja u kojima obaveze pretvaraju u praktične akcije, s posebnim naglaskom postizanja istoga na najranjiviju skupinu i isključenu djecu, u korist sve djece, posvuda“ (UNICEF and the World Bank Group, 2016:7). Siromaštvo i neimaština, svojim posljedicama i učincima na društvo, a posebno djecu, ukazuju na potrebu preuzimanja adekvatnih mjera u svrhu suzbijanja siromaštva.

I METODOLOŠKI OKVIR RADA

1.1. Problem istraživanja

Multidimenzionalnost siromaštva kao pojave omogućava nam da o njemu razmišljamo kao o stanju koje karakterišu trajna ili hronična uskraćenost resursa, sposobnosti, mogućnosti izbora, sigurnosti i moći koji su potrebni za adekvatan životni standard i ostvarenje drugih građanskih, ekonomskih, političkih, kulturnih i socijalnih prava.

Kantonalni centar za socijalni rad je višefunkcionalna ustanova socijalne zaštite organizirana kao centralna institucija, otvorena za saradnju sa nevladinim organizacijama i drugim organizacijama koje na principima suvremenog, stučnog, socijalnog rada uz angažiranje potrebnih profila stručnjaka organizira, supervizira i sprovodi ciljeve socijalne zaštite u Kantonu. Centar za socijalni rad kao javnu ustanovu na koju se prenose javna ovlaštenja, u skladu sa Zakonom o ustanovama, osniva Skupština Kantona i utvrđuje organizaciju, vrstu i stepen stručne spreme stručnih radnika u odnosu na broj stanovnika koje pokriva Centar. Radi efikasnosti u radu, Centar vrši neposrednu socijalnu zaštitu putem službi koje se osnivaju za područje općina udruženih u Kantonu ili službi u sjedištu Centra.

Na području Kantona Sarajevo djeluje JU „Kantonalni Centar za socijalni rad“ Sarajevo. Poslovi iz djelokruga rada Centra organizuju se i provode u organizacionim jedinicama:

- Služba socijalne zaštite opštine Ilijaš,
- Služba socijalne zaštite opštine Hadžići,
- Služba socijalne zaštite opštine Vogošća,

- Služba socijalne zaštite opštine Iliča sa odjelenjem Trnovo,
- Služba socijalne zaštite opštine Novi Grad,
- Služba socijalne zaštite opštine Novo Sarajevo,
- Služba socijalne zaštite opštine Centar,
- Služba socijalne zaštite opštine Stari Grad.

Poslove iz oblasti Zakona o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom u prvom stepenu obavlja Javna ustanova „Kantonalni centar za socijalni rad“ Sarajevo, a u drugostepenom postupku o pravima i obavezama po osnovu ovog zakona rješava Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo. Nadzor nad stručnim radom ustanove vrši Kantonalno ministarstvo.

Nadležnost Centra za socijalni rad u oblasti zaštite braka, porodice i djece definisana je po sljedećoj oblasti:

- Posredovanje,
- Usvojenje,
- Starateljstvo,
- Izdržavanje,
- Hraniteljstvo.

Prije pokretanja postupka za razvod braka bračni partneri ili oba bračna partnera koji imaju djecu nad kojom ostvaruju roditeljsko staranje, kao i za vrijeme trudnoće žene, dužni su podnijeti zahtjev za posredovanje fizičkom i pravnom licu ovlaštenom za posredovanje. Ukoliko se zahtjev za posredovanje podnese Centru za socijalni rad, Centar je dužan da u roku od 8 dana od dana podnošenja zahtjeva pozove oba bračna partnera da pristupe i učestvuju u postupku posredovanja. Svrha posredovanja je između ostalog oticanje uzroka koji su doveli do poremećaja bračnih odnosa, sporazum o tome sa kim će živjeti njihova maloljetna djeca nad kojim se ostvaruje roditeljsko staranje, o odnosima djece sa roditeljem sa kojim neće živjeti, o njihovom izdržavanju, o ostalim sadržajima roditeljskog staranja. O posredovanju se sastavlja zapisnik i dostavlja bračnim partnerima. Tužba za razvod braka se može podnijeti samo pod uslovom da je prethodno okončan postupak posredovanja i da je uz tužbu priložen zapisnik o posredovanju.

Usvojenje je poseban oblik porodično – pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos. Porodični zakon FBiH normira da se usvojenje može zasnovati kao nepotpuno i potpuno. Usvojiti može osoba kojoj nije oduzeto roditeljsko staranje, nije ograničena ili oduzeta poslovna sposobnost, nije

kažnjavana i nije pod istragom, ne boluje od bilo kakvih oboljenja koja se mogu odraziti na život i zdravlje djeteta i sl., a pod uslovom da pruža dovoljno garanciju da će pravilno ostvarivati roditeljsko staranje. Da bi se pokrenuo postupak usvojenja, potencijalni usvojitelji, odnosno zainteresovane osobe, podnose zahtjev za usvojenje centrima za socijalni rad. Organ starateljstva na osnovu priloženih, odnosno po službenoj dužnosti pribavljenih dokaza utvrđuje da li su ispunjeni uslovi za zasnivanje usvojenja djeteta propisani Porodičnim zakonom.

Starateljstvo je posebna zaštita koju društvena zajednica pruža maloljetnim osobama bez roditeljskog staranja i punoljetnim osobama koje nisu sposobne ili koje nisu u mogućnosti starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama. Porodični zakon Federacije BiH je za organ starateljstva odredio centar za socijalni rad. Centar za socijalni rad kome su povjereni poslovi organa starateljstva te poslove vrši putem imenovanog staratelja ili neposredno putem stručne osobe. Porodični zakon (član 186.) normira da se pod starateljstvo stavlja maloljetna osoba:

1. čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta duže od tri mjeseca,
2. čijim je roditeljima oduzeto roditeljsko staranje,
3. čiji roditelji još nisu stekli poslovnu sposobnost ili im je ona oduzeta ili ograničena,
4. čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovno se starati o svom djetetu, a nisu povjerili njegovo čuvanje i odgoj osobi za koju je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uslove za staraoca.

Izvršavanje dužnosti i prava roditelja na izdržavanje djeteta je prepostavka za vršenje svih ostalih dužnosti i prava prema djetetu, pa zbog toga ono za dijete ima veliki značaj.² Prvenstvena je odgovornost roditelja i drugih lica odgovornih za dijete da, u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti, osiguraju životne uslove potrebne za razvoj djeteta. Onda kada roditelj sa kojim dijete živi ne pokrene postupak za dosuđenje ili povišenje izdržavanja protiv drugog roditelja, a za to nema opravdane razloge, organ starateljstva (centar za socijalni rad) je obavezan, u ime maloljetnog djeteta pokrenuti i voditi ovaj postupak. Isto tako je obavezan pokrenuti izvršni postupak. Organ starateljstva, kao organ koji štiti prava i interes djeteta, uvijek učestvuje u postupku u kojem se odlučuje o izdržavanju maloljetnog djeteta ili punoljetnog djeteta koje su roditelji obavezni izdržavati (zbog njegove nesposobnosti za rad i nemanja dovoljno sredstava za život). Njegovo učešće je obavezno, jer će se tako zaštititi interes djeteta onda kada roditelj, zbog nestručnosti i nepoznavanja pravnih propisa, nije u stanju uspješno voditi postupak. Radi osiguranja ovog učešća, sud je obavezan

² Bubić, S.; Traljić, N.; 2007: „Roditeljsko i starateljsko pravo“ Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 158.

obavijestiti organ starateljstva o postupku, pozivati ga na sva ročišta i dostavljati mu sve odluke donesene u postupku (član 240. stavovi 1. i 2.). Na zahtjev suda dužan je pribaviti sve podatke značajne za donošenje odluke o izdržavanju (član 241.) Obaveza organa starateljstva je i praćenje ispunjavanja obaveze izdržavanja djeteta, odnosno provjeravanje njenog ispunjavanja, jer će se tek tako zaštитiti interes djeteta i osigurati zadovoljavanje njegovih potreba. Onda kada utvrdi da roditelj ne ispunjava obavezu izdržavanja, odnosno ne izvršava je u potpunosti, obavezani je, radi zaštite interesa djeteta, preuzeti mjere - pokrenuti sudski postupak za dosuđenje ili povišenje izdržavanja, odnosno izvršni postupak (član 242. stav 2.). Uspješnom izvršavanju ovih obaveza trebalo bi da doprinese izvršavanje zakonom ustanovljene obaveze suda da odluke o izdržavanju djeteta dostavlja nadležnom organu starateljstva (član 308. stav 3.), te evidencija odluka i sporazuma o izdržavanju djece i roditelja, na čije je vođenje zakonodavac obavezao organ starateljstva (član 242. stav 1.).

Konvencija o pravima djeteta (član 27.) normira da država priznaje svakom djetetu pravo „na životni standard primjeren fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju djeteta“. Država preuzima odgovarajuće mjere za pomoć radi ostvarivanja ovog prava, a u slučaju potrebe osigurava materijalnu pomoć i programe pomoći, posebno u vezi s ishranom, odjećom i stanovanjem. Zbog većeg značaja ovog izdržavanja u odnosu na izdržavanje ostalih članova porodice, ono se normira u dva dijela Porodičnog zakona: u dijelu koji reguliše dužnosti i prava roditelja, te u dijelu pod naslovom „Izdržavanje“. U dijelu zakona koji normira dužnosti i prava roditelja propisana je dužnost i pravo roditelja da izdržavaju dijete u skladu sa odredbama ovog zakona, te dužnost roditelja da djetetu osiguraju životne uslove potrebne za njegov razvoj (član 138.). U dijelu zakona u kojem je normirano izdržavanje (čije se odredbe odnose na izdržavanje djece, roditelja i drugih srodnika - članovi 215-223.), na obavezu izdržavanja maloljetnog djeteta se odnosi posebna odredba člana 215. u kojoj se normira da roditelji u izvršavanju ove obaveze „moraju iskoristiti sve svoje mogućnosti i sposobnosti“. Obaveza izdržavanja djeteta nadživjava roditeljsko staranje, odnosno ostaje i nakon punoljetstva djeteta: ako se dijete nalazi na redovnom školovanju, roditelji su mu dužni, prema svojim mogućnostima, obezbijediti mu izdržavanje i nakon punoljetstva, a najduže do navršene 26. godine života. (član 216. stav 1.)

Zakonodavac je obavezao organ starateljstva (CSR) da, vodeći računa o dobrobiti djeteta, nastoji da se roditelji sporazumiju o visini izdržavanja. Kako isti značaj za dijete ima i sporazum roditelja o povišenju doprinosa za izdržavanje djeteta, organ starateljstva je obavezan nastojati da se i on postigne, kada to zahtijevaju povećane potrebe djeteta, ili to omogućavaju bolje materijalne prilike roditelja (član 238. stav 1.).

Hraniteljstvo je smještaj djeteta/djece bez roditeljskog staranja, u kraćem ili dužem vremenskom trajanju, u drugu porodicu, koja je posebno pripremljena za tu ulogu. JU „Kantonalni centar za socijalni rad“ je nadležna institucija za provođenje postupka smještaja djeteta i odrasle osobe u hraniteljsku porodicu. Hraniteljstvo je zasnovano na principu porodičnog okruženja, održivosti socijalnih veza i najboljeg interesa djeteta. Osnovni cilj hraniteljstva jest težnja da se djetetu koje je ostalo bez roditeljskog staranja osigura zdravo i poticajno porodično okruženje koje će mu omogućiti pravilan rast i razvoj kroz pruženu ljubav, toplinu, emocionalnu sigurnost i zadovoljenje osnovnih životnih potreba.

U praksi ne postoji jedinstvena mjeru za utvrđivanje linije siromaštva već se koristi više različitih koncepata i indikatora, što u stvari reflektuje dvije osnovne uloge koje treba da ima linija siromaštva. Prva uloga linije siromaštva je da se utvrdi koji su to životni uslovi koji, kada se ostvare čine da se osoba više ne smatra siromašnom. Druga uloga definisane uloge siromaštva je da se omoguće različita poređenja: poređenja linije siromaštva porodica različitih veličina i demografske strukture, porodica koje žive na različitim mjestima, poređenja u vremenu koja nam govore koliki su izdaci potrebni u različitim okolnostima da bi se zadovoljile osnovne potrebe i izbjeglo siromaštvo. Da bi jedan indikator siromaštva bio kredibilan i pouzdan, potrebno je da ispunjava obje uloge linije siromaštva ili da je bar dio seta indikatora koji daju potpunu sliku stanja siromaštva u jednom društvu.³

Apsolutna linija siromaštva, kao što joj i ime govori, ne mjeri siromaštvo u odnosu na druge nivoje blagostanja već umjesto toga nastoji da definiše vrijednost potrošnje koja je potrebna bilo kojoj osobi bez obzira na vrijeme i mjesto. Najčešće korišćena apsolutna linija siromaštva je ona koja se zasniva na potrošnji hrane. Nutricionisti su postavili minimum prehrambenih zahtjeva uzimajući u obzir godine, pol i nivo napora pojedinca. Koristeći prihvaćene minimalne zahtjeve, trošak apsolutne linije siromaštva hrane se definiše kao novčana vrijednost koja je neophodna da se ispune minimalne norme.

Relativna linija siromaštva definiše siromaštvo u poređenju sa 'tipičnim' nacionalnim standardom života. Relativna linija siromaštva ima jedan veliki nedostatak: na osnovu nje nije moguće pratiti promjene tokom vremena, relativne ocjene siromaštva tokom vremena unose zabunu prilikom ocjene promjena nejednakosti i promjena siromaštva. Takođe, ukoliko u datoj zemlji postoji značajan dio populacije koji živi ispod linije siromaštva, relativna linija siromaštva ovo neće u potpunosti obuhvatiti.

³ Siromaštvo u BiH 2011- Trendovi i dostignuća i indikatori adekvatnosti ciljanja budžetskih transfera za socijalnu zaštitu u BiH 2011.; str.6-7.

U cjelini gledano, absolutna i relativna linija siromaštva služe u različite svrhe. U mjeri u kojoj se siromaštvo posmatra kao nedostatak osnovnih artikala, čiji nedostatak treba da bude smanjen i progres koji se u tome pravi da bude predmet monitoringa tokom vremena, potrebno je koristiti absolutnu liniju siromaštva. Absolutna linija siromaštva predstavlja fiksnu vrijednost u vremenu i prostoru, dok se relativna linija siromaštva povećava kako rastu prosječni troškovi. Pristup dječjem siromaštву utemeljen na pravima znači da prilike ljudi koji žive u siromaštvu ne promatramo isključivo kao pitanje socijalne pomoći, već i kao kršenje ljudskih prava (UNICEF 2000;3). Instrumenti za zaštitu ljudskih prava, uključujući i Konvenciju o pravima djeteta te Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, dodatno osnažuju takav stav tvrdeći da su socijalna prava ljudska prava te da ona ne bi smjela ovisiti o „priuštivosti“ ili političkim i ideološkim izborima. Napori za suzbijanje dječjeg siromaštva i unapređivanje dobrobiti djece mora biti sveobuhvatni i multidimenzionalni (Espey et al, 2010;3). Prilikom ostvarivanja socijalne zaštite može se govoriti o dvije kategorije korisnika. Prvi su oni koji se smatraju siromašnima zbog toga što nemaju uopšte vlastitih prihoda ili su ti prihodi manji od propisanih cenzusa, znači nisu dovoljni za podmirenje osnovnih životnih potreba. Druga je kategorija ona koja socijalnu zaštitu ostvaruje u svrhu zadovoljavanja specifičnih potreba, nastalih uglavnom zbog invalidnosti, starosti, ovisnosti, neodgovarajuće roditeljske brige, problema u ponašanju, porodičnog nasilja, trgovine ljudima, beskuéništva i drugo.

U Federaciji BiH sistem socijalne zaštite je potpuno decentralizovan i sastoji se od institucije ombudsmena za ljudska prava BiH i na nivou Federacije: Federalnog ministarstva rada i socijalne politike i federalnih institucija za socijalnu zaštitu. Na kantonalm nivou, kantonalnih ministarstva rada i kantonalnih institucija socijalne i dječije zaštite, domova za djecu bez roditeljskog staranja, centara za socijalni rad, službi socijalne i dječije zaštite, sigurnih kuća, dnevnih centara, privatnih centara i nevladinih organizacija. Na federalnom nivou postoje dva kantonalna centra za socijalnu zaštitu i 22 službe za socijalni rad i dječiju zaštitu.⁴

Federalnim zakonom propisani su korisnici socijalne zaštite i prava iz socijalne zaštite koja korisnici mogu ostvariti, dok je Kantonalm zakonom proširen krug korisnika socijalne zaštite i proširen nivo prava koja korisnici socijalne zaštite na Kantonu Sarajevo mogu ostvariti.

U nadležnosti JU „Kontonalni centar za socijalni rad“ je postupanje po zahtjevima građana za ostvarivanje prava na :

⁴ https://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2013/IBHI_Siromastvo_u_BIH_2011_Trendovi_i_dostignuca.pdf

- Novčanu i drugu materijalnu pomoć (stalna novčana pomoć, jednokratna novčana pomoć, izuzetna novčana pomoć, novčana naknada za pomoć i njegu od strane druge osobe, novčana naknada za vrijeme čekanja na zaposlenje),
- Ospozobljavanje za život i rad,
- Smještaj u ustanovu socijalne zaštite,
- Usluge socijalnog i drugog stručnog rada,
- Lična invalidnina, dodatak za njegu i pomoć drugog lica i ortopedski dodatak,
- Smještaj u hraniteljsku porodicu,
- Život uz podršku u lokalnoj zajednici.

Pored navedenih prava, osobe sa invaliditetom ostvaruju pravo na zdravstveno osiguranje putem Centra, ukoliko isto ne mogu ostvariti po drugom osnovu. Građani Kantona Sarajevo pod uslovima utvrđenim u podzakonskim aktima, u prvostepenom postupku koji vodi Centar, ostvaruju i slijedeća prava:

- pravo na subvencioniranje troškova grijanja,
- pravo na topli obrok u javim kuhinjama Kantona Sarajevo,
- pravo na plaćanje troškova dženaze/sahrane/ukopa za socijalne kategorije,
- pravo na sufinansiranje troškova podstanarstva.

Programi socijalne zaštite koji integrišu komplementarne usluge dječije zaštite, zdravstva, obrazovanja i zapošljavanja mogu osnažiti i poboljšati kapacitete siromašnih porodica i njihove djece da vode nezavisne i produktivne živote.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja u širem smislu jeste uloga centara za socijalni rad u suzbijanju dječijeg siromaštva. U užem smislu predmet ovog istraživanja su aktivnosti i mehanizmi koje provode centri za socijalni rad u cilju zaštite i suzbijanja dječijeg siromaštva na području Kantona Sarajevo i rezultati istih. S obzirom na dugoročne nepovoljne učinke odrastanja u depriviranim okolonostima, važno je posebno se fokusirati na siromaštvo djece te osmisliti mјere koje mogu ublažiti negativne učinke siromaštva na obrazovanje te profesionalne šanse djece i redovno ih evaluirati. Za razliku od drugih korisnika socijalne zaštite, djeca pravo glasa naravno nemaju. A siromašna djeca i njihove porodice u pravilu ni u društvu nemaju glasa. Bez prihvaćanja činjenice da su djeca nevine ili pasivne žrtve siromaštva, iskorjenjivanje je dječijeg siromaštva, jasno, važan pokazatelj društvene pravde. Djeca su građani sa svojim pravima, a jedno od tih

prava, prema Konvenciji o pravima djeteta - jeste ne živjeti u siromaštvu. Zato je razumjeti trenutačne uslove u kojima djeca žive važno kako bismo shvatili potrebe djece i u skladu s njima djelovali mjerama javnih politika u ranoj fazi dječijeg razvoja. Ulazak u siromaštvo u ranoj fazi života imat će značajne negativne posljedice za postignuća djece u zrelijim godinama života. Važna poveznica između blagostanja ostvarenog u djetinjstvu i u zreloj dobi određena je ishodima obrazovanja. Budući da ona nisu odgovorna za postupke koji će uticati na njihovo blagostanje, djeca bi morala imati zaštićen položaj u društvu. Prema svim mjerilima siromaštva, slaba obrazovanost, nezaposlenost i neaktivnost nosioca ili odraslih članova domaćinstva najkonzistentniji su i najčvršći razlozi za pojavu rizika od dječijeg siromaštva u zemlji. Visok rizik od pojave težeg oblika siromaštva, apsolutnog siromaštva, također je snažno povezan s veličinom domaćinstva koji zavise od drugih (broj djece u domaćinstvu). Iako pripadaju manjoj grupi djece u BiH, djeca koja žive u domaćinstvima sa samohranim roditeljem ne samo da imaju najveći jaz siromaštva, već su izložena najvećem riziku uskraćenosti prema kompozitnom indeksu uskraćenosti djece (nedostaje im 3 i više, 5 i više stavki prema ad-hoc modulima Ankete o potrošnji domaćinstva).⁵ Zagovaratelji prava i interesa djece koja žive u uslovima siromaštva smatraju da odrastanje u odsutnosti bilo kojeg od sljedećih činioca predstavlja siromaštvo:

- bez adekvatnih sredstava za život: finansijskih i nutritivnih resursa potrebnih za preživljavanje i razvoj (ekonomski, fizički i okolinski resursi).

- bez mogućnosti za ljudski razvoj: što uključuje pristup kvalitetnom obrazovanju i razvoju životnih vještina te zdravstvenoj zaštiti(socijalni, kulturni i fizički resursi).
- bez porodice ili struktura u zajednici koje imaju za cilj brinuti o djeci: roditelji ili skrbnici koji se brinu za djecu, proširene porodice ili strukture u zajednici koje se mogu brinuti o djeci i štititi je ako roditelji/skrbnici nisu u mogućnosti ili ih nema (socijalni i kulturni resursi).
- bez mogućnosti punopravnog sudjelovanja u društvu: ako su obesnažena, bez javnog glasa (politički resursi) (Childhood Poverty Research and Policy Center, 2004:1).

U skladu s opisanim pristupom razumijevanja fenomena siromaštva djece i vrijednosti poštovanja djetetove ličnosti i subjektiviteta koji promiče Konvencija UN-a o pravima djeteta, u ovom istraživanju i preporukama za unapređenje položaja siromašne djece, polazi se od shvaćanja da je dijete osoba koja ima svoj sadašnji život, potrebe i želje te da je individua koja ima pravo na zaštitu svojih prava i interesa te poseban status s obzirom na psihičku i fizičku ranjivost koja proizlazi iz dobi.

⁵ Bruckauf, Z.,2014.; „Dječije siromaštvo i uskraćenost u Bosni i Hercegovini“; ;Analiza ankete o potrošnji domaćinstava iz 2011.godine.

1.3. Vremensko određenje predmeta istraživanja

Naučno istraživanje teme „Uloga centra za socijalni rad u suzbijanju dječijeg siromaštva“ odnosi se na period od 2015. do 2020. godine.

1.4. Prostorno određenje predmeta istraživanja

Naučno istraživanje teme „Uloga centra za socijalni rad u suzbijanju dječijeg siromaštva“ provest će se na području Kantona Sarajevo.

1.5. Disciplinarno određenje predmeta istraživanja

Istraživanje je bazirano na nauci o socijalnom radu, koristeći saznanja drugih naučnih disciplina: pedagogije, psihologije, prava, sociologije s naglaskom na područje socijalnog rada. Istraživanje je intradisciplinarno.

1.6. Naučni i društveni ciljevi istraživanja

Naučna opravdanost istraživanja ima za cilj da ukaže na što veću potrebu za angažmanom i uključenosti Centra za socijalni rad i svih drugih nadležnih i relevantnih institucija i subjekata unutar društvene zajednice, kako bi se na različite načine i primjenom zakonske regulative, mehanizama i aktivnosti pristupilo što boljoj i adekvatnijoj zaštiti od dječijeg siromaštva i socijalne isključenosti.

Djeca u državama članicama Vijeća Europe imaju pravo uživati cijeli niz ljudskih prava zaštićenih Europskom konvencijom o ljudskim pravima, Konvencijom o pravima djeteta Ujedinjenih naroda i drugim međunarodnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava. Prema Eurostatu, djeca spadaju u dobnu skupinu koja je izložena najvećem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Budući da ciklusi siromaštva traju kroz nekoliko generacija, Europa je izložena riziku da stvorи „*izgubljenu generaciju*“ razočaranih mladih ljudi, što bi moglo imati ozbiljne posljedice za društvenu koheziju i političku stabilnost. Konvencija o pravima djeteta UN-a priznaje svakom djetetu pravo na životni standard koji odgovara njegovom fizičkom, duševnom, duhovnom, moralnom i socijalnom razvoju. Europska socijalna povelja garantuje dječja prava na odgovarajuću socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu. U skladu s Konvencijom o pravima djeteta UN-a i Europskom socijalnom poveljom, porodice bi trebale dobiti svu potrebnu zaštitu i pomoć kako bi ispunile svoju presudno važnu ulogu.

1.7. Sistem hipoteza

1.7.1. Generalna hipoteza

Centar za socijalni rad Kantona Sarajevo kroz zakonsku regulativu i mehanizme je osnovni nosilac aktivnosti na prevenciji i suzbijanju dječijeg siromaštva u Kantonu Sarajevo.

1.7.2. Posebne hipoteze

1. Centri za socijalni rad su najvažnije ustanove u sistemu socijalne zaštite, a uvažavajući brojne međunarodne i domaće propise, zaštita prava djece u sistemu socijalne zaštite ima prioritetno mjesto.
2. Razvijanje usluga za djecu, a posebno onih koje se tiču obrazovanja od najranije vrtičke dobi može ublažiti nepovoljne posljedice odrastanja u siromaštvu.
3. Dopune minimalnih standarda usluga socijalne zaštite elementima koji se odnose na otkrivanje i zaštitu djece od zloupotrebe radom.
4. Siromaštvo na djecu ostavlja značajnije i dugotrajnije posljedice nego na odrasle, zbog njihove ranjivosti, odnosno životne dobi i ovisnosti o roditeljima.
5. Potrebna je edukacija stručnjaka o radu sa djecom, ali i roditeljima, koji se nalaze u riziku od siromaštva ili u siromaštvu kako bi im bili u mogućnosti pružiti potrebnu podršku, ali i dati potrebne savjete i pomoć kako bi lakše prebrodili život u siromaštvu i uspješno izašli iz njega.
6. Djeca koja žive u uslovima siromaštva posebno ovise o javnim i državnim politikama koje im trebaju omogućiti pristup društvenim resursima.
7. Uspostavljanje sistema evidencije i praćenja pojave i sistema ranog upozorenja u svim relevantnim službama unutar centara za socijalni rad i jedinice lokalne samouprave.

1.8. Indikatori

Navedene hipoteze su određene relevantnim međunarodnim i domaćim dokumentima, zakonskim odredbama, statističkim izvještajima, usmenim iskazima socijalnih radnika, pedagoga i pravnika, sprovedenom anketom te pisanim stručnim radovima, istraživanjima i literaturi vezanoj za siromaštvo u cjelini s naglaskom na siromaštvo djece.

1.9. Naučni pristup i metode istraživanja

Istraživanje je složena, namjerna, organizovana ciljna i svršishodna djelatnost usmjerenja na sticanje istinitog saznanja o bilo kom predmetu - o situaciji, stanju, ponašanju, radnji i činu, o realnosti: prošloj, sadašnjoj i budućoj. Metodologija se odnosi na sveukupnost metodske postupaka koje primjenjuje određena znanost ili grupa srodnih znanosti s ciljem dolaženja do novih spoznaja. Metodologija proučava znanstvene metode (Vujević, 2006).

Analiza je postupak raščlanjivanja složenih predmeta, pojava ili ideja na njihove sastavne elemente. **Sinteza** je postupak u kojem se jednostavnije misaone tvorevine ili pojedinačni dijelovi spajanjem povezuju u složenije misaone tvorevine, odnosno u cjelinu.

Apstrakcija i konkretizacija su postupci srodnii analizi i sintezi. Apstrakcija je postupak temeljen na misaonom procesu izdvajanja i uopćavanja bitnih svojstava, odnosa i veza u mnogobrojnim više ili manje srodnim pojavama i procesima radi njihova upoznavanja i analize (Žugaj i dr., 2006, str.59). Konkretizacija je postupak suprotan apstrakciji i predstavlja određivanje onog opštег, izdvojenog (apstrahiranog) nekim posebnim odredbama. Uvijek ide u smjeru od ka posebnom (Žugaj i dr., 2006)

Generalizacija znači podvrgavanje pojedinačnog općenitom, uopćavanje, stvaranje više općenitih zaključaka. Podrazumijeva pronalaženje određenih značajki na većem broju slučajeva, situacija ili pojava. **Specijalizacija** je usmjeravanje djelatnosti nečega u jednom pravcu, na određenu užu djelatnost.

Indukcija podrazumijeva zaključivanje od pojedinačnih slučajeva prema opštim zakonitostima.

Metoda indukcije je sistematska i dosljedna primjena induktivnog načina zaključivanja u kojem se na temelju pojedinačnih ili posebnih činjenica dolazi do opštih zaključaka (Zelenika, 2000). **Metoda dedukcije** za razliku od induktivne metode, polazi od određenih opštih stavova i najčešće se sastoji u utvrđivanju kako ono, što vrijedi uopšte, vrijedi i u jednom određenom slučaju (Žugaj i dr., 2006, str. 85).

Metodu klasifikacije u literaturi često nazivaju najstarijom i najjednostavnijom metodom. Klasificiranje se provodi pomoću različitih kriterija, ali na temelju jedinstvenog načela. Mora biti potpuna i adekvatna, pojmovi koji se klasificiraju moraju biti precizno određeni (Žugaj i dr., 2006). Ona je uslov za uspješno provođenje analize i sinteze.

Deskripcija je opis pojava koje se istražuju. Deskripcija kao znanstvena metoda podrazumijeva postupak opisivanja pojava i predmeta kao i njihovih veza i odnosa, ali bez znanstvenog objašnjavanja i tumačenja.

Metoda komparacije je metoda kojom se među pojavama, događajima ili predmetima pokušava uočiti sličnost, istaknuti zajednička obilježja ili različitosti. Komparacija se provodi

na način da se prvo utvrde zajednička obilježja ispitane pojave, a potom ona obilježja po kojima se te pojave razlikuju. Komparacijom se tako ističe ono što je tim pojavama zajedničko ili ono po čemu se razlikuju (Žugaj i dr., 2006)

Statističke metode primjenjuju se u svim znanstvenim disciplinama i područjima znanosti. Njezina uloga se ogleda u opisivanju, ali i u uzročno posljedičnom objašnjavanju istraživanih pojava. Važnost statističke metode proizilazi i iz činjenice da se jedino pomoću statističke metode mogu na relativno egzaktan način saznati opšta određenost, pravilnosti i zakonitosti masovnih pojava (Zelenika, 2000, str. 342). Valja napomenuti kako statistički postupci ne daju bezgrešne rezultate. Statistika počiva na zakonima vjerovatnosti i stoga daje dobru prognozu i dobru aproksimaciju realnog stanja temeljenog na prikupljenim podacima

1.10. Kategorijalno-pojmovni sistem

- 1. Dječije siromaštvo** – Nema konkretne i tačne definicije dječijeg siromaštva već ono podrazumijeva da djeca odrastaju bez pristupa različitim vrstama značajnih resursa koji su od presudnog značaja za njihovu dobrobit i za ispunjenje njihovih punih potencijala (Šućur i sur, 2015.).
- 2. Konvencija o pravima djeteta** - međunarodni dokument, usvojen na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. novembra 1989.godine, a sadrži univerzalne standarde koje država stranka Konvencije (tj. koja ju je potpisala i ratificirala) mora jamčiti svakom djetetu.
- 3. Izdržavanje** - izdržavanje u najopštije smislu riječi proističe iz porodičnih odnosa i označava obavezu jednog lica da obezbijedi sredstva za život drugom licu kome je to potrebno, a u pravnom smislu riječi, izdržavanje je samo ona obaveza koja je snabdjevena pravnom sankcijom, odnosno mogućnošću intervencije države koja joj mora osigurati poštovanje.
- 4. Roditeljsko staranje** - skup odgovornosti, dužnosti i prava roditelja koje imaju za cilj zaštitu ličnih i imovinskih prava i interesa (član 129., stav 2.PZFBIH).⁶
- 5. Dječija zaštita** - pravo i dužnost roditelja da se staraju o podizanju i vaspitanju svoje djece i prava djeteta na uslove života koji omogućavaju njegov pravilan psihofizički razvoj i obaveza države da im u tome pruža pomoć.⁷
- 6. Socijalna zaštita** - organizirana djelatnost u Federaciji, usmjerena na osiguranje socijalne sigurnosti njenih građana i njihovih porodica u stanju socijalne potrebe. Socijalna zaštita djeteta

⁶ Bubić,S.;Traljić,N.;2007: „Roditeljsko i starateljsko pravo“, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo,2007, str.145.

⁷ Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodice pod rizikom od razdvajanja u FBIH 2006-2016, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, str.27.

u skladu sa odredbama Konvencije o pravima djeteta, ostvaruje se u najboljem interesu djeteta (član 11., stav 2. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom).

7. Dijete je svako ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, ako se na osnovu zakona koji se odnosi na dijete, punoljetstvo ne stiče ranije. U smislu socijalne zaštite djece uključuju se slijedeće kategorije djece: djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju, djeca ometena u razvoju porodičnim prilikama, zlostavljava djeca i djeca koja su odgojno zanemarena i zapuštena.⁸

II TEORIJSKE OSNOVE RADA

2. DJEČIJE SIROMAŠTVO

Nema konkretnе i tačne definicije dječijeg siromaštva već ono podrazumijeva da djeca odrastaju bez pristupa različitim vrstama značajnih resursa koji su od presudnog značaja za njihovu dobrobit i za ispunjenje njihovih punih potencijala (Šućur i sur.,2015.).

2.1. Uzroci dječijeg siromaštva

Uzroci dječijeg siromaštva su mnogobrojni, a većem riziku od siromaštva izložene su porodice sa većim brojem djece. Roditelji s više djece u svakodnevnoj su borbi da djeci osiguraju osnovne životne potrebe i okrenuti su tome kako prehraniti porodicu. Djeci iz višečlanih porodica rijetko su dostupne odgojno-obrazovne usluge, rekreativni i kulturni sadržaji. Pored strukture porodice, važan pokazatelj siromaštva je i niska razina obrazovanja roditelja. Roditelji koji su obrazovaniji lakše će pronaći posao i njihova primanja će biti veća. Također porodice s više djece koje žive na selu izloženije su siromaštvu od porodica koje žive u gradovima prema svim pravovima siromaštva. Porodice koje žive u ruralnim sredinama imaju veći rizik od dugotrajnog siromaštva.

⁸ „Konvencija o pravima djeteta“, Generalna skupština Ujedinjenih nacija, 1989.godina

2.1.1. Veličina porodice i struktura

Djeca koja žive u većim porodicama konstantno se suočavaju s većim rizikom od siromaštva. Posmatrajući različite pragove siromaštva, siromaštvo je u većem procentu prisutno kod djece s dvoje ili više braće i sestara, nego kod djece koja nemaju braće i sestara.⁹ Druga dva pokazatelja, koji se odnose na veličinu porodice, broj odraslih i broj starijih osoba u domaćinstvu, podržavaju ovaj trend. Svaka dodatna odrasla osoba u domaćinstvu linearno povećava rizik od dječijeg siromaštva. Međutim, koristeći definiciju relativnog siromaštva, nalazimo da djeca koja žive u domaćinstvu s dvije odrasle osobe, što se može smatrati tradicionalnim tipom domaćinstva, imaju najniži rizik od siromaštva u poređenju s drugim grupama.

Život u domaćinstvu s većim brojem starijih članova porodice povećava rizik od dječijeg siromaštva prema mjerilima apsolutnog siromaštva. Ukoliko se posmatra linija relativnog siromaštva, razlika između ove dvije grupe je u stvari vrlo mala, što bi se u izvjesnoj mjeri moglo pripisati metodološkim razlikama između mjerila apsolutnog i relativnog siromaštva. Prosječan jaz siromaštva u grupi djece s dva ili tri starija člana domaćinstva drugi je najniži jaz (0.20) među svim grupama. Djeca koja žive u porodicama sa samohranim/razvedenim roditeljima imaju najveći jaz siromaštva među svim analiziranim socio-ekonomskim grupama. Jednoroditeljske porodice često su povezane sa siromaštvom.¹⁰ Vrlo česti problem jednoroditeljskih porodica je loša ekomska situacija u kojoj se njezini članovi nalaze. U jednoroditeljskim porodicama većinom majke vode domaćinstvo i brinu za djecu, a uz njih se veže pojam feminizacija siromaštva. Feminizacija siromaštva je da žene imaju veću vjerovatnost od muškarca da budu izložene siromaštvu. Uz feminizaciju siromaštva, primjećuje se i tendencija infantilizacije siromaštva tj. porasta broja siromašne djece.¹¹ Djeca koja žive u domaćinstvu s jednim roditeljem (najčešće majkom) izložena su siromaštvu što negativno utiče na njihov fizički, kognitivni i socioemocionalni razvoj. Bitno je i napomenuti da poslodavci u većini slučajeva ne žele zaposliti samohrane roditelje jer znaju za njihove povećane potrebe i teško usklađivanje radne i porodične uloge. Zbog toga samohrani roditelji nisu u mogućnosti djetetu priuštiti knjige, kompjutere, hranu i slične stvari koje se nalaze na popisu materijalne deprivacije za mjerjenje siromaštva djece.

⁹ Bruckauf,Z.,2014: "Dječije siromaštvo i uskraćenost u Bosni i Hercegovini",Analiza ankete o potrošnji domaćinstva iz 2011.godine

¹⁰ Šućur, Z.; Siromaštvo i socijalni transferi u Hrvatskoj, Hrčak Portal Hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa,2005,:str.10

¹¹ Krčmar,B. ;Problematika jednoroditeljskih obitelji u suvremenom društvu,str.3

2.1.2. Obrazovanje roditelja i ekonomска aktivnost

Nizak nivo obrazovanja roditelja značajno povećava rizik od dječijeg siromaštva. Zaposlenički status roditelja uvelike ovisi o razini njihova obrazovanja jer obrazovaniji roditelji lakše pronalaze posao i kada se zaposle više zarađuju.¹² Vjerovatnoća da neko domaćinstvo dođe u kategoriju siromašnih gotovo je tri puta veća ako glava porodice ima samo osnovno obrazovanje. Već i srednjoškolski nivo obrazovanja glave porodice pruža značajnu garanciju da će domaćinstvo izbjegći pad u siromaštvo.¹³ Ovo ukazuje na značaj poboljšavanja obrazovnog sistema za mlade, kao osnovnog instrumenta za dugoročno suzbijanje siromaštva. Srednjoročno, stvaranje novih mogućnosti za obrazovanje odraslih osoba nižeg obrazovnog nivoa, imalo bi pozitivan utjecaj na smanjenje siromaštva.

Jedan od glavnih nalaza većine studija jeste negativna korelacija između obrazovanja i siromaštva. Općenito, što je viši nivo obrazovanja, pojedinaca ili prosjeka domaćinstva, to je manja vjerovatnoća da će oni biti nezaposleni, a samim tim i pasti u kategoriju siromašnih. Niže obrazovanje je povezano sa radom u „sivoj ekonomiji“. Više od polovine zaposlenih sa osnovnom školom radi u neformalnoj privredi, dok je za kategorije s višim nivoima obrazovanja ovaj pokazatelj ispod jedne četvrtine. Od faktora koji povećavaju rizik siromaštva nivo obrazovanja je pojedinačno najznačajniji.

2.1.3. Siromaštvo na selu i u gradovima

Djeca koja žive u seoskim i međugradskim područjima konstantno su izloženija siromaštvu u odnosu na djecu koja žive u gradskim sredinama, prema svim pragovima siromaštva. Praktično svi aspekti koji utiču na životni standard domaćinstava su nepovoljniji u seoskim područjima gdje, u velikom broju slučajeva, još uvijek nedostaje osnovna infrastruktura. Djeca koja odrastaju u seoskim naseljima imaju bitno manje javnih površina uređenih i namijenjenih djeci od svojih vršnjaka u gradskim naseljima, češće su izložena opasnim životinjama, imaju slabiju javnu rasvjetu i cestovnu infrastrukturu. Pristup obrazovnim i zdravstvenim ustanovama je otežan i skup, a njihov kvalitet u ruralnim područjima je niži. U ovim sredinama vrlo je malo ustanova za predškolsko obrazovanje, koje bi djeci iz ruralnih krajeva moglo pomoći da nadoknade ograničenja, koja proizilaze iz odrastanja na selu. Nepostojanje cjelovite politike razvoja poljoprivrede odvraća stanovnike od ulaganja u ovu djelatnost, a mogućnosti za druge

¹² Šućur,Z.;Kletečki Radović,M.;Družić Ljubotina,O.;Babić,Z.,“Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj“, Zagreb, Ured UNICEF-a za Hrvatsku,2015, str.3

¹³ „Pregled siromaštva u Bosni i Hercegovini“.pdf.,str.28

vrste zapošljavanja u ruralnim krajevima su male. Sve ovo stvara dodatni pritisak na ionako mali broj raspoloživih radnih mjesta, podiže cijene stanova i uzrokuje teškoće u pružanju obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih usluga.

2.2. Posljedice dječijeg siromaštva

Glavne posljedice odrastanja djece u siromaštvu možemo posmatrati na zdravstvenom, kognitivnom, socijalnom i ekonomskom nivou. Dječije siromaštvo potrebno je prepoznati kao multidemenzionalni i jedinstven fenomen gdje je potreban holistički pristup zasnovan na ljudskim pravima sa naglaskom na raličitim socijalnim dimenzijama i uključivanjem različitih aktera.

2.2.1. Zdravstveno – fizičke posljedice

Siromaštvo i njegove popratne pojave imaju uticaja na zdravlje djeteta od trenutka začeća. Siromašne majke češće u anamnezi imaju rizične činioce (bolesti, navike), lošiju prenatalnu brigu (kao što su nedovoljan broj ginekoloških pregleda i neodgovarajuća prehrana tokom trudnoće), pokazuju više znakove stresa tokom trudnoće i za zdravlje štetnih navika (Jovančević, 2008.).

Kad su u pitanju zdravstvene i fizičke posljedice, siromašna djeca se češće rađaju s niskom porođajnom težinom i imaju veću stopu smrtnosti u prvim mjesecima života (Brooks-Gunn i Duncan, 1997.; prema: Šućur i sur, 2015.). Roditelji djece koja žive u uslovima siromaštva nemaju mogućnost djetetu kupiti određeni lijek ili pripravak po preporuci pedijatra u odnosu na roditelje djece koja ne žive u uslovima siromaštva. Djeca koja žive u uslovima siromaštva izloženija su negativnim utjecajima kao što su: loši sanitarni uslovi, nezdrava hrana ili veća pogodenost elementarnim nepogodama.

Utjecaj siromaštva na zdravlje velikim je dijelom posredovan i prehranom, pri čemu oni koji žive u siromaštvu i pate od pothranjenosti razvijaju veću sklonost različitim bolestima, imaju manji kapacitet za učenje, izloženiji su rizicima iz okoline i osjetljiviji na njih (Kurjak, 2008.). Osim što se siromašna djeca češće rađaju osjetljivija, zbog uticaja prenatalnih činioča, zdrava djeca iz siromašnih porodica lakše postaju ranjiva, a na njih se odnosi i neodgovarajuća njega i prehrana (Jovančević, 2008.). Svjetska zdravstvena organizacija (WHO Global Database, prema Jovančević, 2008.) navodi da ta djeca češće obolijevaju od deficitarnih bolesti, kao što su slabokrvnost, rahitis ili pothranjenost, od respiratornih bolesti, malarije i AIDS-a te češće stradavaju od ozljeda i trovanja. Djeca koja žive u uslovima siromaštva u većem su riziku od

invaliditeta i izloženosti hroničnim i akutnim bolestima te je kod njih vjerovatnije da će doživjeti bolničko liječenje. Astma, anemija i dijabetes su hronične bolesti kojima su češće izložena djeca koja žive u uslovima siromaštva.

2.2.2. *Kognitivno – obrazovne posljedice*

Važna poveznica između blagostanja ostvarenog u djetinjstvu i u zreloj dobi određena je ishodima obrazovanja. Rana iskustva djece te uslovi u domaćinstvu u kojem su ona odrastala znatno utiču na ishode obrazovanja u kasnijoj fazi života (Bladnen i Gregg (2004), Machin (1988). Budući da roditelji neće investirati nužnu količinu ljudskog kapitala koji je djeci potreban, ona djeca koja žive u dugotrajno siromašnim domaćinstvima mogu imati ograničen lični razvoj. Posljedica ekonomске krize i života u siromaštvu je i „socijalna isključenost djece i mladih“ iz aktivnosti koje su njima važne, a koje uključuju kontakt s vršnjacima i razvoj određenih vještina. Obrazovanje se smatra jednim od ključnih elemenata za socijalno uključivanje svih ranjivih skupina, tako i osoba koje žive u siromaštvu.¹⁴ Obrazovanjem i sticanjem viših stupnjeva kvalifikacije otvara se mogućnost zapošljavanja i smanjuje opasnost ostajanja u „začaranom krugu“ siromaštva (UNDP, 2009.; Wolf, 2007.). Obrazovanje je ključno područje intervencija u životu djece (Ridge, 2002.) s obzirom na to da u obrazovnim ustanovama djeca imaju prilike usvajati nova znanja i širiti spoznaje, razvijati vještine i unapređivati svoja životna iskustva. Djeca u intelektualnom i fizičkom pogledu imaju samo jednu šansu za optimalan razvoj, s tim da se razvojni ishodi djece vrlo teško mogu popraviti naknadnim poboljšanjem ekonomskog položaja porodice.

Socioekonomski status već u drugoj godini života povezan je s pozitivnim kognitivnim razvojem i razvojem jezika. Kod djece koja odrastaju u siromaštvu prisutan je usporen razvoj i ova djeca postižu slabiji uspjeh u školi od druge djece.

Na osnovu podataka koji su prikupljeni za MCS (Millennium Cohort Study) u Velikoj Britaniji, ispitivana je veza porodičnih materijalnih poteškoća i ranih razvojnih ishoda.¹⁵ U ispitivanju je sudjelovalo 14.661 roditelj, a provedeno je u dva navrata, kad su djeca imala 9 mjeseci i 3 godine. Rezultati pokazuju statistički značajne, korozivne uticaje, porodičnih finansijskih poteškoća na kognitivni razvoj i bihevioralnu prilagodbu te djece. Oni impliciraju da dugotrajna izloženost snažno negativno utiče na razvojne ishode. Poznato je da je spremnost za školu polazna osnova za uspjeh u nastavku obrazovanja. Općenito, teško je polaziti iz negativne

¹⁴ Kletečki Radović,M.; Vejmelka,L.; Družić Ljubotina,O.;“ Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece“, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, 2017.

¹⁵ Usp.Schoon i dr.nav.dj.

pozicije, a nepripremljenost za školu to svakako jest. Početni neuspjesi imaju tendenciju da se učvrste, a djeca se teško s njima suočavaju i teško mijenjaju sliku o sebi, kao neuspješnim učenicima, što nerijetko rezultira niskim samopouzdanjem i samopoštovanjem, frustracijom, nezadovoljstvom, lošim odnosom prema školi i sl. Tako su ova djeca zbog materijalnih uslova u kojima žive, nerijetko ograničena već na početku svoga obrazovanja i teško nadoknađuju te zaostatke u postizanju i održavanju školskog uspjeha. Istraživanja pokazuju da razlike u mogućnostima koje postoje na početku školovanja imaju tendenciju da se produže, te određuju njihov tok školovanja i kasnijeg razvoja. Čini se da doživljaj siromaštva u ranom djetinjstvu snažnije utiče na školski uspjeh nego siromaštvo doživljeno u srednjem djetinjstvu ili adolescenciji. Opravdano je očekivati da će višestruki nedostaci s kojima djeca slabijeg socioekonomskog statusa započinju školovanje otežavati njihov napredak, ugroziti njihova postignuća, ali i promijeniti njihov razvojni put. Čini se da visokostresno i nepoticajno okruženje određuje njihovu spremnost za učenje, odnosno da se u takvim okolnostima dječji potencijali za uspjeh smanjuju.

2.2.3. Socijalno – emocionalne posljedice

Siromaštvo je također povezano i sa socijalnim i emocionalnim razvojem djeteta. U razdoblju predškolske dobi emocionalni i socijalni kapaciteti se najbrže razvijaju, a budući da djeca u riziku od siromaštva češće odrastaju u dezorganizovanim zajednicama i područjima koncentrisanog siromaštva te su rjeđe izložena pozitivnim socijalnim normama i modelima, razvoj neće ići u pozitivnom smjeru. Djeca u riziku od siromaštva imaju veći rizik da će iskazivati emocionalne probleme ili probleme u ponašanju jer češće žive sa samohranim roditeljima i domaćinstvima gdje je slabiji roditeljski nadzor i viši nivo roditeljskog stresa (Šućur i sur, 2015.)

Danas je sasvim jasno da i emocije igraju važnu ulogu u školskom uspjehu djece. Pažnja se skreće na uočeno beznađe, bespomoćnost, povećani nivo simptoma depresije kod ove grupe djece.¹⁶ Zbog problema sa samoregulacijom, siromašna djeca su često frustrirana i lako odustaju od zadataka, više je vjerovatno da će postati pasivni i nezainteresirani za školu. Uz to, djeca koja odrastaju u siromaštву češće pokazuju neprimjerene emocionalne reakcije, manje empatije za tuđe probleme, što ometa njihove socijalne interakcije unutar razreda, a reflektira se i na njihove školske rezultate.

¹⁶ Pellino, K., 2007.;The effects of poverty on teaching and learning, www.teachtechnology.com/tutorials/teaching/poverty.

Najveći uticaj na socijalni i emocionalni razvoj djeteta u siromašnim porodicama ima majka. Istraživanja su pokazala da „nivo obrazovanja majke, dohodak domaćinstva i depresivni simptomi imaju direktnе, trajne posljedice na socijalnu kompetenciju njezina djeteta u ranom djetinjstvu.“¹⁷ Interakcija roditelja s djecom najvažnija je u ranom djetinjstvu, zbog toga što se emocionalni i socijalni kapaciteti djeteta najbrže razvijaju. Dijete koje odrasta u porodici čija su primanja ispod granice siromaštva, često je izloženo porodičnim stresovima, zlostavljanju, zanemarivanju te ima veći rizik da će iskazati emocionalne probleme ili probleme u ponašanju (agresivnost, neposlušnost, impulsivnost,...). Postoje dvije grupe emocionalnih ishoda, a to su: „internalizirani i eksternalizirani ishodi.“¹⁸ Ishodi usmjereni izvan sebe, odnosno eksternalizirano ponašanje odnosi se na agresivno ponašanje, sukobe s drugima, nemogućnost samokontrole (koja se često veže uz socijalno neprihvatljiva ponašanja, kao što je ovisnost itd.) i ishodi usmjereni na sebe, tzv. internalizirano ponašanje, kao što su anksioznost, povlačenje i depresija.¹⁹

Čini se da roditelji većinom očekuju da se dijete prilagodi njihovim mogućnostima u okviru svakodnevnog života, a manje da se oni prilagode potrebama djeteta. Dijete ne može ostvariti komunikaciju prema vlastitoj volji i potrebi. Preokupiranost poslovima oko njege, hranjenja i brige za fizičko zdravlje djeteta često dovodi do zapostavljanja igre i empatijske responzivnosti. Siromaštvo za djecu predstavlja značajan rizik za socijalnu isključenost kao i pojavu niza psihosocijalnih rizika za djecu koja uključuju poteškoće sa završavanjem obrazovanja kao i sticanje nivoa obrazovanja koja djetetu može pružiti bolju i vedriju budućnost (Ajduković i Rimac, 2017). Porodici u riziku socijalne isključenosti i u riziku siromaštva potrebna je socijalna podrška jer ona pridonosi emocionalnoj dobrobiti djeteta, ublažava njegovo suočavanje sa stresom i ukazuje na socijalne uloge. Djetinjstvo se smatra veoma burnim razdobljem jer dijete prolazi različite fizičke, emocionalne i socijalne promjene i u suočavanju s njima nekim roditeljima može biti potrebna podrška (Unicef, 2015).

2.2.4. *Ekonomske posljedice*

Kad su u pitanju ekonomske posljedice, za one koji su živjeli u dugotrajnom siromaštvu kao djeca stoji da je veća vjerovatnost da će biti siromašni i kao odrasli ljudi (Corcoran i Chaudry,

¹⁷Abby C. W., Ross A. T., How Poverty and Depression Impact a Child's Social and Emotional Competence, Volume 1, Number 10, Dostupno na:https://poverty.ucdavis.edu/sites/main/files/file-attachments/policy_brief_thompson_risk_print.pdf,

¹⁸ Brooks-Gunn, J., & Duncan, G. J., The effects of poverty on children, *The Future of Children*, 7(2), 1997., str. 62., Dostupno na: www.researchgate.net

¹⁹ Dimitrijević, S. i Stančić, S., op.cit., str. 21

1997.; Hobcraft i Kiernan, 2001.; Šućur i sur. 2015). Posljedica ekonomске krize i života u siromaštvu je i „socijalna isključenost djece i mladih“ iz aktivnosti koje su njima važne, a koje uključuju kontakt s vršnjacima i razvoj određenih vještina. Nizak nivo ekonomskih mogućnosti dovodi do neimaštine, oskudne i nekvalitetne prehrane, nepriuštivosti odjeće i obuće, problemi u podmirivanju režijskih troškova, pad životnog standarda.

Materijalna uskraćenost mjeri se kroz nedostatak posjedovanja određenih trajnih potrošnih dobara. To su: internet, tv, mobilni telefon, fiksni telefon, video rekorder/DVD uređaj, Hi-Fi sistem, personalni kompjuter (PC) i satelitsku antenu.

Stambena uskraćenost mjeri se kroz nedostatak osnovnih infrastrukturnih sadržaja u stambenoj jedinici i prema gustoći smještaja. U osnovne infrastrukturne sadržaje spadaju: dovod pitke vode, unutrašnje kupatilo i toalet, topla voda, telefonska linija, odvojena kuhinja, kanalizacija i grijanje.²⁰ Djeca koja žive u relativnom siromaštvu mjenjom prema potrošnji imaju tri puta veće izglede da će im nedostajati osnovne potrepštine kao što su svježa hrana i povrće, nova odjeća ili obuća. Štaviše ona imaju četiri puta veće izglede da će im nedostajati tri obroka dnevno. Siromašna djeca su također znatno uskraćenija za učešće u društvu. Na primjer, ona imaju 3,5 puta manje šanse za proslavu posebnih događaja kao što su rođendani, a vjerovatnoća da će pozvati prijatelje u goste je gotovo četiri puta manja jer to njihova porodica ne može priuštiti. Broj djece koja žive u siromaštvu i u čijoj porodici nedostaje mobilni telefon ili automobil veći je više nego dvostruko u odnosu na opštu populaciju. U prosjeku, djeci koja žive u siromaštvu navedena trajna dobra nedostaju više od jedan i po puta u poređenju s djecom u opštoj populaciji. Dječija ranjivost, kad je riječ o materijalnoj uskraćenosti, posmatrana je u socio-demografskim grupama sličnim onima utvrđenim za monetarno siromaštvu i odnose se u velikoj mjeri na stepen obrazovanja nosioca domaćinstva i nivo njegove/njene aktivnosti na tržištu rada. Tri puta više djece koja žive u siromaštvu mjenjom potrošnjom uskraćeno je za sadržaje koji predstavljaju osnovne potrepštine – novu odjeću, dva para odgovarajuće obuće ili konzumiranje svježeg voća ili povrća dnevno – u poređenju s prosjekom u ukupnoj dječjoj populaciji.

Djeca koja žive u domaćinstvima u kojima su višestruko uskraćena, gdje se preklapaju relativno siromaštvu i materijalna uskraćenost, imati će takođe i najveći jaz siromaštva i vjerovatno će njihovo siromaštvu biti dugoročno i hronično.

²⁰ Bruckauf, Z.; „Dječije siromaštvu i uskraćenost u Bosni i Hercegovini“, Analiza ankete o potrošnji domaćinstava iz 2011.godine, str.24

3. IZDRŽAVANJE DJETETA

Izdržavanjem djeteta zadovoljavaju se njegove osnovne životne potrebe i na taj način roditelji stvaraju ekonomsku osnovu za njegov razvoj. Izdržavanje djeteta je porodičnopravni institut koji se zasniva na porodičnoj solidarnosti, gdje je cilj da dijete odrasta nesmetano i u zdravom ozračju. Jednostavno rečeno izdržavanje djeteta predstavlja roditeljsku dužnost i pravo svakog djeteta.

3.1. Historijski razvoj roditeljskog izdržavanja djeteta

U razdoblju principata prvi put se spominje roditeljsko izdržavanje djece, na način da je postojala obaveza roditelja da izdržavaju djecu nezavisno o tome da li su bila pod očinskom vlasti (*patria potestas*), emancipirana ili vanbračna.²¹ Razmatrale su se i druge potrebe djeteta prilikom donošenja odluke, koje su pored osnovnih životnih potreba obuhvaćale i određene druge potrebe. Uticaj rimskog prava na savremeno porodično pravo ogleda se na utemeljenu koncepta „*nemo pro praeterito alitur*“. Određeno je na način da se нико ne može izdržavati unatrag i u potpunosti je prihvaćeno u savremenim porodičnopravnim zakonodavstvima. Osnova savremenog izdržavanja temeljena na načelu porodične solidarnosti pojavljuje se početkom XIX vijeka nastankom građanskih kodifikacija.

*Code civil*²², francuski građanski zakonik donesen 23.03.1804. pod imenom *Code civil des Francais*, nosio je i naziv *Code Napoleon*, a na snazi je, nakon mnogih izmjena i dopuna i danas. To je hronološki, a i po svom utjecaju prvi građanski zakonik XIX vijeka. *Code civil* sastavljen je od uvoda i tri knjige, a bračno i porodično pravo smješteno je u prvu knjigu koja obuhvaća cijelokupno pravo osoba. Uređeni su neki od instituta porodičnog prava kao što su brak, razvod, roditeljska vlast, usvojenje. Podjeljena je na 11 poglavlja i bavi se pravima građana pojedinca i porodice, uživanje građanskih prava, zaštitom privatnosti, prebivalištem, skrbništvom, starateljstvom, odnosima roditelj-djeca, brakom, odnosom bračnih drugova i rastavom braka. U pogledu porodičnog prava zakonik je današnjim mjerilima bio patrijarhalan, jer je davao prednost muškarcima u odnosu na žene i djecu i tada je u cijeloj Evropi bila slična situacija. Zakonik je bio prilično liberalan u poređenju sa ostalom Evropom, dozvoljavao je razvod na osnovu uzajamnog pristanka. U tom slučaju, stranke bi se mogle dogovoriti tko će preuzeti brigu o „*plodovima njihove zajednice*“ (*enfans nes de leur union*), odnosno o djeci.

²¹ Razdoblje principata traje od osnivanja carstva po Augustu 27. g. pr. n. e. do smrti cara Aleksandra Severa 235. g.; Horvat, M., Rimsko pravo, Zagreb, 2008., str. 12

²² *Code civil des français. Édition originale et seule officielle, Pariz, 1804.*, dostupno na ftp://ftp.bnf.fr/010/N0106151_PDF_1_-1DM.pdf

Osnovni elemenat sporazuma, bila je i obaveza supruga da isplaćuje određen iznos novca ženi u slučajevima kada ona nema prihod da ispunji svoje životne potrebe. S druge strane nije postojalo pravilo kojim bi se propisivalo izdržavanje djece nakon razvoda braka.

Pored propisa koji upućuju na to s kojim će roditeljem dijete živjeti, određena su prava i obaveze druge strane da nadgleda i sudjeluje u nastavku života djeteta.

Austrijski Opći građanski zakonik²³ (u dalnjem tekstu: AGZ) je proglašen 1. juna 1811. godine u Beču pod naslovom *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbländer* (Opći gradanski zakonik za njemačke nasljednje teritorije), poznat po skraćenici ABGB. Austrijski građanski zakonik (AGZ) predstavlja kodifikaciju privatnog prava koja slijedi sistem Institucija. Brojao je 1502 člana. Dva su izvora AGZ-a - to su rimsko i prirodno pravo. Rimsko pravo bilo je historijsko naslijeđe njemačkih zemalja, dok je učenje prirodnog prava bilo rezultat intelektualnog razvoja Evrope iz doba prosvjetiteljstva. Roditeljska vlast označavala je širi pojam i obavezivala roditelje da pruže djetetu adekvatnu zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, te „pristojno izdržavanje“. Otac je imao pravo birati stalež djeteta, upravljati njegovom imovinom, davati odobrenje za maloljetnički brak koji dijete namjerava sklopiti. AGZ poima izdržavanje kao obavezu roditelja da osiguraju djetetu hranu (jelo i piće za života), odjeću, adekvatno obrazovanje, stan i ostale životne potrebe.

Većina odredaba o izdržavanju sadrži pojam „hraniti“ i s tim pojmom izdržavanje se određuje kao osiguranje najvažnije životne potrebe. Svedena je na minimum razlika izdržavanja i materijalnog pomaganja između zakonite i nezakonite djece. Ono što osnažuje značenje institut izdržavanja koje je on tada imao, jesu odredbe tadašnjih kaznenih propisa kojima je bilo određeno kako je, u slučaju nemogućnosti snošenja troškova, troškove dužno snositi poglavarstvo. Nesporazumne rastave, presuđivao je sudac ovisno o konkretnom predmetu, te se stoga iznos, a ponekad i oblik (novac ili *in natura*) izdržavanja određivao ovisno o specifičnim okolnostima.

3.2. Roditeljsko izdržavanje djeteta u bivšoj Jugoslaviji

Uređenje odnosa između roditelja i djece propisani su u Ustavu FNRJ iz 1946.²⁴ i Ustavu SFRJ iz 1963.²⁵ Ustavom iz 1946. godine maloljetne osobe nalaze se pod posebnom zaštitom

²³ Izvorno: *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*

²⁴ Ustav FNRJ, Sl. list FNRJ br. 10/46., čl. 26.

²⁵ Ustav SFRJ, Sl. list SFRJ br. 14/63, 18/67 i 29/71, čl. 57.

države, te su postavljeni temelji za izjednačavanje položaja bračne i vanbračne djece koji će kasnije biti razrađivani kroz savezne i republičke zakone. Prve odredbe koje se odnose na prava i dužnosti roditelja prema djeci nalazimo u Osnovnom zakonu o braku. Ovaj zakon je primarno uređivao bračne odnose i bilo je potrebno unijeti te odredbe da se ne bi odgađala provedba jednog od temeljnih ustavnih načela, načelo zaštite maloljetne djece. U skladu s navedenim načelom zaštite maloljetne djece, pitanje njihovog izdržavanja bilo je u isključivoj nadležnosti sudova koji su ga u okviru presude o razvodu, nepostojanju ili poništenju braka rješavali po službenoj dužnosti.

Mogući sporazum roditelja imao je samo karakter prijedloga i sud ga je mogao usvojiti samo ako je to bilo u interesu djeteta.²⁶ Ustav FNRJ ograničava „naročitu zaštitu države“ samo na maloljetnu djecu, dok Osnovni zakon o braku i Osnovni zakon o odnosima roditelja i djece ne postavljaju nikakve dobne granice. U jednako pravnom položaju na pravo na izdržavanje nalazila su se djeca nad kojima je bilo produženo roditeljsko pravo i djeca koja su studirala. U sudskoj praksi se primjenjivalo uz uslov da su punoljetna djeca morala savjesno i redovno udovoljavati svojim redovnim školskim obavezama, a dijete je moglo samostalno postaviti zahtjev u bračnom sporu u odnosu na maloljetnu djecu.

Kod određivanja visine iznosa izdržavanja sud je uzimao u obzir potrebe i interes zajedničke djece i mogućnosti roditelja, a naglasak nije bio isključivo na visini prihoda i dohodaka roditelja. Osnovni zakon o braku, dopuštao je roditeljima zahtijevati da se presudom utvrđena visina doprinosa prilagodi promijenjenim imovinskim prilikama (*clausula rebus sic stantibus*).²⁷ Kada roditelj nije mogao doprinositi djetetu u dovoljnoj mjeri novčano, u iznimnim situacijama bilo je dopušteno izdržavanje u drugim oblicima, ako je ono bilo u interesu djeteta. Lišenje roditeljskog prava ili „osuda“ na gubitak tog prava nisu bili od uticaja na dužnost izdržavanja.²⁸

Zakon o braku i porodičnim odnosima SR Hrvatske donesen je 21. marta 1978. godine, stupio je na snagu 29. marta iste godine, a primjenjuje se od 1. januara 1979. godine. Zakon o braku i porodičnim odnosima SR Srbije donesen je 7. juna 1980. godine, stupio je na snagu 15. juna iste godine, a primjenjuje se od 1. januara 1981. godine. Porodični zakon SR Bosne i Hercegovine donesen je 9. jula 1979. godine, a stupio je na snagu 9. januara 1980. godine. U republičkom i pokrajinskem zakonodavstvu, prisutna su dva zakonodavna sistema. Po prvom porodično zakonodavstvo je prezentirano u vidu zasebnih zakona koji se posebno odnose na svaki odjeljak porodičnog prava. Po drugom sistemu, porodično zakonodavstvo je

²⁶ Eisner, B, Porodično pravo, Zagreb, 1950., str. 102.

²⁷ OZB čl. 66.

²⁸ Osnovni zakon o odnosima roditelja i djece, član.32. str.3

kodifikovano primjenom jedinstvene, odnosno integralne metode koja se zasniva na ideji da jedna pravna grana treba da ima jedan zakonski propis. Po svom obimu, zakonodavstvo SR Hrvatske i SR Srbije nalazi se iznad zakonodavstva SR Slovenije i SR Bosne i Hercegovine. Sistematika, koja je prisutna u Zakonu o braku i porodičnim odnosima SR Hrvatske i SR Slovenije, kao i u Nacrtu zakona o porodici SR Srbije koji insistiraju na jedinstvenom pristupu problematici porodičnopravnih odnosa, počinje polako da dobija jednoobraznu fizionomiju. Ovim već postepeno uhodanim putem kreće i Porodični zakon SR Bosne i Hercegovine. Po svom konceptu sistematike, on je najbliži Zakonu o braku i porodičnim odnosima SR Hrvatske sa blagim odstupanjima. Prema Porodičnom zakonu SR Bosne i Hercegovine izdržavanje djece je jedno od temeljnih prava i dužnosti roditelja koje je propisano u interesu društvene zajednice i čine sadržinu roditeljskog prava. Insistiranjem na širokoj i sveobuhvatnoj humanizaciji roditeljskog prava, obaveza izdržavanja roditelja prema svojoj maloljetnoj djeci, prerasta njihove mogućnosti i postaje obaveza koja ima prioritet u odnosu na obezbjeđenje sopstvene egzistencije.²⁹

Roditelji su obavezni da izdržavaju ne samo svoju maloljetnu, već i punoljetnu djecu ako se nalaze na redovnom višem ili visokom školovanju. Razlika u prepostavkama za nastanak obaveze izdržavanja roditelja prema punoljetnoj djeci normalna je posljedica da samo maloljetna djeca uživaju posebnu društvenu zaštitu. Prema tome, roditelji su dužni da izdržavaju svoju punoljetnu djecu samo ako za to imaju materijalnih mogućnosti koje obezbjeđuju i njihovu egzistenciju. U republičkom i pokrajinskom zakonodavstvu bio je prisutan jedinstven stav da su roditelji dužni da izdržavaju svoju djecu koja se nalaze na univerzitetskom školovanju, ali najduže do 26. godine života. Dužina trajanja izdržavanja mogla je biti i kraća ako je dijete, uslijed nemarnog odnosa prema studijama, izgubilo status redovnog studenta. Međutim, za razliku od ostalih republičkih i pokrajinskih zakonodavstava, zakonodavstvo SR Bosne i Hercegovine dopušta mogućnost probijanja gornje starosne granice od 26. godina, ako dijete redovno školovanje nije u tom vremenu završilo iz opravdanih razloga. Porodični zakon nije isticao šta se u tom slučaju smatra pod „opravdanim razlogom“ ali je van svake sumnje da se bolest djeteta može tretirati kao jedan od mogućih opravdanih razloga. Iako se na ovaj način gornja starosna granica proširuje u sasvim neodređenu budućnost, ne može se osporiti puna dobromanjernost i uviđavnost Porodičnog zakona da u ovom slučaju tretira stvarnost kao realnost, a ne kao statičan okvir određen isključivo formalnim momentom jednog fiksiranog uzrasta. Porodični zakon SR Bosne i Hercegovine normira obavezu izdržavanja samo između srodnika po tazbini u prvom stepenu prave nishodne linije. Očuh i mačeha su bili

²⁹ Mitić, M., Porodični zakon Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, str.98

obavezni da izdržavaju pastorke, a ta obaveza postojala je i na strani pastorka prema očuhu i maćehi. Po zakonodavstvu SR Bosne i Hercegovine za nastanak obaveze izdržavanja očuha i maćehe prema pastorcima zahtjeva se da se konstatuje, prisustvo aktivne i pasivne pretpostavke prava na izdržavanje. Također, zahtjeva se da je nastao red na strani očuha i maćehe da daju izdržavanje, da je pastorak maloljetno lice i da je brak prisutan zajedno sa zajednicom života srodnika po tazbini. Zajednica života morala je biti prisutna ne samo između srodnika po tazbini, već i između prirodnog roditelja pastoraka i očuha, odnosno maćehe djece koja reflektiraju na izdržavanje.

3.3. Zakonsko uredenje izdržavanja djeteta u Federaciji BiH

Obaveza roditelja je izdržavati maloljetno dijete shodno svojim mogućnostima i sposobnostima. Kad je u pitanju punoljetno dijete izdržavanje se odnosi na djecu koja se nalaze na redovnom školovanju (do 26.godine) i djecu koja se zbog bolesti, psihičkih i fizičkih nedostataka nisu u stanju brinuti sama za sebe. Obaveza organa starateljstva je učestvovati u postupku gdje se odlučuje o izdržavanju maloljetnog i punoljetnog djeteta koje su po zakonu roditelji dužni izdržavati.

3.3.1. Porodični zakon FBiH

Ovim zakonom uređuju se: porodica, brak i pravni odnosi u braku, odnosi roditelja i djece, usvojenje, starateljstvo, pravni učinci vanbračne zajednice žene i muškarca, prava i dužnosti članova porodice u Federaciji Bosne i Hercegovine, te postupci nadležnih organa u vezi sa bračnim i porodičnim odnosima i starateljstvom (član 1.).³⁰ Ustav FBiH i međunarodni ugovori o ljudskim pravima izričito normiraju zaštitu djeteta. Roditelji su dužni zajednički snositi odgovornost za podizanje i razvoj djeteta, dok je država obavezna pružiti pomoć roditeljima i porodicu u ostvarivanju obaveza i odgovornosti prema djetetu. Kada roditeljsko staranje prestanu ostvarivati u interesu djeteta, kada zanemare, ugroze ili povrijede interes djeteta, nadležni organ je dužan intervenisati preduzimanjem odgovarajućih mjera. Putem preventivnih represivnih mjera upućenih roditeljima, država izvršava svoju obavezu propisanu međunarodnim ugovorima i onu koja proizilazi iz prava djeteta na zaštitu, propisanu Ustavom FBiH. U Porodičnom zakonu FBiH, ravnopravnost djece - vanbračne i bračne u potpunosti je

³⁰ Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj 35/05 ")

izjednačena i ovo ne izdvajamo kao posebno načelo, jer kao takvo nije ugrađeno ni u naše ustave ni u Porodični zakon FBiH.³¹ Kao dio porodičnog prava, roditeljsko pravo se može odrediti kao skup pravnih normi koje uređuju odnose između roditelja i djece te odnose između drugih bliskih srodnika.³²

Izvori roditeljskog prava sadržani su u mnogim međunarodnim ugovorima, a među njima je najznačajnija Konvencija o pravima djeteta. UN postavlja dječju, kao temelj porodice, pod posebnu brigu i zaštitu u cilju skladnog i potpunog razvoja njihove ličnosti. Konvencija o pravima djeteta je prvi dokument kojim se pristupa djetetu kao pravnom subjektu sa posebnim pravima i naglasila interes djeteta kao rukovodeći kriterij u donošenju svih odluka koje se tiču djeteta. Predstavlja pomak u društvenoj svijesti o uvažavanju djece i njihovih prava, a istodobno pruža nadu i za stvarnim poboljšanjem položaja djece u svijetu.³³

Izdržavanje djeteta uređeno je članom 27. Konvencije u kojemu je propisano:

1. Države stranke priznaju svakom djetetu pravo na životni standard primjeren njegovu fizičkom, duševnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju.
2. Roditelj(i) ili druge osobe, ovisno o njihovim sposobnostima i materijalnim mogućnostima, nose najveću odgovornost za osiguranje životnih uslova koji su prijeko potrebni za djetetov razvoj.
3. Države stranke će, ovisno o nacionalnim prilikama i svojim mogućnostima, preuzeti odgovarajuće mјere pomoći roditeljima i drugim osobama koje su odgovorne za dijete u ispunjavanju ovoga prava i ako je potrebno, osigurati materijalnu pomoć i programe podrške, posebno vezano za prehranu, odijevanja i smještaja.
4. Države stranke će preuzeti potrebne mјere kako bi osigurale da dijete dobije sredstva za izdržavanje od roditelja ili drugih osoba koje su za njega materijalno odgovorne, kako unutar države stranke tako i iz inostranstva.

Posebno će u slučajevima kada osoba koja je materijalno odgovorna za dijete živi u drugoj zemlji odvojeno od djeteta, države stranke težiti pristupanju ili zaključivanju međunarodnih sporazuma, kao i pronalaženju drugih prikladnih postupaka. Kroz navedenu odredbu UN je postavio izdržavanje djeteta u krug posebno važnih konvencijskih prava kojima pruža zaštitu. Evropski sud za ljudska prava najefikasniji je nadzorni mehanizam za zaštitu ljudskih prava u Evropi i kao takav pruža zaštitu prava i interesa djeteta. Djetetu se zaštita pruža u okviru mehanizama normiranih Konvencijom o pravima djeteta i Konvencijom o zaštiti ljudskih prava.

³¹ Bubić, S., Traljić, N. „Rediteljsko i starateljsko pravo“, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007. str.19

³² Bubić, S., Traljić, N. „ Rediteljsko i starateljsko pravo“ Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007. str.13

³³ Hrabar, D., Prava djece u obitelji, Revija za socijalnu politiku, god. 1., br. 3., Zagreb, 1994., str. 264.

Prvo i osnovno pravo djeteta, kao i svakog čovjeka, njegovo je pravo na zdravlje i život. Cilj i svrha izdržavanja djeteta prema odredbama Porodičnog zakona FBiH je osiguranje životnih uslova potrebnih za razvoj djeteta. Izdržavanje djece je jedno od temeljnih prava i dužnosti roditelja koje je propisano u interesu društvene zajednice i pretpostavka je za vršenje svih ostalih dužnosti i prava prema djetetu. Roditelj se ne može oslobođiti svoje roditeljske obaveze izdržavanja ni onda kada roditeljsko staranje prestane punoljetstvom djeteta ili bude oduzeto roditeljima. Vidljivo je da se sve mjere, propisi i postupci koje država preduzima moraju voditi za time da se osigura zaštita djetetovih prava. Pored najboljeg interesa djeteta, prihvaćen je još jedan standard „dobrobit djeteta“. Oba standarda su široka i neodređena i mogu se primjenjivati u svim navedenim aktivnostima, svim sporovima, odnosno pri preuzimanju mjera, uz obavezu utvrđivanja njihovog sadržaja u svakom konkretnom slučaju.

3.3.2. Izdržavanje maloljetnika

Poseban je značaj izdržavanja djece u odnosu na izdržavanje ostalih članova porodice i normira se u dva dijela Porodičnog zakona. Prvi dio reguliše prava i dužnosti roditelja, dok ga u drugom dijelu pronalazimo pod naslovom „Izdržavanje“. Dužnost i pravo roditelja je da djetetu osiguraju sve potrebno za očuvanje i poboljšanje njegovog zdravlja i ta obaveza neće postojati samo u slučaju kada se javi bolest, odnosno neka poteškoća u razvoju, već i svakodnevna briga o dječjem zdravlju (zdrava prehrana, briga o fizičkom zdravlju, higijenske navike). Roditelji imaju obavezu izdržavati maloljetno dijete pri čemu su dužni iskoristiti sve svoje mogućnosti i sposobnosti (član 215. PZ FBiH). Neizvršavanje dužnosti staranja o životu i zdravlju djeteta ugrozilo bi opstanak djeteta. Ovo staranje je posebno važno kada je dijete malo, kada je neophodna svakodnevna briga roditelja o ishrani, smještaju, odjeći, obući, liječenju i svemu ostalom što osigurava pravilan fizički i psihički razvoj djeteta. Radi uspješnog izvršavanja obaveze staranja o zdravlju djeteta, roditelji su obavezni, kada to zahtijeva interes djeteta, sarađivati sa odgovarajućim medicinskim ustanovama.³⁴

Konvencija o pravima djeteta, pod pojmom djeteta podrazumijeva sva lica mlađa od 18 godina, osim ako se prema unutrašnjim propisima države punoljetstvo ne stiče ranije.³⁵ U ostvarenju toga države su obavezne poduzeti sve potrebne zakonodavne, upravne i druge mjere u širem opsegu svojih raspoloživih sredstava.³⁶ Sve odluke koje se tiču djeteta, bilo da je riječ o odlukama javnih ili privatnih ustanova socijalnog staranja, sudova, upravnih organa ili

³⁴ Bubić, S., Traljić, N., „Roditeljsko i starateljsko pravo“ Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007. str.150

³⁵ Konvencija o pravima djeteta član 1.

³⁶ Konvencija o pravima djeteta čl. 4

zakonodavnih tijela, u obzir moraju da se uzmu najbolji interesi djeteta. Maloljetno dijete koje svojim radom ostvaruje prihode, dužno je da svojim radom doprinosi za svoje izdržavanje, kao i za izdržavanje svoje porodice, kao i maloljetno dijete koje ima svoju imovinu iz koje ostvaruje prihode.³⁷

Osim između roditelja i djece, dužnost međusobnog izdržavanja postoji i između nene i djeda i njihove unučadi, te između sestara i braće, kao i sestara i braće po majci i ocu. Nena i djed su dužni izdržavati unučad pod uslovom da za to imaju mogućnosti i da ih ne izdržavaju roditelji. Ova dužnost postoji prema maloljetnim unucima, a prema punoljetnim samo u slučajevima u kojima su i roditelji dužni izdržavati punoljetno dijete. Dužnost međusobnog izdržavanja sestara i braće, kao i sestara i braće po majci i ocu, postoji samo u korist maloljetnih lica.

Zakonodavac nije ovu dužnost ustanovio samo između krvnih, već i između određenih srodnika po tazbini. Dužnost je mačehe i očuha izdržavati maloljetne pastorke pod uslovom da oni ne mogu ostvariti izdržavanje od roditelja. Dužnost izdržavanja pastoraka ostaje i nakon smrti roditelja djeteta, ako je u trenutku njegove smrti postojala porodična zajednica između mačehe i očuha i pastoraka. Ukoliko obaveza izdržavanja djeteta pada na više osoba zajedno, ona se dijeli između njih, srazmjerno njihovim mogućnostima.³⁸

3.3.3. Izdržavanje punoljetnog djeteta

Punoljetnik je osoba koja je navršila osamnaest godina i na taj način stekla poslovnu sposobnost. Pravo na obrazovanje jedno je od osnovnih prava djeteta i zagarantovano je u Porodičnom zakonu FBiH, na izbor škole i zanimanja u skladu sa njegovim sposobnostima i sklonostima. Pravo na izbor škole pripada djetetu, a roditelji mogu samo davanjem savjeta utjecati na njihov izbor. Nije poželjno da dijete nakon što napuni osamnaest godina odustane od školovanja kako bi se zaposlilo i počelo se samostalno izdržavati.

Obaveza roditelja da izdržava dijete ostaje do punoljetstva djeteta, mada ova obaveza može da traje duže, roditelji su dužni da izdržavaju svoju djecu u skladu sa svojim mogućnostima koja se nalaze na redovnom školovanju, a najduže do navršene 26. godine života.³⁹ Svrha je osigurati punoljetnoj djeci nastavak obrazovanja, što je u najboljem interesu djeteta i prestanak prava na izdržavanje neće prestati sve dok dijete uredno izvršava svoje školske obaveze.

Obaveza roditelja da izdržavaju svoje punoljetno dijete postoji i onda kada je dijete zbog bolesti, psihičkih ili fizičkih nedostataka nesposobno za rad, a nema dovoljno sredstava za život

³⁷ Porodični zakon FBiH, član 219.

³⁸ Porodični zakon FBiH, član 223.

³⁹ Porodični zakon FBiH, član 216. stav 1

ili ih ne može ostvariti iz svoje imovine. Dužnost roditelja da ga izdržavaju će postojati sve dok ta nesposobnost traje.⁴⁰ Roditelji mogu nastaviti ostvarivati roditeljsko staranje nad ovakvim djitetom, s tim da prethodi postupak oduzimanja ili ograničavanja djetetove poslovne sposobnosti. Također postoji obaveza roditeljskog izdržavanja i onda kada nije donesena odluka o ostvarivanju roditeljskog staranja nakon punoljetstva djeteta, jer zakon normira kao uslov nesposobnost za rad, a ne poslovnu sposobnost.

3.3.4. Uloga Centra za socijalni rad kao organa starateljstva u oblasti izdržavanja djeteta

Centar za socijalni rad je ustanova s ciljem obavljanja poslova socijalne zaštite. U Porodičnom zakonu predviđena je velika uloga Centra za socijalni rad, posebno u zaštiti dječijih prava i ostalih osoba koje nisu u mogućnosti brinuti se za sebe. Njegova je uloga kontroliranje izvršavanja roditeljske zaštite i u slučaju zloupotrebe provođenje porodičnopravnih mjera za zaštitu djece.

Sporazumnim dogовором roditelja o izdržavanju djeteta će se osigurati najbolja zaštita i interes djeteta i ovdje je iznimno važna uloga organa starateljstva da takav dogovor i postigne. U ovom slučaju postoji manja mogućnost da će roditelji izbjegavati izvršavati ovu obavezu. Također, organ starateljstva će nastojati da se postigne sporazumno dogovor roditelja o visini izdržavanja ali i o povišenju doprinosa za dijete. Sporazum se može zaključiti i pred notarom, u formi notarski obrađene isprave i istu dostaviti organu starateljstva. Kod neispunjena obaveze izdržavanja ovaj sporazum ima snagu izvršne isprave i tada nije potrebno provođenje sudskog postupka za dosuđenje izdržavanja, čime se osigurava interes djeteta da u što kraćem roku i sa što manje troškova dobije izdržavanje. Sud i organ starateljstva se odredbom obavezuju na intervenciju, kada roditelji i osobe koje su zakonom obavezne izdržavati dijete nisu u mogućnosti zadovoljiti potrebe njegovog izdržavanja. Kada ni ostali srodnici djeteta nemaju mogućnosti da ga izdržavaju, sud je dužan obavijestiti organ starateljstva i spriječiti ugrožavanje djetetove egzistencije. U tom slučaju organ starateljstva ima obavezu da osigura sredstva za njegovo izdržavanje iz budžetskih sredstava Federacije BiH.⁴¹

Organ starateljstva, u ovom slučaju CSR dužan je samostalno pokrenuti postupak u ime maloljetnog djeteta o izdržavanju, ako roditelj s kojim dijete živi to nije učinio. Isto tako je obavezan pokrenuti izvršni postupak ili postupak prinudnog izvršenja, ako roditelj nije zatražio izvršenje odluke o izdržavanju.⁴² Na taj način Centar za socijalni rad štiti dijete i njegove

⁴⁰ Porodični zakon FBiH, čl. 216. stav 2

⁴¹ Porodični zakon FBiH, čl. 237

⁴² Porodični zakon FBiH, čl. 239. stav 1,2.

interese tako što pomaže da dijete ostvari pravo na izdržavanje koje mu i pripada. Kod postupka gdje se odlučuje o tome s kim će roditeljem dijete živjeti, o održavanju ličnih odnosa i neposrednih kontakata, o izdržavanju i drugim sadržajima roditeljskog staranja, odnosno o zaštiti, vaspitanju i izdržavanju djeteta sud je obavezan pozvati organ starateljstva da učestvuje. Njegovim učešćem i korištenjem svih priznatih mu ovlaštenja i propisanih obaveza osigurava se najbolji interes djeteta. Da bi sud donio ispravnu odluku i zaštitio interes djeteta naročito je važno mišljenje i prijedlog organa starateljstva, a koje je sud obavezan zatražiti od njega.

Organ starateljstva uvijek učestvuje u postupku gdje se odlučuje o izdržavanju maloljetnog ili punoljetnog djeteta koje su roditelji dužni izdržavati (nesposobnost za rad ili nedovoljna sredstva za život). Sud će pozvati organ starateljstva na sva ročišta i dostavljati mu sve odluke donesene u postupku. Njegovo učešće je obavezno i na taj način se štiti najbolji interes djeteta onda kada roditelj zbog nestručnosti i nepoznavanja pravnih propisa nije u stanju voditi postupak. Dužan je da na zahtjev suda pribavi sve podatke od značaja za donošenje odluke o izdržavanju.

Za praćenje i ispunjavanje obaveze izdržavanja, odnosno provjeranja njenog ispunjavanja obavezan je Centar za socijalni rad. Na taj način će se zaštiti interes djeteta i zadovoljiti njegove potrebe. Sudski postupak za dosuđenje ili povišenje izdržavanja, odnosno izvršni postupak pokreće Centar za socijalni rad ako roditelj ne ispunjava obavezu izdržavanja ili je ne izvršava u potpunosti. Sud je zakonom obavezan odluke o izdržavanju djeteta dostavljati nadležnom organu starateljstva i evidencije odluka i sporazuma o izdržavanju. Evidencija se vodi prema Uputstvu propisanom od strane federalnog ministra rada i socijalne politike.⁴³

3.3.5. Krivično djelo izbjegavanja izdržavanja u Pozitivnom pravu Federacije FBiH

Za postojanje krivičnog djela nije dovoljno da dužnik izdržavanja ne izvršava svoju obavezu, već da izbjegava njen izvršavanje. Naročita se pažnja zahtjeva pri procjeni postojanja radnje izbjegavanja u slučaju izdržavanja maloljetnog djeteta od strane roditelja.⁴⁴ Kada je roditelj sposoban za rad bez obzira što nije u radnom odnosu i ne posjeduje imovinu, krivično djelo izbjegavanja izdržavanja čini onaj roditelj koji ne plaća izdržavanje. Isto vrijedi i za roditelja koji neće da prihvati rehabilitaciju, odnosno koji zbog tzv. profesionalne nesposobnosti odbija mogućnost da se prekvalifikuje za druge poslove i radne zadatke. Teški invaliditet ili drugo

⁴³Uputstvo o vođenju evidencije sudskih odluka i sporazuma o izdržavanju djece i roditelja, doneseno na osnovu člana 242. stav 1. PZ, objavljeno u Službenim novinama FBiH, broj 17/2006

⁴⁴Pajić, D., Demirović, R. "Krivičnopravna zaštita prava na izdržavanje u zakonodavstvu i sudskej praksi u FBiH", 2016

teško oboljenje koji su doveli do nesposobnosti za rad, a da pri tome roditelj nema nikakvu imovinu i da ne ostvaruje prihode po drugom osnovu, opravdan su razlog za neplaćanje izdržavanja. Dužnost roditelja je da radi izdržavanja maloljetnog djeteta iskoriste ne samo svoje mogućnosti, već i svoje sposobnosti. U teoriji je prisutno mišljenje da roditelj koji se sam hrani, odijeva i zadovoljava druge životne potrebe mora snositi odgovornost za neplaćanje izdržavanja maloljetnom djetetu.

Pored radnje izbjegavanja, postojanje krivičnog djela uslovljeno je postojanjem izvršne sudske odluke, odnosno izvršne nagodbe sklopljenje pred drugim nadležnim organom gdje se nalaže plaćanje izdržavanja. Mogućnost sporazumijevanja o visini izdržavanja pred sudom ne može se poistovjetiti sa sudskom odlukom o izdržavanju. Relevantne su samo one odluke donesene prema pravilima porodičnog zakonodavstva i iz toga proizilazi da nema krivičnog djela u slučaju neizvršavanja obaveze druge vrste. Sudska odluka, odnosno sporazum o visini izdržavanja moraju postati izvršni da bi se radnja izvršenja krivičnog djela mogla sprovesti. U ovom slučaju odluka mora postati pravosnažna, izuzev u hitnim slučajevima gdje može nastupiti prije pravosnažnosti. Nastupa mjera osiguranja koja je odmah izvršna, s tim da se ne zadire u suštinu odluke i njeno dejstvo prestaje okončanjem postupka.

U izvršnoj odluci mora biti jasno naznačeno: iznos i način davanja izdržavanja, odnosno dinamika plaćanja izdržavanja. Krivično djelo postoji ako se izdržavanje uopšte ne daje, ne daje se na predviđen način u predviđenom iznosu i ne poštivanje rokova za davanje izdržavanja. Krivična represija dolazi tek nakon građanskopravne, odnosno porodičnopravne zaštite prava na izdržavanje.

3.4. Institut izdržavanja djeteta u okviru međunarodnog prava

Instituti u međunarodnom pravu koji se tiču izdržavanja djeteta su: UN Konvencija o pravima djeteta, Konvencija o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inostranstvu, Evropski sud za ljudska prava, Konvencija o međunarodnoj nalati potpore za djecu i drugih oblika izdržavanja, Protokol o pravu mjerodavnog za obavezu izdržavanja, Zelena knjiga o obavezama izdržavanja.

3.4.1. UN Konvencija o pravima djeteta

Konvenciju o pravima djeteta Generalna skupština Organizacije Ujedinjenih nacija usvojila je 20. novembra 1989.godine. Ovo je najznačajniji međunarodni dokument iz ove oblasti i

direktno se tiče djeteta i njegovih prava, dijete se tretira kao poseban subjekt i priznaje mu se velik broj prava i obavezuje državu na njihovo poštivanje i zaštitu. Komitet za prava djeteta je poseban mehanizam kome su države članice obavezne podnosići izvještaje o usvojenim mjerama o ispunjavanju prava i o napretku koji je postignut u uživanju tih prava. Radi efikasnije i uspješnije zaštite pojedinih prava djeteta, Komitet usvaja opće komentare u kojima su sadržana tumačenja relevantnih konvencijskih odredbi.⁴⁵ U skladu sa Ustavom BiH i Ustavom FBiH Konvencija pripada domaćem pravnom poretku i po svojoj snazi je iznad zakona, a njene odredbe imaju pravnu snagu ustavnih odredaba. Odredbe Konvencije o pravima djeteta direktno se primjenjuju, izuzev onih koje se zbog opšte prirode ne mogu neposredno primijeniti i zahtjevaju dodatno zakonsko uređenje.

Konvenciju karakteriše sljedeće:

1. sveobuhvatna (osigurava građanska, politička, ekonomski, socijalna i kulturna prava)
2. univerzalna (primjenjuje se na svu djecu i u svim situacijama)
3. bezuslovna (vlade sa slabijim izvorom sredstava dužne su zaštititi dječja prava)
4. holistička (sva su prava objedinjena)

Konvencija je donesena kako bi se uklonile nepravde prema djeci i na taj način im se omogućiti dostojan život. UN je stavio djecu, kao temelj porodice, pod posebnu brigu i zaštitu radi potpunog i skladnog razvoja njihove ličnosti. Uvažavanje djece i njihovih prava predstavlja pomak u razvoju društvene svijesti i utiče na stvarno poboljšanje položaja djece u svijetu.⁴⁶ Dijete je u Konvenciji određeno kao osoba mlađa od 18 godina. Konvencijom su postavljena četiri osnovna opšta principa kojih se moraju pridržavati svi nadležni organi i tijela, a to su: najbolji interes djeteta, nediskriminacija djeteta, njegovih roditelja i zakonskih staratelja, prava na život i osiguranja u najvećoj mogućoj mjeri opstanka i razvoja djeteta, slobodnog formiranja i iznošenja mišljenja djeteta.

Izdržavanje djeteta uređeno je čl. 27. Konvencije u kojemu je propisano:

1. Države stranke priznaju svakom djetetu pravo na životni standard primijeren njegovu fizičkom, duševnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju.
2. Roditelj(i) ili druge osobe, ovisno o njihovim sposobnostima i materijalnim mogućnostima, snose najveću odgovornost za osiguranje životnih uslova koji su prijeko potrebni za djetetov razvoj.
3. Države stranke će, ovisno o nacionalnim prilikama i svojim mogućnostima, poduzeti odgovarajuće mjere pomoći roditeljima i drugim osobama koje su odgovorne za dijete u

⁴⁵ „Analiza sudske prakse u porodičnim sporovima i preporuke za postupanje“, Sarajevo 2020, str.27

⁴⁶ Hrabar, D., Prava djece u obitelji, Revija za socijalnu politiku, god. 1., br. 3., Zagreb, 1994., str. 264.

ispunjavanju ovoga prava i, akoje potrebno, osigurati materijalnu pomoć i programe podrške, posebno glede prehrane, odijevanja i smještaja.

4. Države stranke će poduzeti potrebne mjere kako bi osigurale dadijete dobije sredstva za izdržavanje od roditelja ili drugih osoba koje su za njega materijalno odgovorne, kako unutar države stranke tako i iz inozemstva. Posebno će u slučajevima kad osoba koja je materijalno odgovorna za dijete živi u drugoj zemlji odvojeno od djeteta, države stranke težiti pristupanju ili zaključivanju međunarodnih sporazuma, kao i pronalaženju drugih prikladnih postupaka”. Kroz navedenu odredbu UN je postavio izdržavanje djeteta u krug najvažnijih konvencijskih prava kojima pruža zaštitu. Naglašena je primarna zajednička odgovornost roditelja da omoguće djetetu adekvatan životni standard.⁴⁷

U cilju garantovanja i promicanja prava utvrđenih u ovoj Konvenciji, države stranke pružit će odgovarajuću pomoć roditeljima i zakonskim starateljima kako bi oni mogli ispuniti svoju dužnost prema djetetu, te jačati ustanove i službe za dječiju zaštitu. Riječ je o socijalnoj pomoći roditeljima (i drugim osobama koje su odgovorne za dijete) u ostvarenju izdržavanja djeteta, u okviru mogućnosti pojedine države. Države stranke će u najvećoj mogućoj mjeri osigurati opstanak i razvoj djeteta.

U njemu se ne govori o pomoći izdržavateljima već o direktnoj obavezi države da interveniše u slučaju da dijete ne dobije izdržavanje s posebnim naglaskom na situacije kada osoba koja je dužna izdržavati dijete živi u drugoj državi od djeteta. To se može odnositi na one situacije koje dovode do stanja ugroženosti interesa djeteta kada roditelj izbjegava izdržavati svoje dijete ili kada se pravosudni sistem pokaže neučinkovitim ili tromim u izvršavanju svojih odluka o izdržavanju. U takvim situacijama, na temelju najboljeg interesa djeteta Konvencija o pravima djeteta zahtijeva dodatnu aktivnost države da osigura mjere kako bi dijete što brže dobilo potrebna sredstva za izdržavanje.⁴⁸

3.4.2. Konvencija o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inostranstvu

Konvencija je donesena 1956. godine u New Yorku na UN-ovoj konferenciji o obavezama izdržavanja. Ima svrhu uspostave mehanizama kojim će se olakšati ostvarivanje alimentacijskih zahtjeva s međunarodnim elementom, gdje se osobe dužnik i povjerilac nalaze pod različitim jurisdikcijama.⁴⁹ Naglašeno je da sva pravna sredstva koja su u njoj predviđena ne zamjenjuju

⁴⁷ Konvencija o pravima djeteta čl. 18. st. 1

⁴⁸ Konvencija o pravima djeteta čl. 3. st. 1.: "U svim postupanjima koje u svezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne zaštite, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, mora se prvenstveno voditi računa o interesima djeteta."

⁴⁹ Konvencija o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inostranstvu čl. 1. st. 1

druga pravna sredstva domaćeg i međunarodnog prava, nego ih samo nadopunjaju. Ostvarivanje izdržavanja djeteta kao opšte obaveze svakog roditelja pod zaštitom je mehanizama Konvencije. U nacrtu je Stručni odbor pokušao definisati vrstu izdržavanja i zahtjevatelje na koje se odnosi Konvencija. Tako su formulirani da je zahtjevatelj osoba koja tvrdi da mu pripada zakonsko pravo na izdržavanje od ascendentu i descendenta u ravnoj lozi, te supružnika.

Međutim, takva formulacija izazvala je brojne kritike i rasprave s obzirom na različita uređenja pojedinih država ugovaračica. Zbog toga je izbjegnut pokušaj definiranja izdržavanja i ovlaštenih stranaka te je u čl. 1. navedena samo opšta svrha Konvencije, dok se u čl. 6. st. 3. navodi da je bez obzira na odredbe ove Konvencije za sve spomenute postupke i sva pitanja u vezi s tim mjerodavan zakon države dužnika, osobito njeno međunarodno - privatno pravo. Na taj je način širina primjene Njujorške konvencije prepuštena ovisnosti o svakom pojedinom slučaju, s obzirom na pravno uređenje države obaveznika izdržavanja. Uloga Njujorške konvencije nije zamijeniti postojeći sistem, već raditi na njegovoj dopuni i na taj način ga poboljšati. Mehanizmima Njujorške konvencije trebalo bi se što više skratiti razdoblje u kojem je dijete lišeno izdržavanja.

3.4.3. Evropski sud za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava utemeljen je 21. januara 1959. godine i najefikasniji je nadzorni mehanizam za zaštitu ljudskih prava u Evropi. Zemlje članice savjeta Evrope su imale u vidu potrebu za poštovanjem osnovnih ljudskih prava i sloboda i postizanjem većeg međusobnog jedinstva i pravde u svijetu. Ovom konvencijom je predviđen mehanizam za osiguranje poštovanja obaveza država ugovornica, koje proizilaze iz Evropske konvencije o ljudskim pravima. Evropski sud za ljudska prava je potpuno nezavisan u svom radu i ne predstavlja neku višu instancu u odnosu na domaće sudeove i od njega se ne može tražiti da preinači, poništi ili ukine odluku domaćeg sudskog ili upravnog organa, niti da svojom odlukom licu koje je podnijelo zahtjev za pokretanje postupka dodijeli neko pravo koje mu je uskraćeno. Zadatak Suda je utvrđivanje postojanja ili nepostojanja povrede prava utvrđenih i Zaštićenih Konvencijom i njenim protokolima.

Prava i slobode priznata i garantovana Evropskom konvencijom su:

- pravo na život,
- zabranja mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja,
- zabrana ropstva i prinudnog rada,
- pravo na slobodu i sigurnost,

- pravo na pravično suđenje,
- kažnjavanje samo na osnovu zakona,
- pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života,
- sloboda misli, savjesti i vjeroispovjesti,
- sloboda izražavanja,
- sloboda okupljanja i udruživanja,
- pravo na zaključenje braka,
- pravo na djelotvorni pravni lijek,
- zabrana diskriminacije.

Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju 12. jula 2002. godine. Potpisivanjem i ratifikacijom Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, njenih pratećih protokola, države članice, među koje se ubraja i Bosna i Hercegovina, ovim činom prihvaćaju obaveznu nadležnost Evropskog suda za ljudska prava da odlučuje o zahtjevima bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije, skupine pojedinaca ili druge države članice koji tvrde da su žrtve povrede prava utvrđenih Konvencijom od strane države potpisnice. Obavezuju se da će obezbijediti punu primjenu odredbi ovog međunarodnog ugovora, odnosno da će uskladiti svoje zakonodavstvo sa standardima predviđenim Konvencijom i da će njihovi organi u punoj mjeri poštovati međunarodne norme, prihvati i izvršiti svaku konačnu presudu Evropskog suda za ljudska prava u svakom sporu u kojem sudjeluje kao stranka. Presuda u kojoj Sud utvrđi da je došlo do povrede prava predstavlja uputu državi na koju se odnosi, da osigura preduzimanje određenih korekcijskih mjera kako bi se utvrđena povreda prava ispravila, oštećenom isplatila naknada i spriječilo ponavljanje istih ili sličnih povreda u budućnosti. Komitet ministara Vijeća Evrope nadležan je za nadgledanje izvršenja presuda Suda na nacionalnom nivou. U strukturu Suda je ugrađen princip konzistentnosti, prema kome Sud ostaje dosljedan tumačenjima Konvencije i protokola u ranijim presudama.⁵⁰

3.4.4. Konvencija o međunarodnoj naplati potpore za djecu i drugih oblika izdržavanja

Konvencija o međunarodnoj naplati potpore za djecu i drugih oblika izdržavanja iz 2007. godine, donesena je u okviru djelovanja Haške konferencije za međunarodno privatno pravo u svrhu unapređenja saradnje država pri izvršenju odluka o izdržavanju djeteta i drugim vrstama porodičnopravnog izdržavanja. U ostvarenju svrhe njezin cilj je uspostaviti fleksibilan sistem

⁵⁰ Prof.dr R. Etinski, Međunarodno javno pravo, Novi Sad 2007., cit.str. 332

utemeljen na dostignućima haških konvencija i UN-ove Konvencije o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inostranstvu.⁵¹

Haška konvencija o izdržavanju eksplisitno navodi na koje se obaveze izdržavanja odnosi. Može se primijeniti na obaveze roditeljskog izdržavanja djeteta do njegove 21 godine, na priznanje i izvršenje obaveza bračnih drugova ako je povezano sa zahtjevom za izdržavanje djeteta, te u ograničenom opsegu na izdržavanje bračnih drugova. Država ima obavezu da imenuje određeno tijelo središnje vlasti koje će izvršavati obaveze vezane za saradnju između država i uklanjanje prepreka u njezinoj primjeni.⁵²

Pritom ono samo snosi svoje troškove i na taj način oslobađa zahtjevatelja izdržavanja potencijalnog dodatnog finansijskog tereta.⁵³ Djetetu će do 21. godine biti omogućena besplatna pravna pomoć.⁵⁴ Haška Konvencija je u članu 34. propisala „učinkovite mjere“ (*effective measures*) za izvršenja odluka o izdržavanju koje ugovorne države trebaju omogućiti u svome unutarnjem pravnom poretku. Tu spadaju: zadržavanje plaće, zapljena dužnog iznosa s bankovnog računa ili drugih izvora, odbitak od socijalnog osiguranja, založno pravo ili prisilna prodaja imovine, zadržavanje povrata poreza, zadržavanje ili zabrana na penzije dodatke, izvještavanje kreditnih ureda, odbijanje, suspenzija ili ukidanje raznih dozvola i korištenje posredovanja, mirenja i srodnih postupaka u svrhu postizanja dobrovoljnog sporazuma.

Konvencija sadrži i odredbu kojom potiče države na omogućavanje prijenosa novčanih sredstava unatoč postojanju eventualnih prepreka kako bi se omogućilo izdržavanje. Važnost Haške konvencije o izdržavanju je u iscrpnom uređenju postupka ostvarivanja izdržavanja djeteta utemeljenom na drugim međunarodnim dokumentima Haške konferencije i UN-a, radi ubrzavanja tog procesa i uklanjanja međunarodnih zakonskih prepostavki. Njezin primarni značaj, primjenjiv na nacionalna zakonodavstva, sastoji se u naglašavanju potrebe za učinkovitošću postupaka ostvarivanja odluka izdržavanja djece (do 21. godine). Osim toga korisno je razmotriti i usporediti s pojedinim nacionalnim uređenjima u Konvenciji propisane dopuštene mjere izvršenja sudskeih odluka, te isticanje aktivne uloge državnih tijela u postupku.

⁵¹ Haška konvencija o izdržavanju, preambula

⁵² Haška konvencija o izdržavanju čl. 4., 5. i 6.

⁵³ Haška konvencija o izdržavanju čl. 8.

⁵⁴ Haška konvencija o izdržavanju čl. 15.

3.4.5. Protokol o pravu mjerodavnom za obavezu izdržavanja

Ovaj Protokol je donesen radi ujednačavanja međunarodnih pravila za određivanje mjerodavnog prava u slučajevima određivanja izdržavanja s međunarodnim elementom. Njegov cilj je moderniziranje pravila predstavljenih u Haškoj konvenciji o pravu mjerodavnom za obaveze izdržavanja djece iz 1956. godine i Haškoj konvenciji o pravu mjerodavnom za obaveze izdržavanja iz 1973. godine, te razvoj pravnih rješenja o mjerodavnom pravu iz Haške konvencije o izdržavanju iz 2007. godine. Uredba Vijeća u članu 15. direktno poziva na primjenu rješenja koja su u njemu sadržana.

Haški protokol se primjenjuje na sve vrste porodičnog izdržavanja, kao i u slučajevima kada jedna država nije njegova potpisnica.⁵⁵ Osnovno pravilo Protokola je primarna primjena prava države povjerioca izdržavanja. Kod nemogućnosti ostvarivanja izdržavanja po tom pravu primjenjuje se tzv. sistem „kaskadnih“ pozivnica kako bi se povećale šanse uspješnosti zahtjeva povjerioca. Kod neuspješnosti pravnog sistema države povjerioca prvo primijeniti pravo suda, zatim pravo države dužnika izdržavanja, te konačno u slučaju nemogućnosti ostvarivanja izdržavanja ni po kojem prethodno navedenom kriterijumu, primijenit će se pravo države njihove zajedničke nacionalnosti.⁵⁶ Ovo se dešava samo u slučajevima ako povjerilac nije u potpunosti uspio ostvariti svoje izdržavanje.

Haški protokol je ostavio mogućnost strankama da se uz ispunjenje posebnih formalnih pretpostavki, sporazumiju o izboru mjerodavnog prava države u kojoj je postupak započeo. Osim toga, pružena je i mogućnost, pod istim formalnim pretpostavkama, sporazuma stranaka oko izbora jednog od navedenih vrsta mjerodavnog prava prije započinjanja postupka, uz ograničenje u neprimjenjivosti navedenog rješenja u slučajevima u kojima sudjeluje osoba mlađa od 18 godina.⁵⁷ Haški protokol sadrži materijalno pravnu odredbu gdje se izričito navodi da bez obzira na eventualno drugačije uređenje u mjerodavnom pravu, uzimaju se u obzir potrebe povjerioca i mogućnosti dužnika, kao i postojanje kompenzacija umjesto povremenog izdržavanja što je i u skladu s članu 27. stav 2. Konvencije o pravima djeteta što se tiče izdržavanja djece.⁵⁸

⁵⁵ Haški protokol, preambula

⁵⁶ Haški protokol čl. 4.

⁵⁷ Haški protokol čl. 8.

⁵⁸ Haški protokol čl. 15.

3.4.6. Zelena knjiga o obavezama izdržavanja

Zelena knjiga (*Green Papers*) su dokumenti koje izdaje Evropska komisija u svrhu poticanja rasprave o pojedinoj temi na nivou EU. Zainteresovane strane se pozivaju na sudjelovanje u raspravi o prijedlozima sadržanim u njima. U konačnici one mogu rezultirati donošenjem Bijelih knjiga (*White Papers*) koje sadrže prijedloge za djelovanje Evropske unije na određenim područjima.⁵⁹ Na nivou EU prepoznat je problem nemogućnosti ostvarenja odlukom nadležnog tijela određenog izdržavanja. Kako bi potaknula rasprave oko tog pitanja, Evropska komisija je 2004. godine donijela Zelenu knjigu o obavezama izdržavanja.⁶⁰ Sadrži brojna pitanja koja se tiču uređivanja postupka ostvarivanja izdržavanja. U osnovi su slijedeće teme stavljenе na raspravu: pitanje uređenja budućih instrumenata koji će regulisati institut izdržavanja, hoće li se nastaviti s pokušajima definiranja pojma izdržavanja te opseg primjene instrumenata, zatim uređenje buduće Haške konvencije, uklanjanje prepreka priznavanju odluka sudova drugih zemalja članica, postojanje eventualnih prepreka automatskom izvršenju odluka o izdržavanju te pojednostavljenje postupaka izvršenja u pojedinim državama, mogućnost direktne isplate iz plaće dužnika u jednoj državi članici povjeriocu koji se nalazi u drugoj državi članici, hoće li buduća Haška konferencija pojednostaviti sistem priznavanja odluka druge države članice ili će prihvati onaj sadržan u Uredbi Vijeća (EZ) 44/2001., primjenjivost u praksi tzv. "fact-based" sistema, nadležnost sudova te sloboda sporazuma stranaka u vezi s tim pitanjem, mjerodavno pravo koje se primjenjuje u pojedinom slučaju, rješavanje slučaja konflikta pravnih sistema te uređenje relevantnih odredaba u budućim pravnim instrumentima EU ili Haške konferencije, pitanje visine izdržavanja, odgovornost decentralizovanih državnih tijela za saradnju s drugim državama, prenos predmeta između država članica, unapređenje saradnje između država članica, odgovornost centralnih državnih vlasti u izvršavanju odluka te prenosu relevantnih informacija, pitanje troškova postupka, pitanje upotrebe jezika u odnosima između država članica, protok informacija između centralnih vlasti, pitanje upotrebe elektronskog prenosa podataka, postavljanje vremenskih ograničenja, te konačno, postojanje obaveze država članica EU za preuzimanje potraživanja izdržavanja na svoja javna tijela u slučaju kada dužnik ne izvršava svoje obaveze.⁶¹

⁵⁹ http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/white_paper_en.htm

⁶⁰ Green Paper on maintenance obligations: Commission seeks views of interested parties, IP/04/527, dostupno na http://europa.eu/rapid/press-release_IP-04-527_en.htm?locale=en

⁶¹ Green paper on maintenance obligations COM(2004)254 final, Questions 1.-37.

3.5. Dječiji rad

Svake se godine 12. juna obilježava Svjetski dan borbe protiv dječijeg siromaštva. Prvi put je obilježen 2002. godine, a ustanovila ga je Međunarodna organizacija rada. Iskorjenjivanje svih oblika dječijeg rada do 2025. godine jedan je od ciljeva Agende Ujedinjenih nacija za održivi razvoj. Dječiji rad je posljedica, ali i jedan od uzroka siromaštva koji pogoduje povećanju nejednakosti i diskriminacije u društvu. U najgorim se oblicima pretvoriti u ropstvo, ekonomsko i seksualno iskorištavanje, posebno za djevojčice, te na kraju može dovesti i do smrti. Jedinstvena definicija dječijeg rada mora obuhvatiti kako dopustive oblike tako i one oblike dječijeg rada kojeg treba iskorijeniti, a koji podrazumijeva rad koji izvode djeca ispod nacionalnim zakonima određene dobi za tu granu aktivnosti. Rad koji ugrožava fizičko, psihičko i moralno dobro djeteta te onaj rad koji je poznat kao opasan te neuslovan rad koje je međunarodno definiran kao ropstvo, trgovina djecom, dužničko kmetstvo i drugi oblici prisilnog rada (Vinković, 2008.). Dječiji rad kao sadržajno širi pojam obuhvaća rad lica mlađih od 18 i starijih od 15 godina života, koji po svom karakteru može biti dopustiv, ukoliko odgovara standardima Međunarodne organizacije rada i drugih međunarodnih organizacija, kao i odredbama nacionalnog radnog zakonodavstva, a nije štetan za zdravlje, sigurnost, razvoj i moral djeteta, te nedopustiv ukoliko odnosnim kriterijima ne udovoljava. Ekonomski poteškoće i siromaštvo utiču na milione porodica širom svijeta, a u ponekim situacijama, ono direktno utiče i na fizičku sigurnost djece. Niski prihodi i slaba podrška institucija pokretačke su snage za rasprostranjenost dječijeg rada u svijetu (Edmonds i Pavnick, 2005.). Visina kućnih prihoda također je negativno vezana za pojavu dječijeg rada, odnosno što su veći prihodi roditelja to je manja potreba za slanjem djece na tržiste rada. Na pojavu dječijeg rada utiču i situacije u kojoj se nalazi većina siromašnih porodica koje nisu u stanju osigurati prihode za domaćinstvo. Kada se to dogodi siromašne porodice povlače svoju djecu iz sistema školovanja kako bi osigurali dodatni prihod. U zemljama u kojima sistem edukacije nije besplatan i nije lako dostupan veća je mogućnost da će manji broj djece pohađati školu, a djeca isključena iz edukacijskog sistema bivaju uključena u dječiji rad bez obzira o kojem se obliku radilo (Bilić, 2005., prema Goluža, 2019.).

Poslodavci zapošljavaju djecu jer su ona manje svjesna svojih prava te su stoga spremna prihvati naređenja i raditi dugotrajan posao bez pogovora. Osim navedenog, djeca često rade za puno manje plaće nego odrasli zaposlenici, nisu organizovani u sindikate jer rade ilegalno, pa time stvaraju manje troškova poslodavcima. Ono što poslodavci često navode kao razlog zapošljavanja djece je potreba za vještinama koje odrasli nemaju, a to se odnosi na proizvodnju

koja ovisi o preciznom radu malih ruku, poput primjerice poliranju dijamanata, proizvodnji stakla i izradi mozaika (Murshad, 2001.).

Manjkavost i odsutnost kvalitetnih programa obrazovanja pogoduju razvoju dječijeg rada, a s druge strane, usmjerenost ka kvalitetnoj edukaciji, zagovaranje univerzalnog obrazovanja u svjetskim razmjerima može biti način prevencije i eliminacije istog. U nekim područjima kvalitetno i pristupačno obrazovanje faktor je smanjenja dječijeg rada, dok ga na drugim mjestima tek treba koncentrisati u blizini mjesta na kojima se obavlja dječiji rad (Goluža, 2019.). Dječiji rad u uvjetima ekonomskih kriza i slomova bilježi određene specifičnosti karakteristične za kretanje na tržištu rada i radne snage. Porast siromaštva uzrokovanih krizama pogoduje rastu i razvoju dječijeg rada. U takvim okolnostima opada nivo brige o djetetu i njegovoj zaštiti jer smanjenje porodičnih prihoda i gubitak posla povećavaju udio odrasle radne snage u neformalnim sektorima proizvodnje, a država nije u mogućnosti održavati dotadašnji nivo socijalnih davanja (Palley, 2002., prema Goluža, 2019.). Rat i oružani konflikt društveno su najteže prihvatljivi uzroci dječijeg rada, a imaju velike posljedice na zdravlje i kasnije normalno integriranje preživjele djece u svakodnevni život. Danas se učešće djece u ratu javlja kao posljedica pritiska i prisilnog regrutovanja, gubitka roditelja i porodice, siromaštva, raseljenosti, izbjegličkog statusa i straha (Vinković, 2008).

Trgovanje ljudima također treba naznačiti kao uzrok jer ono rezultuje najčešće najgorim oblicima dječijeg rada, koji su rezultat prisile i nerijetko vode u seksualnu eksploraciju djece, prisilan rad i robovljasničke odnose. Problem trgovanja djecom radi seksualne eksploracije teško se uočava jer se odvija daleko od pogleda javnosti (Vinković, 2008). Različiti demografski trendovi također utiču na pojavnost dječijeg rada. Zemlje u razvoju koje karakteriše najveća stopa dječijeg rada, ujedno su i zemlje sa visokom stopom nataliteta. Brojnost porodice rezultuje povećanjem broja članova ovisnih o radu. Visoka stopa nataliteta, siromaštva i nedostatak obrazovnih procesa rezultira povećanjem pojave dječijeg rada. U razvijenim društvima udio dječijeg rada je brojčano nizak, ali je upitno kako su mnoge grane industrije izvršile relokaciju svojih proizvodnih procesa na način da su premjestili tvornice pogona u zemlje koje su tek u razvoju te su se na taj način posredno služili dječijim radom (Murshad, 2001.). Dječiji rad javlja se u različitim oblicima i sektorima. Dječiji rad na ulici svakodnevna je pojava u urbanim sredinama nerazvijenih zemalja ili zemlja u razvoju. Takav rad karakterizira nevidljivost dječije radne snage. Najčešće su aktivnosti poput pranja automobila, čišćenja obuće, prosjačenja, skupljanja papira, limenki, plastičnih boca... Ovaj oblik dječijeg rada pogoda gotovo sva geografska područja neovisno o nivou privredne razvijenosti, ali je svakako izraženiji u sredinama koje su pogodene raznim ekonomskim i

političkim tranzicijama (Vinković, 2008.). Uslovi rada za djecu su teški i nehumanici, njihovo radno vrijeme nije određeno štoviše uopšte ne postoji te se tako krše osnovna ljudska prava i slobode koje onemogućuju djeci slobodno kretanje, a djeca su vrlo često izložena psihičkom i fizičkom zlostavljanju.

Prisutno je i trgovanje djecom, koje se može podijeliti u dvije osnovne grupe, trgovanje djevojčicama radi seksualne eksploracije trgovanje dječacima i djevojčicama radi prosjačenja (Vinković, 2008).

IV REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U svrhu istraživanja uloge JU „Kantonalnog centra za socijalni rad“ u suzbijanju dječjeg siromaštva, anketnim upitnikom obuhvaćeno je 53 ispitanika. Ispitanici ankete su upoznati sa anonimnošću anketiranja. Od toga broja 29 ispitanika su zaposlenici Kantonalnog centra za socijalni rad: 20 socijalnih radnika, 4 pravnika, 3 pedagoga, 1 psiholog i 1 administrativni radnik. Anketnim upitnikom obuhvaćeno je 24 korisnika usluga Centra za socijalni rad. Istraživanjem su obuhvaćene sve službe socijalne zaštite na području Kantona Sarajevo i to: Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilijaš, Iličići, Vogošća i Hadžići u periodu 2015.godine - 2020.godine.

Kantonalni centar za socijalni rad je višefunkcionalna ustanova socijalne zaštite organizovana kao centralna institucija, otvorena za saradnju sa nevladinim organizacijama i drugim organizacijama koje na principima savremenog, stručnog, socijalnog rada uz angažovanje potrebnih profila stručnjaka organizuje, supervizira i sprovodi ciljeve socijalne zaštite u Kantonu Sarajevo. U sklopu centra djeluje osam službi socijalne zaštite i to za područje općina Ilijaš, Hadžići, Vogošća, Iličići sa odjeljenjem Trnovo, Novi grad, Novo Sarajevo, Centar i Stari grad. Centar u skladu sa svojim mogućnostima i kapacitetima obezbeđuje i pruža kvalitetnu i uspješnu neposrednu zaštitu pojedinaca i porodica, koji se nalaze u stanju socijalne potrebe, koristeći se metodama savremenog stručnog socijalnog rada, psihološkog i pedagoškog tretmana pojedinaca i porodica. Centar za socijalni rad je obavezan podnosići izvještaje realizacije programskih zadataka, plana i programa rada Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike, Ministarstvu za rad, socijalnu politiku, izbjegla i raseljena lica Kantona Sarajevo, Ministarstvu pravde i uprave Kantona Sarajevo, kao i Federalnom zavodu za statistiku.

Na osnovu Pravilnika za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u Federaciji BiH⁶² može se zaključiti da broj stručnih radnika koji su uposleni u CSR ne odgovara datom Pravilniku imajući u vidu da se broj stanovnika na području Kantona Sarajevo kretao od 416.433 stanovnika 2015. godine do 421.555 stanovnika 2020. godine⁶³. Prema navedenom Pravilniku, jedan socijalni radnik dolazi na 4.000 stanovnika što je daleko ispod normativa. Ovo stanje se održava skoro u cijelom analiziranom periodu uz manja odstupanja. Brojčani pokazatelji i struktura zaposlenih u KCSR u analiziranom periodu prikazana je u Tabeli 1.

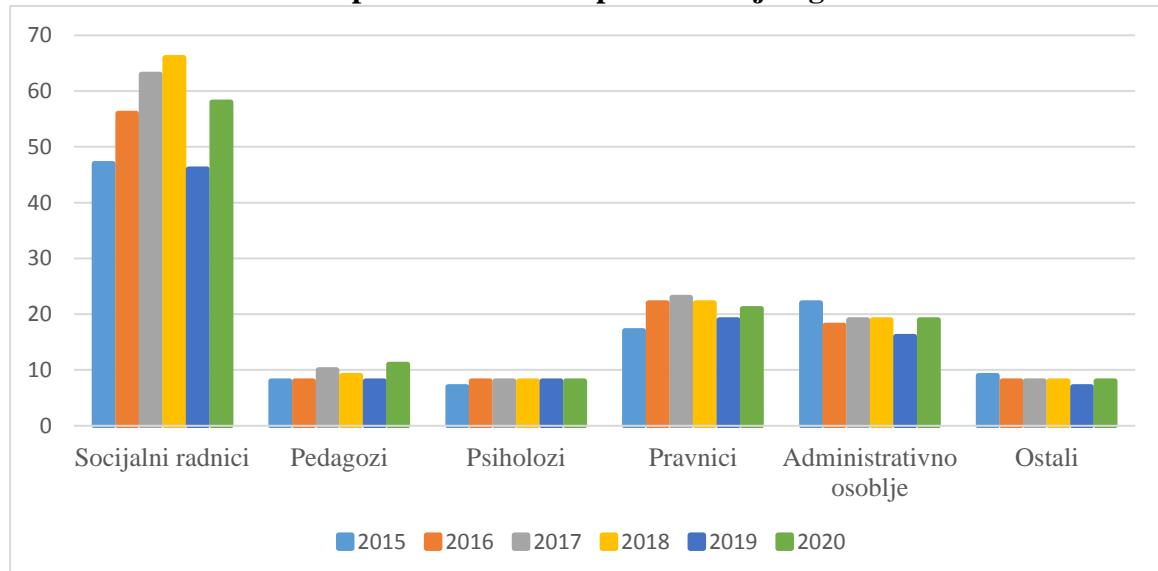
⁶² Službene novine FBiH, broj 15/13

⁶³ Federalni zavod za statistiku, Kanton Sarajevo u brojkama 2021. godine

Tabela 1. Struktura zaposlenih u KCSR po godinama

Godine Stručni radnici	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Socijalni radnici	47	56	63	66	46	58
Pedagozi	8	8	10	9	8	11
Psiholozi	7	8	8	8	8	8
Pravnici	17	22	23	22	19	21
Administrativno osoblje	22	18	19	19	16	19
Ostali	9	8	8	8	7	8
UKUPNO	110	120	131	132	104	125

Kako je prikazano na Grafikonu 1. struktura zaposlenih u KCSR se po godinama nije bitno mijenjala i vidljivo je da najveći broj zaposlenih otpada na socijalne radnike. Stručni kadar u KCSR koji je najmanje zastupljen su psiholozi i pedagozi.

Grafikon 1. Struktura zaposlenih u KCSR po zanimanju i godinama

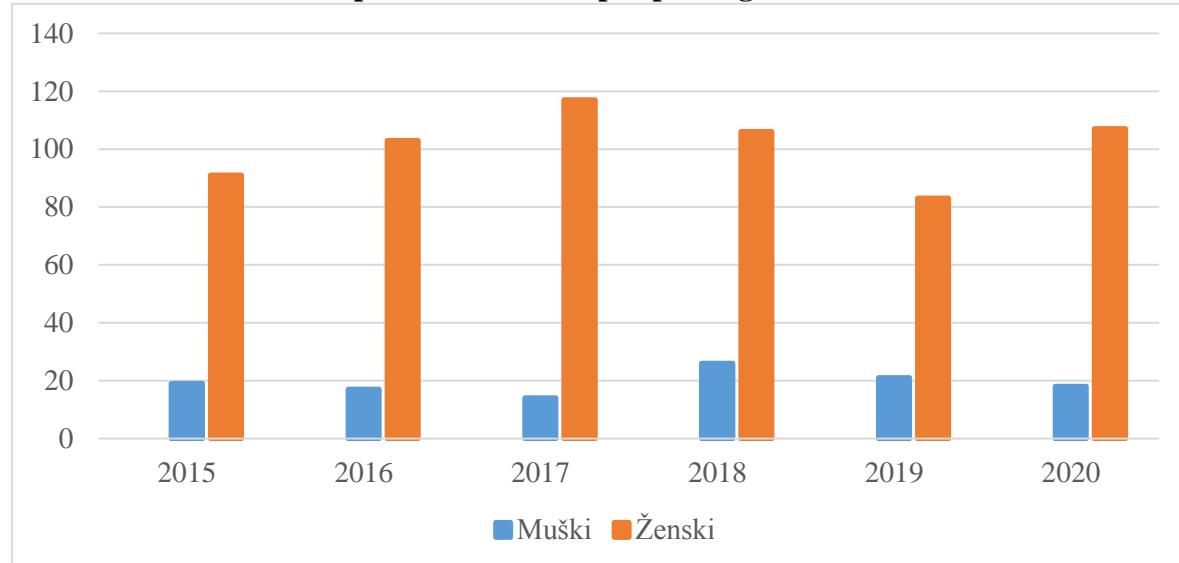
U Tabeli 2. prikazani su podaci o spolu zaposlenih radnika po godinama posmatranog perioda.

Tabela 2. Zaposleni u CSR po spolu i godinama

Godine Spol	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Muški	19	17	14	26	21	18
Ženski	91	103	117	106	83	107
Ukupno	110	120	131	132	104	125

Rezultati prikazani na Grafikonu 2. pokazuju nam da se socijalnim radom bave prvenstveno žene. Statistika pokazuje da je socijalni rad profesija u kojoj većinom dominiraju žene. Ovo sve implicira da žene posjeduju veći stepen empatije i više od muškaraca su usmjerene na poslove socijalnog rada i druga srodnja zanimanja.

Grafikon 2. Struktura zaposlenih u KSCR po spolu i godinama

Svi kapitalni projekti Centra realizovani su putem Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo, u skladu sa zakonskim i podzakonskim aktima za čije provođenje je nadležan Centar. Centar ulaže posebne napore u cilju zaštite djece, a posebno djece bez roditeljskog staranja, primjenom odgovarajućih oblika, mjera i usluga socijalne zaštite. Kako se radi o pravima koja su propisana Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom i Porodičnim zakonom, bilo je neophodno dodatno angažovanje na realizaciji adekvatne zaštite primjenom odgovarajućih metoda i tehnika socijalnog rada. Kategorije korisnika socijalne zaštite koje se odnose na suzbijanje dječijeg siromaštva su:

1. djeca bez roditeljskog staranja,
2. osobe sa invaliditetom i osobe ometene u fizičkom i psihičkom razvoju,
3. djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama,
4. vaspitno zanemarena djeca,
5. vaspitno zapuštena djeca.

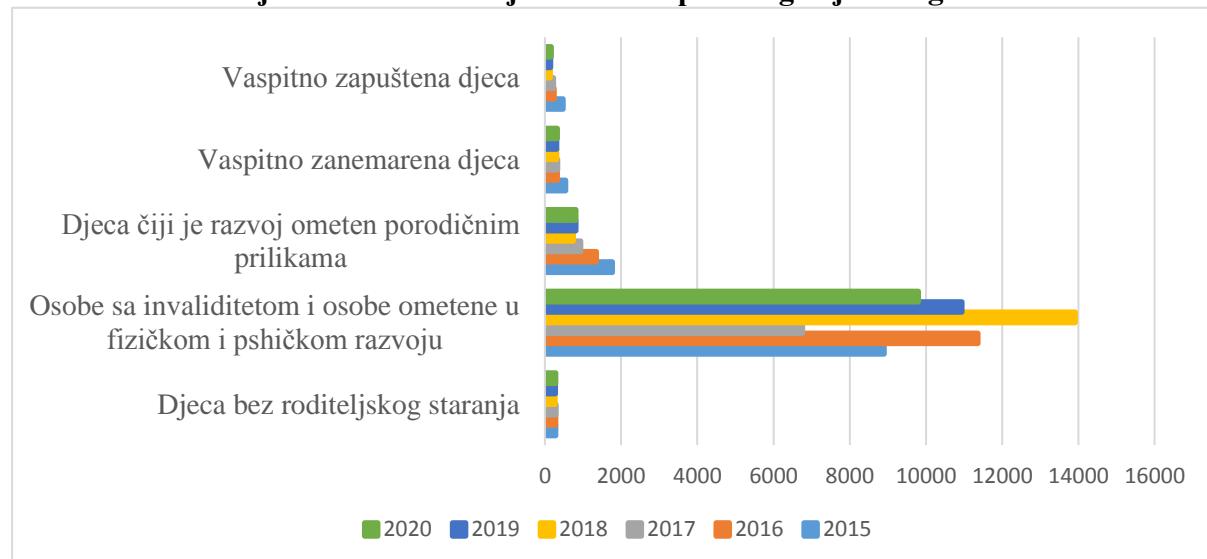
U Tabeli 3. prikazan je broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite po kategorijama i godinama analiziranog perioda.

Tabela 3. Pregled maloljetnih korisnika socijalne zaštite po kategorijama i godinama

Kategorija	Godine					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Djeca bez roditeljskog staranja	286	283	293	270	276	286
Osobe sa invaliditetom i osobe ometene u fizičkom i psihičkom razvoju	8898	11363	6758	13913	10939	9802
Djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama	1770	1349	941	748	814	815
Vaspitno zanemarena djeca	547	325	331	312	308	322
Vaspitno zapuštena djeca	480	245	226	144	152	167
UKUPNO	11981	13565	8549	15387	12489	11392

Iz Grafikona 3. može se primjetiti da je ujednačen broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite ujednačen po godinama, osim u 2018. godini kada je u kategoriji osoba sa invaliditetom i osoba ometenih u fizičkom i psihičkom razvoju došlo do povećanja broja korisnika.

Grafikon 3. Maloljetni korisnici socijalne zaštite po kategorijama i godinama

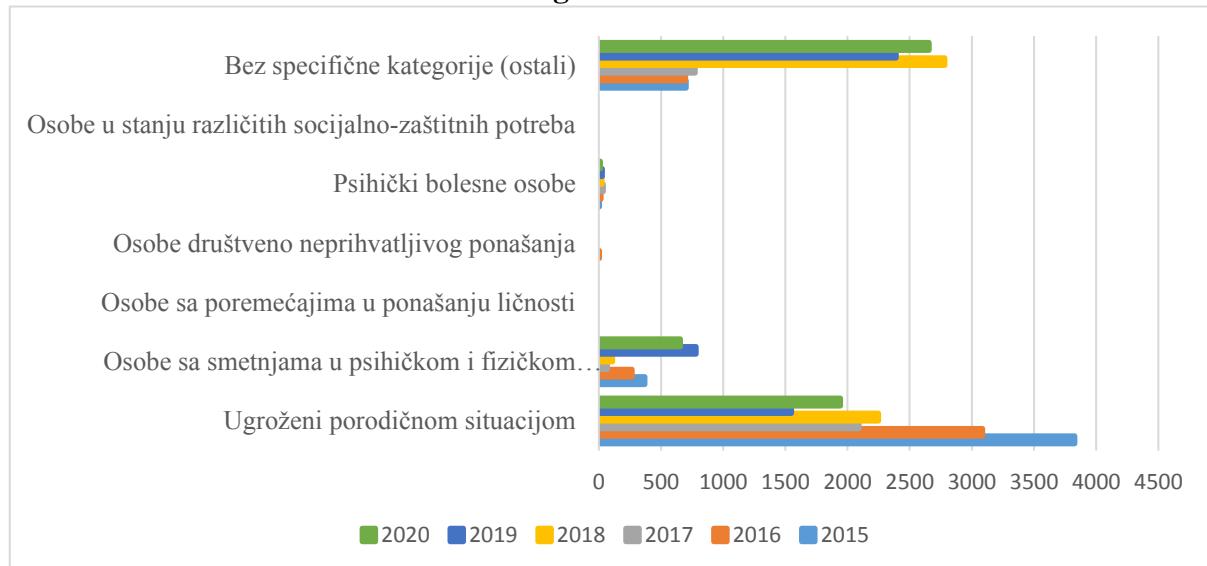
U Tabeli 4. prikazan je broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite po uslugama i oblicima socijalne zaštite i godinama posmatranog perioda

Tabela 4. Pregled maloljetnih korisnika socijane zaštite po uslugama i oblicima socijalne zaštite i godinama

Kategorija \ Godine	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ugroženi porodičnom situacijom	3827	3085	2093	2249	1550	1942
Osobe sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju	370	267	68	110	782	655
Osobe sa poremećajima u ponašanju ličnosti	0	0	0	0	0	0
Osobe društveno neprihvatljivog ponašanja	14	4	0	0	0	0
Psihički bolesne osobe	5	16	34	25	28	11
Osobe u stanju različitih socijalno-zaštitnih potreba	0	0	0	0	0	0
Bez specifične kategorije (ostali)	701	697	773	2782	2391	2657
UKUPNO	4907	4065	2968	5166	4751	5265

Kako nam rezultati pokazuju iz Grafikona 4. veliki je postotak maloljetnih korisnika socijalne zaštite ugroženih porodičnom situacijom koja se prepovolila u posljednje dvije godine istraživanja. Također povećan je broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite 2018., 2019. i 2020. godine u kategoriji ostalih.

Grafikon 4. Maloljetni korisnici socijalne zaštite po uslugama i oblicima socijalne zaštite i godinama

Prava, usluge i mjere socijalne zaštite koje Kantonalni Centar za socijalni rad pruža korisnicima, a utiču na suzbijanje dječjeg siromaštva odnose se na:

1. smještaj u drugu porodicu,
2. smještaj u ustanove socijalne zaštite,
3. stalna novčana pomoć,
4. novčana naknada za pomoć i njegu od strane druge osobe,
5. jednokratne novčane pomoći,

6. izuzetne novčane pomoći,
7. regulisanje prava subvencioniranja troškova grijanja,
8. regulisanje prava na zdravstvenu zaštitu,
9. regulisanje prava na sufinansiranje troškova podstanarstva,
10. regulisanje toplog obroka u javnim kuhinjama.

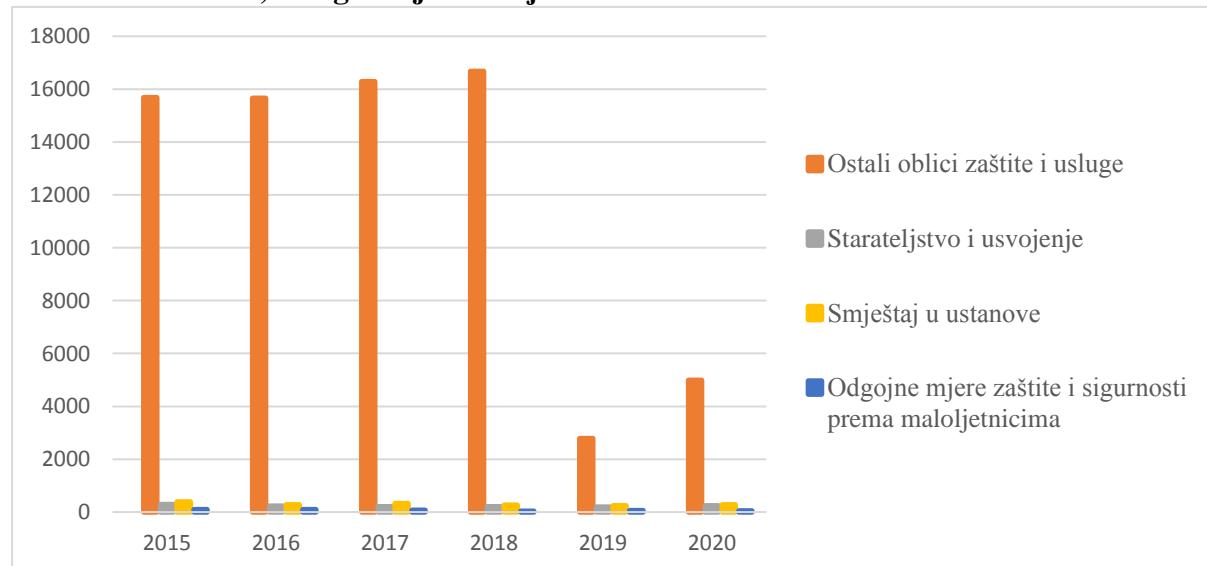
U Tabeli 5. prikazani su statistički podaci prava, usluga i mjera socijalne zaštite u posmatranom periodu.

Tabela 5. Prava, usluge i mjere socijalne zaštite

Mjere	Godine		2015	2016	2017	2018	2019	2020
	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
Ostali oblici zaštite i usluge	15684	15655	16287	16672	2783	4984		
Starateljstvo i usvojenje	292	223	206	209	193	246		
Smještaj u ustanove	383	271	322	259	235	280		
Odgojne mjere zaštite i sigurnosti prema maloljetnicima	98	95	74	38	64	49		
UKUPNO	16457	16244	16889	17178	3275	5559		

Iz Grafikona 5. vidljivo je da su Ostali oblici zaštite i usluga bili do 2018. godine na višem nivou nego zadnje dvije godine posmatranog perioda, dok su ostale mjere uglavnom imale tendenciju smanjenja. Također se može uočiti da Ostali oblici zaštite i usluga dominiraju u odnosu na ostale kategorije.

Grafikon 5. Prava, usluge i mjere socijalne zaštite

Djeca bez roditeljskog staranja su posebna kategorija korisnika socijalne zaštite čija zaštita zahtjeva i primjenu odredbi Porodičnog zakona. Porodični zakon FBiH reguliše: starateljstvo nad maloljetnim licima, usvojenje i starateljstvo za posebne slučajeve. Socijalna zaštita djece bez roditeljskog staranja:

1. djeca bez oba roditelja,
2. djeca nepoznatih roditelja,
3. djeca napuštena od roditelja,
4. djeca roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost,
5. djeca roditelja kojima je oduzeto roditeljsko staranje.

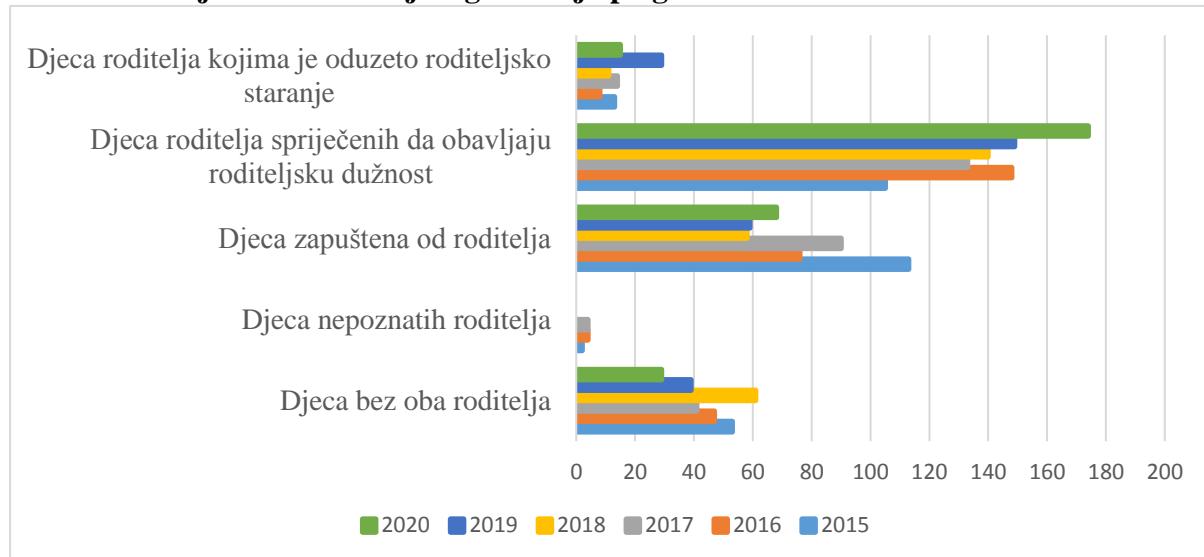
U Tabeli 6. prikazani su statistički podaci za djecu bez roditeljskog staranja po godinama u posmatranom periodu.

Tabela 6. Pregled djece bez roditeljskog staranja po godinama

Djeca bez roditeljskog staranja	Godine					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Djeca bez oba roditelja	53	47	41	61	39	29
Djeca nepoznatih roditelja	2	4	4	0	0	0
Djeca zapuštena od roditelja	113	76	90	58	59	68
Djeca roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost	105	148	133	140	149	174
Djeca roditelja kojima je oduzeto roditeljsko staranje	13	8	14	11	29	15
Ukupno	286	283	282	270	276	286

Na Grafikonu 6. može se uočiti povećanje djece roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost, dok je broj djece bez oba roditelja prepolovljen, a nisu evidentirana djeca nepoznatih roditelja u zadnje tri godine. Može se uočiti da kroz posmatrani period ukupan broj djece je uglavnom isti.

Grafikon 6. Djeca bez roditeljskog staranja po godinama

Rano otkrivanje i dijagnosticiranje djece ometene u psihičkom i fizičkom razvoju je od izuzetnog značaja za adekvatnu zaštitu prava i interesa ove kategorije djece. Stručna komisija za utvrđivanje preostalih sposobnosti i razvrstavanje djece i omladine ometenih u psihofizičkom razvoju, koja funkcioniše na nivou JU Kantonalni centar za socijalni rad, vrši razvrstavanje djece i omladine ometene u psihofizičkom razvoju. Najviše je djece sa kombinovanim smetnjama, djece ometene u psihičkom razvoju, djece ometene u fizičkom razvoju, djece s poremećajima u govoru i glasu i gluhe i nagluhe djece.

Mobilni tim za prevenciju prosjačenja realizuje različite aktivnosti u cilju suzbijanja i prevencije prosjačenja, zaštite djece izložene prosjačenju i drugim neprihvatljivim oblicima ponašanja: nasilju, trgovini ljudima, eksploraciji, zanemarivanju, zapuštanju i odavanju društveno neprihvatljivom ponašanju. Realizovane su slijedeće aktivnosti:

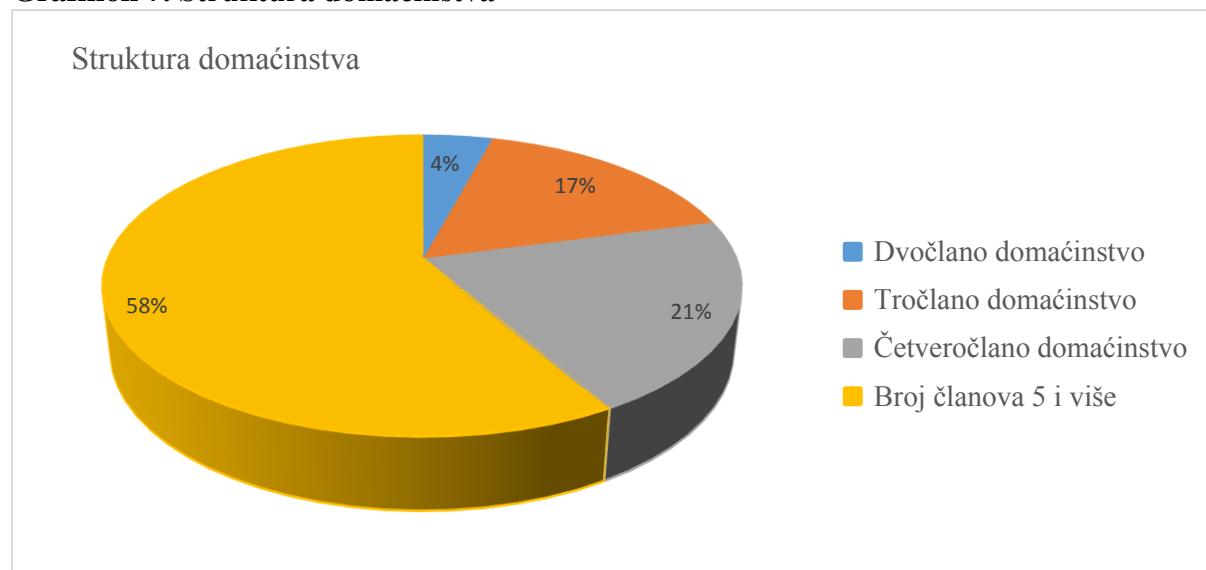
- obilazak terena i evidentiranje problema sa kojim se suočavaju roditelji i djeca,
- obilazak raskrsnica na kojima djeca borave i rade, obilazak mesta u centru grada i parkova,
- evidentiranje novih korisnika u lokalnoj zajednici ili na ulicama,
- utvrđivanje identiteta i razloga boravka na ulici i potrebe djeteta,
- hitne intervencije - odvođenje djece u zdravstvene institucije, službe socijalne zaštite, intervencije sa policijom i tužilaštvom na suzbijanju organizirane trgovine djecom,
- rad sa porodicom - psihosocijalna podrška porodici,
- rad na motivaciji za dolazak u Službu za zbrinjavanje djece u stanju potrebe KJU Odgojni centar (ukoliko dijete nije došlo nakon prvog kontakta),
- podjela odjeće i prehrambenih i higijenskih proizvoda porodicama u lokalnoj zajednici.

Mobilni tim ostvaruje saradnju sa vladinim i nevladinim organizacijama, ambasadama, a stalnu saradnju ostvaruje Službama socijalne zaštite na području Kantona Sarajevo, MUP-om Kantona Sarajevo, Udruženjem Vaša prava, svim općinskim službama, osnovnim školama, kao i sa različitim institucijama, udruženjima i organizacijama.

3.6. Analiza podataka dobijenih putem anketnih upitnika

3.6.1. Analiza podataka anketnih upitnika za korisnike socijalnih usluga CSR KS

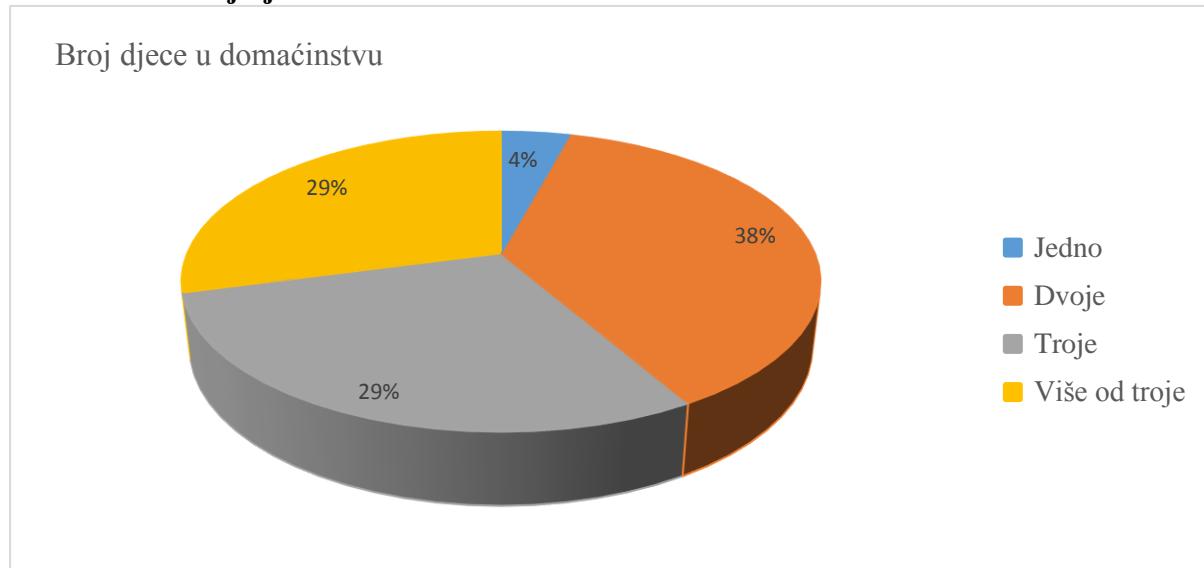
Grafikon 7. Struktura domaćinstva

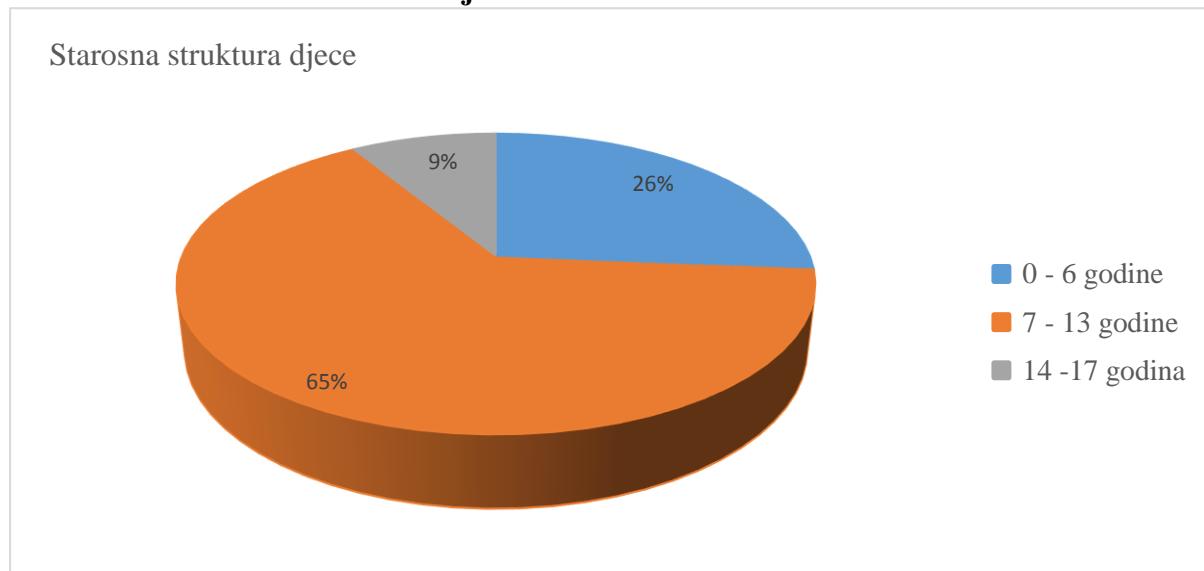
Struktura domaćinstva pokazuje nam da korisnici u stanju socijalne potrebe većinom dolaze iz porodica gdje je broj članova veći od pet, odnosno procenat iznosi 58%.

Slijedeće je četveročlan domaćinstvo sa 21%, zatim tročlan domaćinstvo u stanju socijalne potrebe 17%, a najmanje ispitanika dolazi iz dvočlanog domaćinstva 4%.

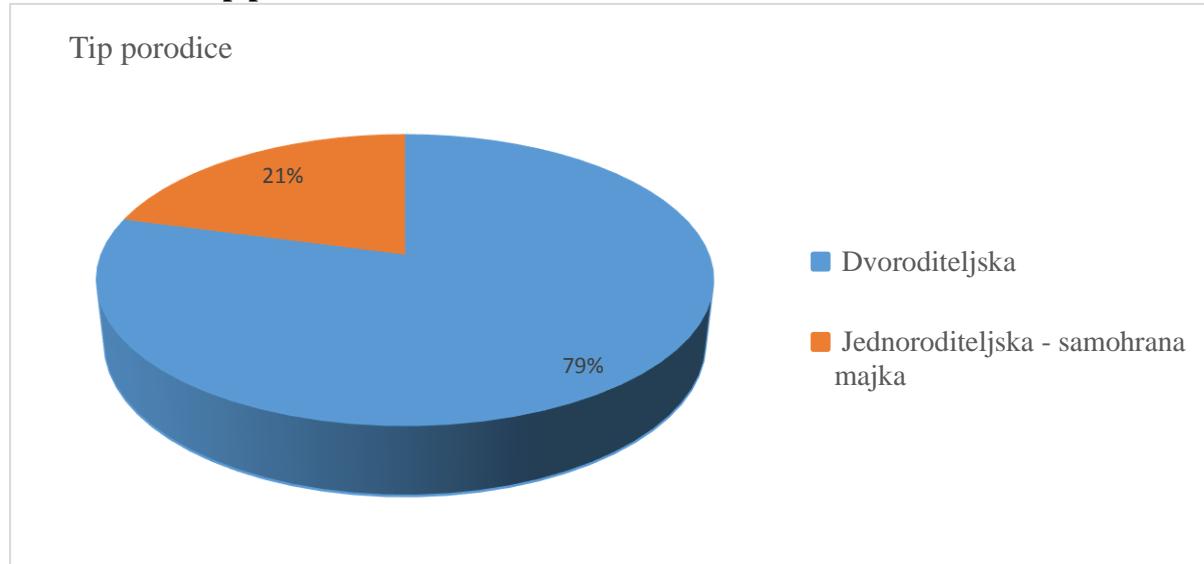
Iz prezentiranih podataka možemo zaključiti, da djeca iz većih porodica, konstantno se suočavaju s većim rizikom od siromaštva.

Grafikon 8. Broj djece u domaćinstvu

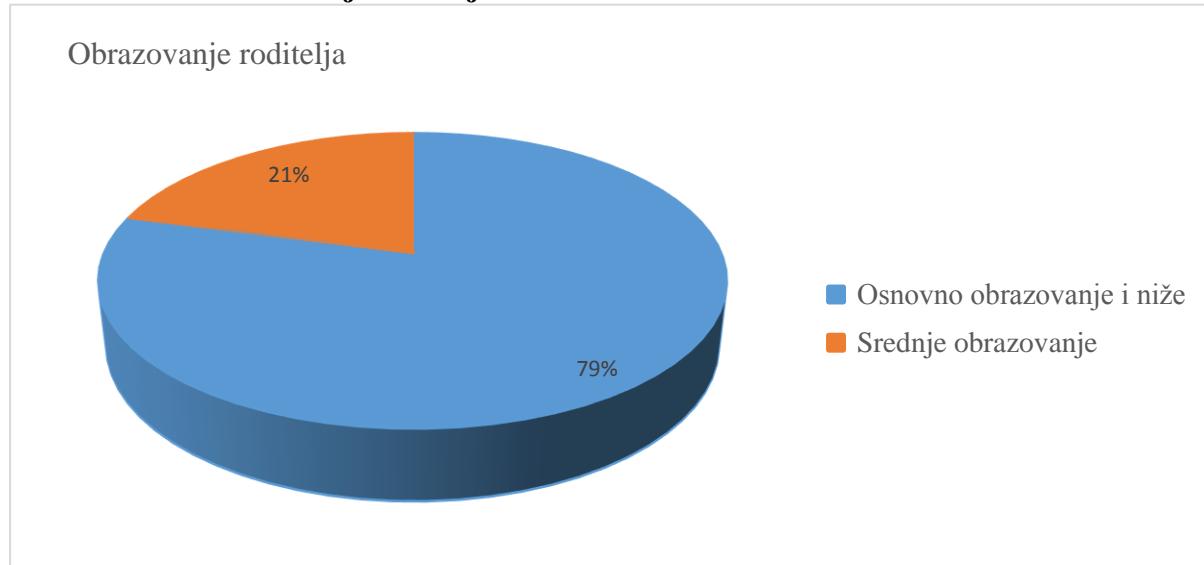
Što se tiče broja djece porodice ispitanika, najviše je zastupljeno dvoje djece ili 38%, na drugom mjestu su jednako zastupljene porodice sa troje i više od troje djece (29%), a procenat porodica sa jednim djetetom iznosi 4%. Možemo zaključiti da se dječije siromaštvo najviše dešava u višečlanim porodicama. U ovim porodicama djeca najviše ispaštaju.

Grafikon 9. Starosna struktura djece

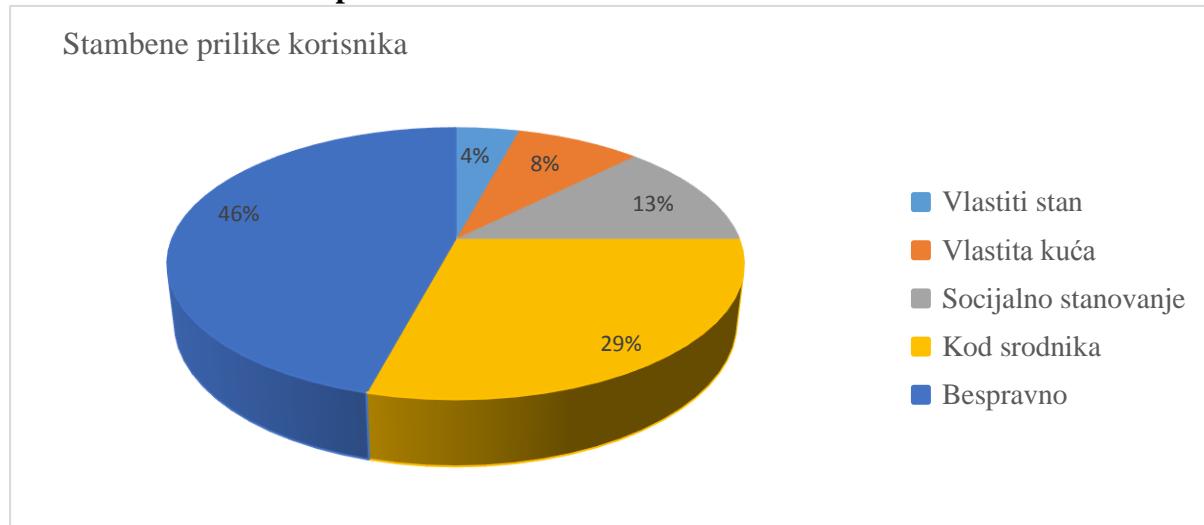
Na postavljeno pitanje o starosnoj strukturi djece, prezentirani podaci nam pokazuju da su najviše zastupljena djeca u školskoj dobi od 7-13 godina (65%), zatim djeca uzrasta od 0-6 godina (26%), dok je najmanje djece u dobi od 14-17 godina (9%).

Grafikon 10. Tip porodice

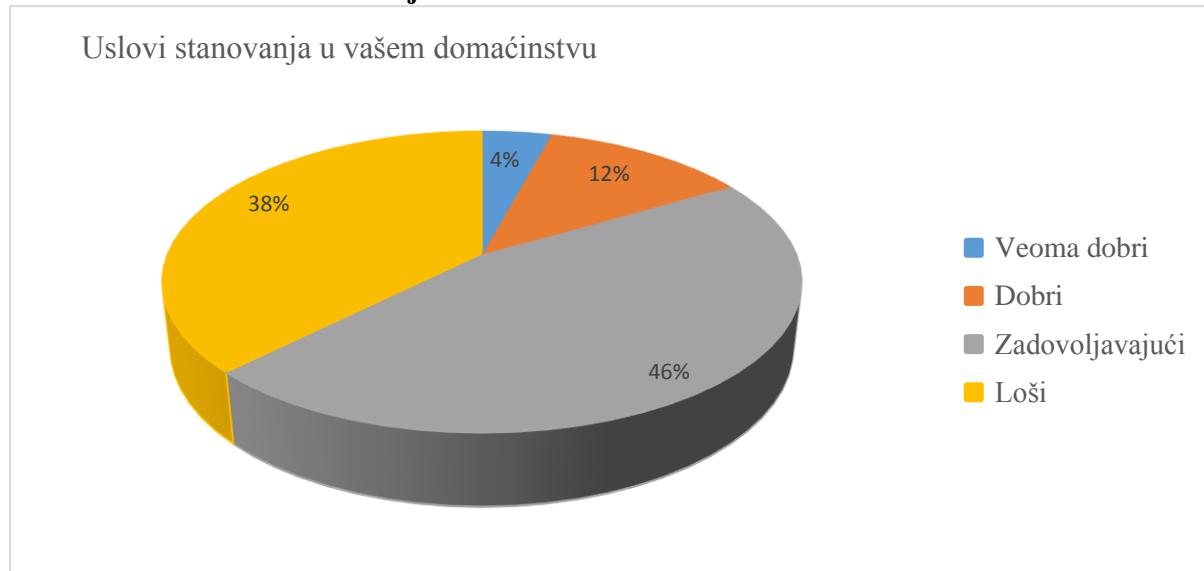
Kada govorimo o tipu porodice iz koje dolaze djeca ugrožena dječijim siromaštvom , dvoroditeljske porodice prednjače, čak 79%. Procenat kod jednoroditeljskih porodica iznosi 21%. Samohrani roditelji se osjećaju manje vrijednim u odnosu na ostale članove društvene sredine. Također suočavaju se sa problemima stigmatizacije i osuđivanja.

Grafikon 11. Obrazovanje roditelja

Prezentirani podaci pokazuju da stepen obrazovanja ispitanika, ima presudnu ulogu kada je siromaštvo u pitanju. Najveći broj ispitanika je sa osnovnim ili nižim obrazovanjem, čak 79%. Na ispitanike sa srednjim obrazovanjem otpada 21%. Sa višom školom, visokom školom ili postdiplomskim studijima nije bio niti jedan ispitanik. Socijalno i ekonomsko blagostanje zemlje, kao i pojedine osobe, dolazi kroz dobro obrazovano i sposobljeno stanovništvo. Visoko obrazovane osobe lakše pronalaze posao i više zarađuju na osnovu svoje obrazovanosti.

Grafikon 12. Stambene prilike korisnika

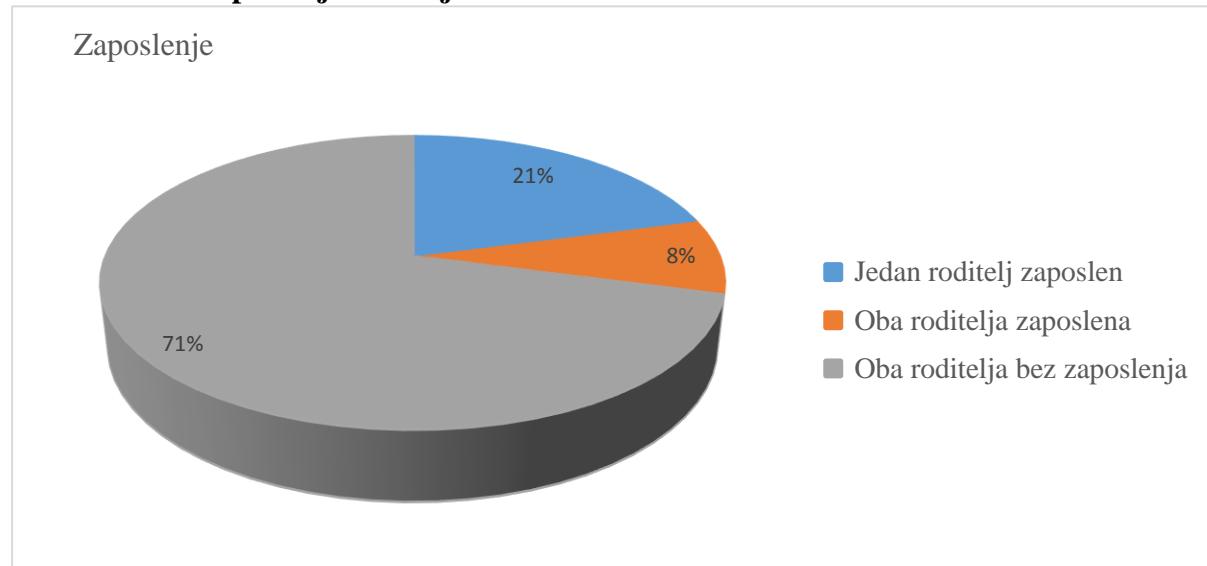
Na osnovu dobijenih rezultata vidimo da većina ispitanika nema riješeno stambeno pitanje. Čak 46% ispitanika bespravno stanuje, njih 29% je smješteno kod srodnika, 13% ispitanika koristi socijalni smještaj, odnosno stanovanje, a samo 12% ispitanika ima riješeno stambeno pitanje (vlastita kuća). Iz priloženog možemo zaključiti da stambeni uslovi ,negativno utiču ne samo na zdravlje, nego i na kognitivni i obrazovni razvoj i uspjeh djeteta.

Grafikon 13. Uslovi stanovanja u domaćinstvu korisnika

Podaci koje smo dobili pokazuju nam da većina ispitanika smatra, da su uslovi njihovog stanovanja loši ili zadovoljavajući (84%). 12% ispitanika je odgovorilo da su uslovi u kojima stanuju dobri, a tek 4% smatra da su veoma dobri. Odrastanje u siromaštvu ima mnoge negativne posljedice po djecu. Zdravstveni problemi, problemi u ponašanju djece, lošiji školski

uspjeh i općenito loš ishod obrazovanja. Također hroničan stres koji djeca doživljavaju kao proizvod loših uslova života, negativno utiče na njihovo obrazovanje i budućnost.

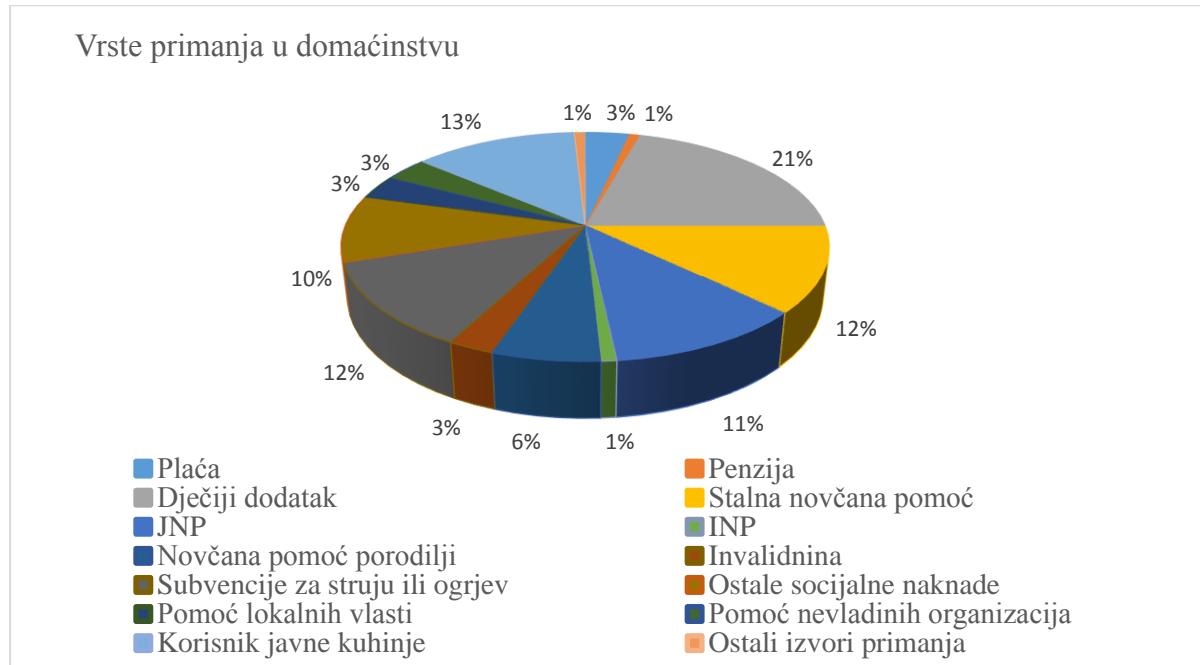
Grafikon 14. Zaposlenje roditelja

Nezaposlenost uzrokuje najveći broj poremećaja u porodici. Glavni izvor prihoda i zadovoljavanje svih potreba domaćinstva porodica ostvaruje kroz zaposlenje svojih članova. Možemo vidjeti iz prezentiranih podataka da čak 71% otpada na porodice gdje su oba roditelja nezaposlena, 21% odnosi se na porodice gdje je jedan roditelj zaposlen, a procenat od 8% sa zaposlena oba roditelja.

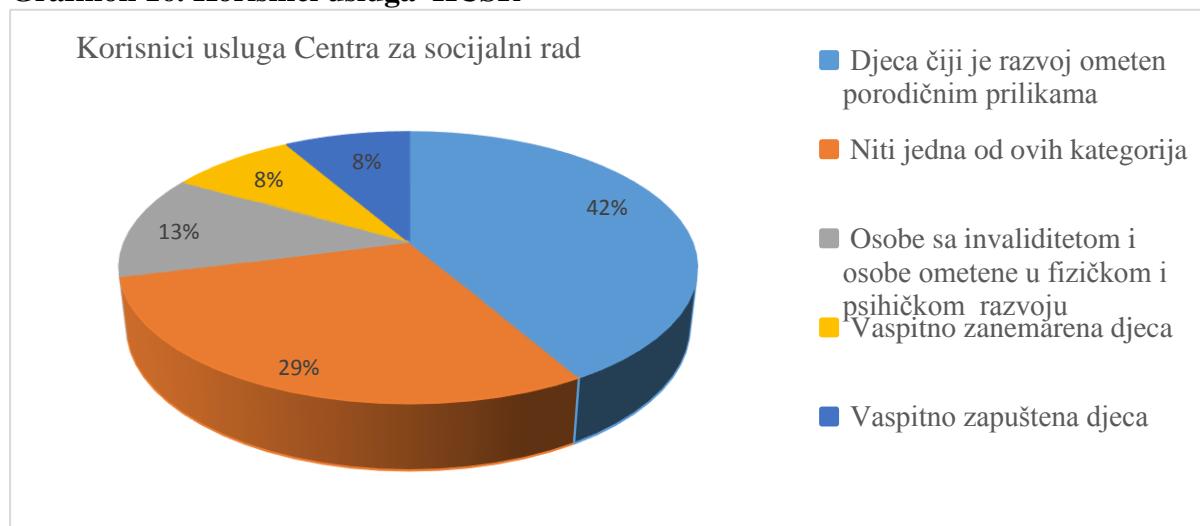
Vidimo da nedostatak ekonomskih sredstava utiče izravno na dobrobit djeteta. Posljedice siromaštva postaju ozbiljnije ako dijete živi u ekstremnom siromaštvu, siromaštvu u ranom djetinjstvu ili dugotrajnom siromaštvu.

Grafikon 15. Vrste primanja u domaćinstvu

Slijedeće pitanje ispitanicima odnosilo se na vrste primanja koju ostvaruju kroz sistem socijalne zaštite. Iz prezentiranih podataka možemo vidjeti da je dječiji dodatak 21% najzastupljeniji oblik pomoći porodicama sa djecom u sistemu socijalne zaštite, odnosno svih 24.ispitanika ostvaruju ovo pravo. 13% ispitanika je odgovorilo da su korisnici usluga javne kuhinje, 12% ispitanika ostvaruju stalnu novčanu pomoć i 12% ispitanika ima pravo na subvencije za struju ili ogrjev. Što se tiče jednokratne novčane pomoći ona u procentima iznosi 11%.

Grafikon 16. Korisnici usluga KCSR

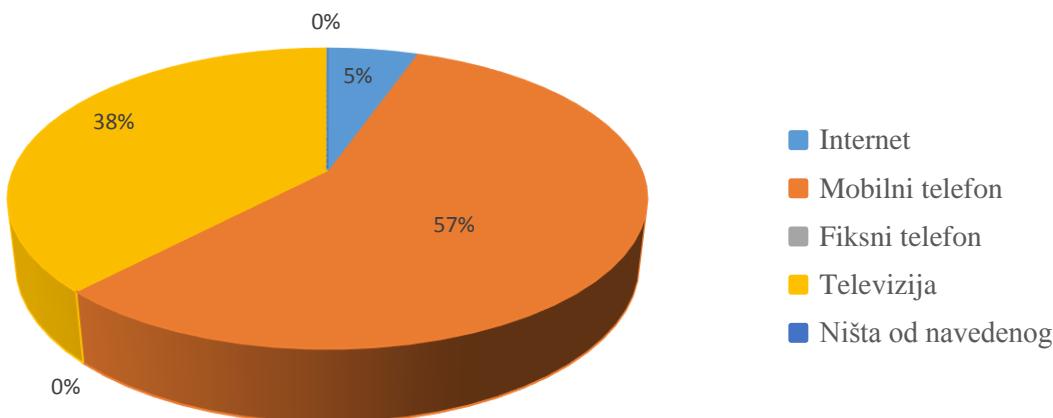

Prethodni grafikon nam pokazuje da su korisnici usluga Centra za socijalni rad, većinom djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, njih deset (10), tri (3) su osobe sa invaliditetom i

osobe ometene u fizičkom i psihičkom razvoju, a četvero (4) djece su vaspitno zanemarena i vaspitno zapuštena djeca.

Grafikon 17. Dostupnost elektronskih usluga i servisa

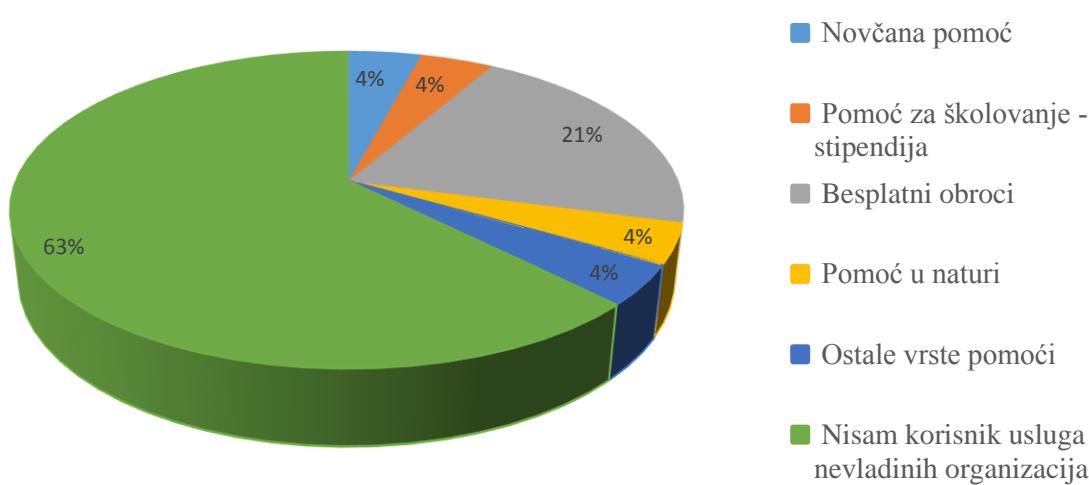
Da li su korisnicima u stanju socijalne potrebe dostupni

Prema prezentiranim podacima, 57% korisnika u stanju socijalne potrebe izjavilo je da im je dostupan mobilni telefon, 38% korisnika također ima dostupnost televiziji, a dostupnost internetu ima tek 5% korisnika. Siromašni roditelji imaju ograničene ekonomske resurse i ne mogu ulagati u razvoj svoje djece. Takva djeца su u nepovoljnijem društvenom položaju od svojih vršnjaka koji dolaze iz ekonomski boljegojećih porodica.

Grafikon 18. Vrsta pomoći nevladinih organizacija

Vrsta pomoći koju Vam pružaju nevladine organizacije i koliko često

Slijedeće pitanje koje je postavljeno ispitanicima odnosi se na vrstu pomoći koju im pružaju nevladine organizacije i koliko često. Dobijeni podaci pokazuju da 63% ispitanika nisu korisnici usluga nevladinih organizacija, 21% ispitanika je odgovorilo da im nevladine organizacije pomažu na taj način što dobijaju besplatne obroke. Možemo zaključiti na osnovu prezentiranih podataka da su Centri za socijalni rad isključivi pružatelji socijalnih usluga. Potrebno je promijeniti opšta stajališta o važnosti i ulozi nevladinog sektora u susbijanju siromaštva i ostvariti bolju saradnju između nevladinog sektora i države.

Grafikon 19. Učestalost pomoći nevladinih organizacija

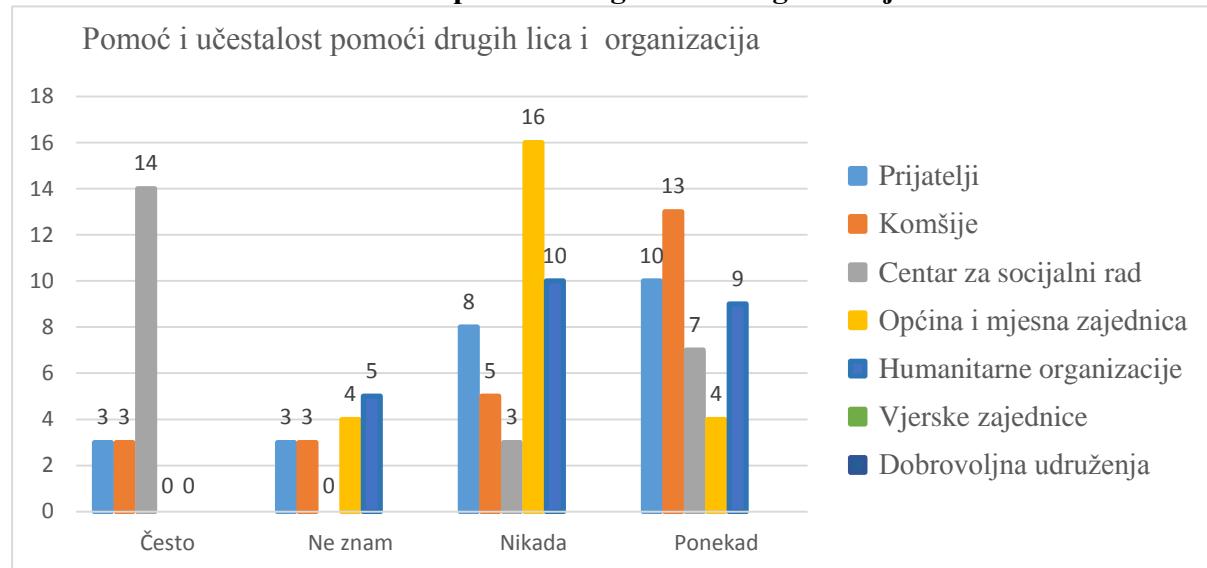
Iz Grafikona 19. prema prezentiranim podacima, nevladine organizacije većinom svoj doprinos u borbi protiv dječjeg siromaštva osiguravaju jednokratnim besplatnim užinama za djecu koja dolaze iz siromašnih porodica, dok ostale vrste pomoći mjesečno u manjem obimu.

Grafikon 20. Vrste nevladinih organizacija koje pružaju pomoć

Na pitanje da li su korisnici usluga ili pomoći nevladinih organizacija (Grafikon 20.) 63% ispitanika negativno je odgovorilo na postavljeno pitanje, 25% ispitanika koristi usluge i pomoć putem Crvenog križa. Zadatak nevladinih organizacija treba biti njegovanje dobrih i zdravih odnosa sa društvom kako bi se javnost mobilizovala i aktivirala njihova očekivanja. Neophodno je koristiti medije pri građenju odnosa sa javnošću. Samo dobri odnosi sa javnošću omogućavaju nevladinim organizacijama da budu ohrabrene u svojim akcijama.

Grafikon 21. Pomoć i učestalost pomoći drugih lica i organizacija

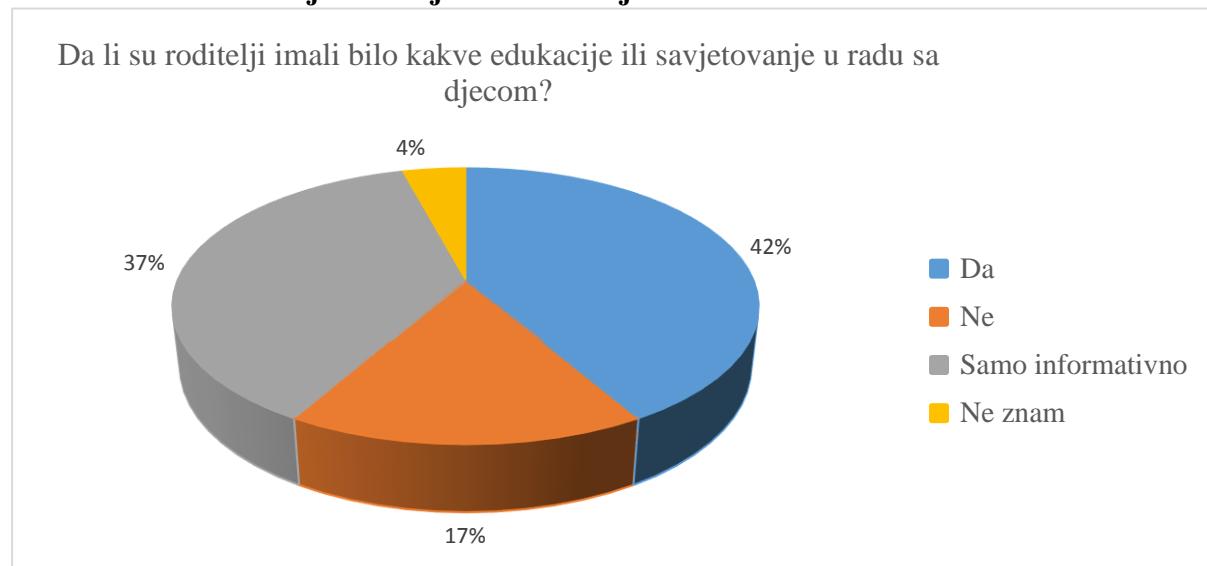
Na osnovu datog grafikona može se primijetiti da najviše pomoći i usluga ispitanicima pružaju Centar za socijalni rad, prijatelji i komšije. Navedeno potvrđuje postavljenu generalnu hipotezu da osobe u stanju socijalne potrebe najviše se obraćaju i vjeruju Centru za socijalni rad i isti je osnovni nosilac aktivnosti na prevenciji i suzbijanju dječijeg siromaštva u Kantonu Sarajevo.

Grafikon 22. Dostupnost društvenih sadržaja djeci

Na pitanje da li su djeci dostupni sadržaji (društveni resursi), 71% ispitanika je odgovorilo da djeca imaju dostup školskim sadržajima, a 29% odnosi se na predškolsko obrazovanje i tu spadaju djeca vrtičke dobi.

Grafikon 23. Edukacije roditelja u radu sa djecom

42% ispitanika potvrđno su odgovorila na pitanje da li su roditelji imali bilo kakve edukacije ili savjetovanje u radu sa djecom. 37% ispitanika smatra da su samo informativno upoznati, 17% odgovorilo je da nisu imali bilo kakve edukacije ili savjetovanja u radu s djecom, a 4% na pitanje je odgovorilo sa ne znam. Rad sa roditeljima je od izuzetne važnosti, na taj način roditelji dobivaju potrebnu podršku i pomoć, za saniranje i rješavanje nastalih problema. Edukacija i savjetovanje se provodi onda kada se pojavi problem, odnosno kada pojedinac subjektivno osjeća da postoji neki problem koji ne može riješiti bez pomoći druge strane. Savjetovanje jača pojedinca i njegove lične odgovornosti i pomaže u oblikovanju vlastitog života.

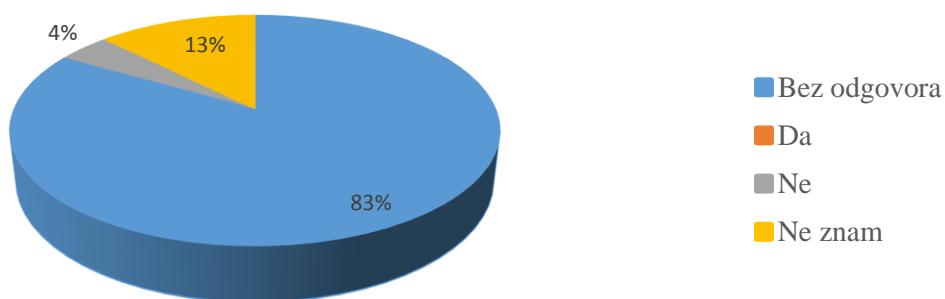
Grafikon 24. Dostatnost visine primanja

Iz prethodnog grafikona je vidljivo da svi ispitanici smatraju da njihovi trenutni prihodi nisu dovoljni da bi mogli zadovoljiti njihove potrebe. Suzbijanje siromaštva dolazi kroz zadovoljavanje osnovnih čovjekovih potreba, tu spadaju zdravlje, prehrana, obrazovanje, zaposlenje, stanovanje i sudjelovanje u kulturnom i društvenom životu. Uključivanjem ranjivih skupina u tržište rada dovodimo do smanjena siromaštva i socijalne isključenosti.

Grafikon 25. Dodatne potrebe koje nisu navedene u pravima iz oblasti socijalne zaštite

Da li postoje dodatne potrebe koje se ne mogu zadovoljiti trenutno utvrđenim pravima iz oblasti socijalne zaštite?

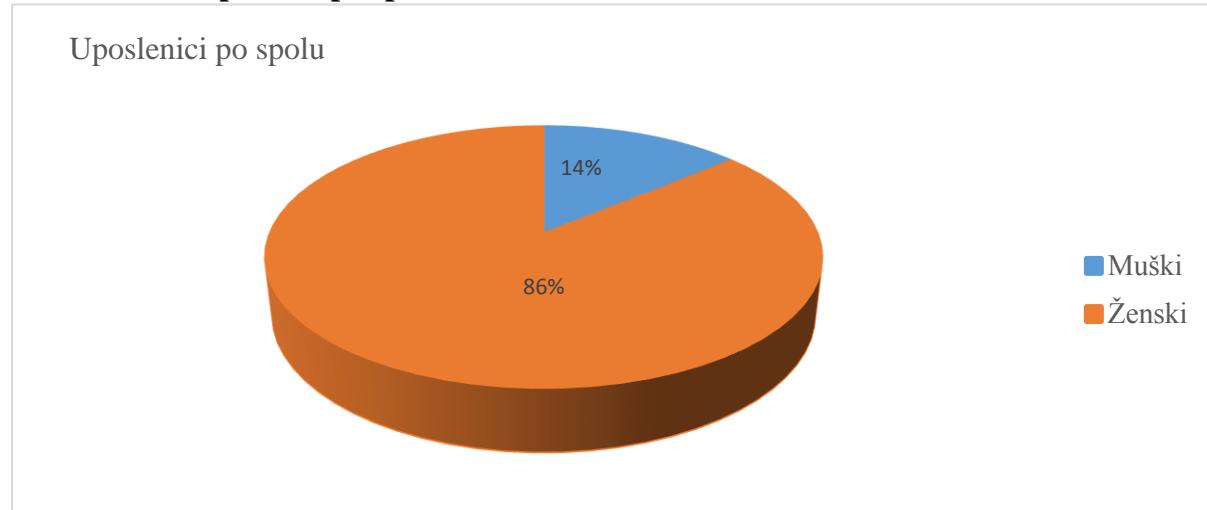

Na postavljeno pitanje da li postoje dodatne potrebe koje se ne mogu zadovoljiti trenutno utvrđenim pravima iz oblasti socijalne zaštite, većina ispitanika je odgovorila da ne zna. Ovo nas navodi na zaključak da ispitanici nisu upoznati sa pripadajućim pravima u oblasti socijalne zaštite.

3.6.2. Analiza podataka anketnih upitnika za ispitanike CSR KS

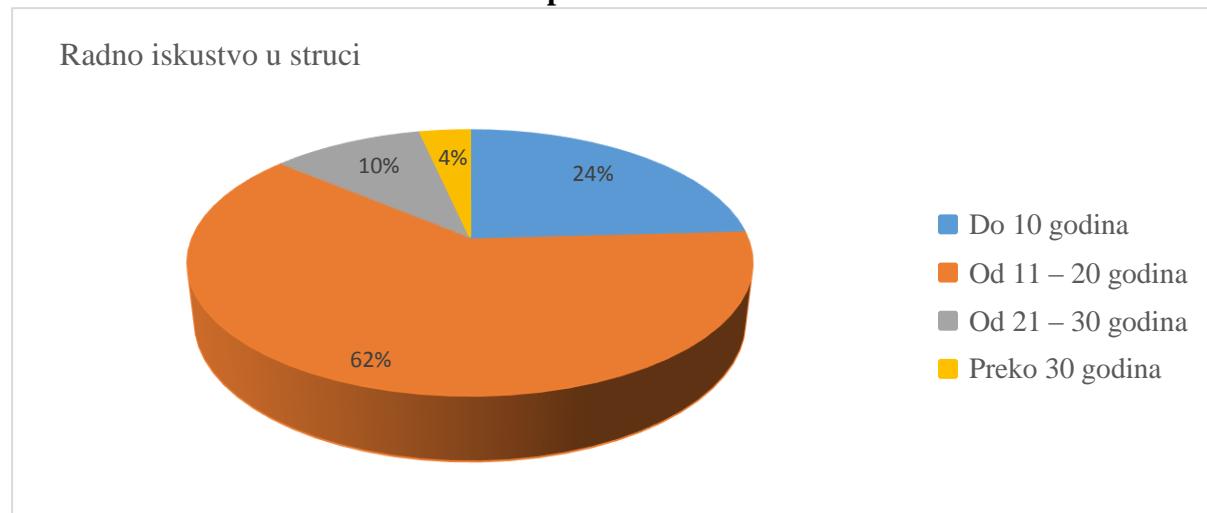
Istraživanje je obuhvatilo 29 (dvadesetdevet) ispitanika Centra za socijalni rad Kantona Sarajevo.

Grafikon 26. Ispitanici po spolu

Vidljivo je iz podataka koje smo dobili da su pripadnice ženskog spola zastupljenije u poslovima socijalnog rada. Zaposleno je 25 osoba ženskog spola, odnosno taj procenat iznosi 86%. Procenat ispitanika muškog spola iznosi 14%, 4 (četiri ispitanika).

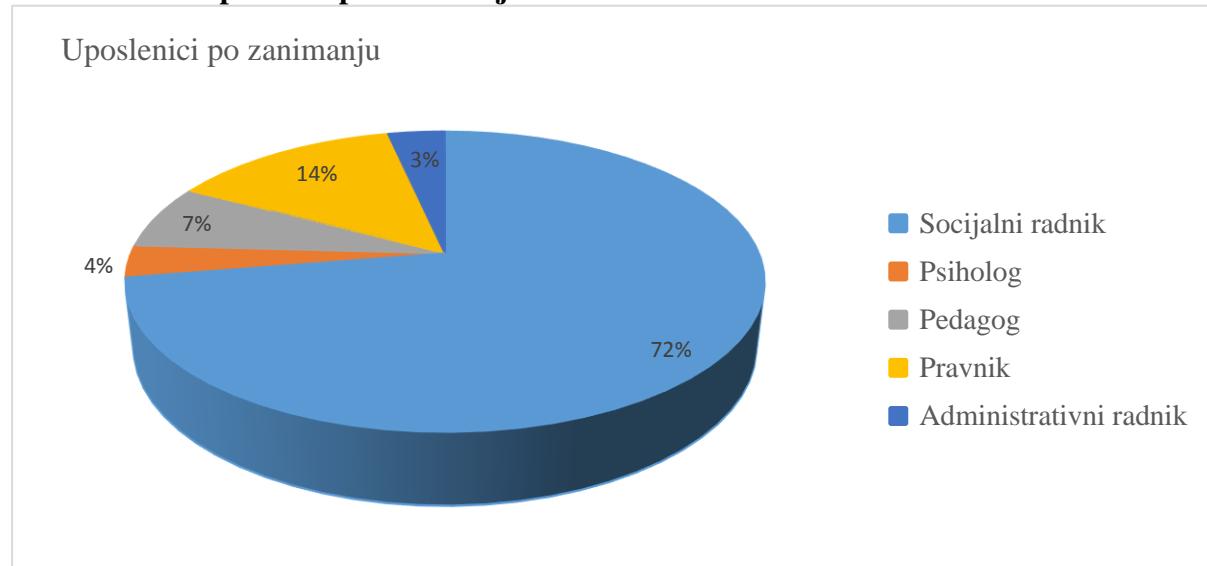
Grafikon 27. Radno iskustvo u struci ispitanika

Kako je vidljivo iz prezentiranih podataka, većina zaposlenih u CSR ima radno iskustvo u struci od 11. do 20. godina, njih 62%. Zaposlenika sa radnim stažom do 10. godina ima 24%, slijedeći

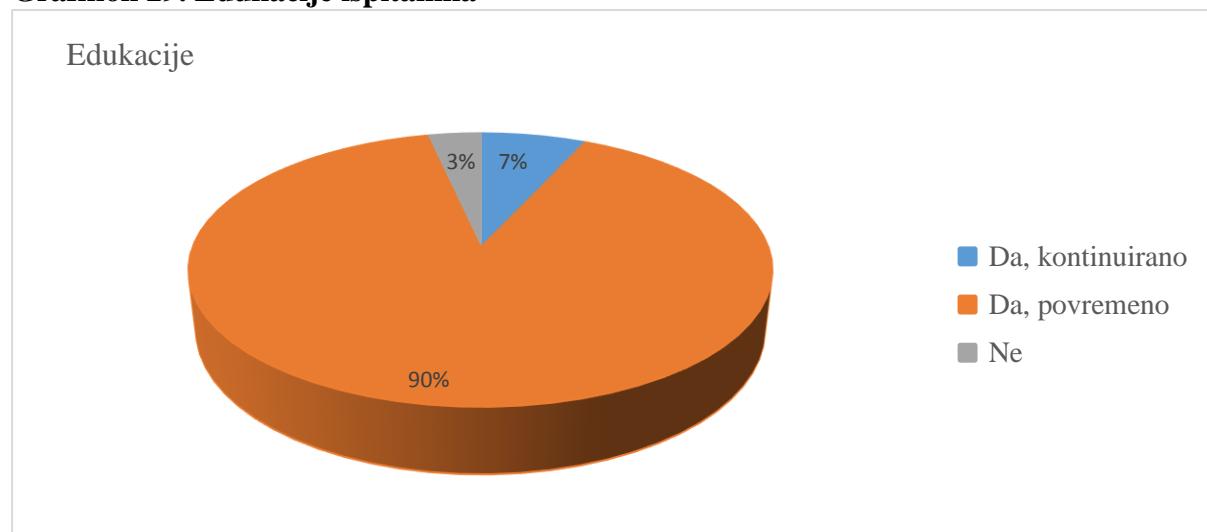
ispitanici su sa nešto dužim radnim stažom od 21. do 30. godina i svega 4% otpada na radnike Centra sa preko 30. godina radnog staža.

Grafikon 28. Ispitanici po zanimanju

Kao što je i pretpostavka, a podaci nam to potvrđuju, u Kantonalnom Centru za socijalni rad najviše je zaposleno socijalnih radnika, njih 20. ili 72%. Poslije njih najzastupljeniji su pravnici, 4 pravnika ili 14%, zatim pedagozi, 3 pedagoga ili 7%, jedan psiholog (4%) i jedan administrativni radnik (3%). U razgovoru sa ispitanicima CSR saznala sam da im nedostaje uposlenih stručnog profila psiholog i pedagog.

Grafikon 29. Edukacije ispitanika

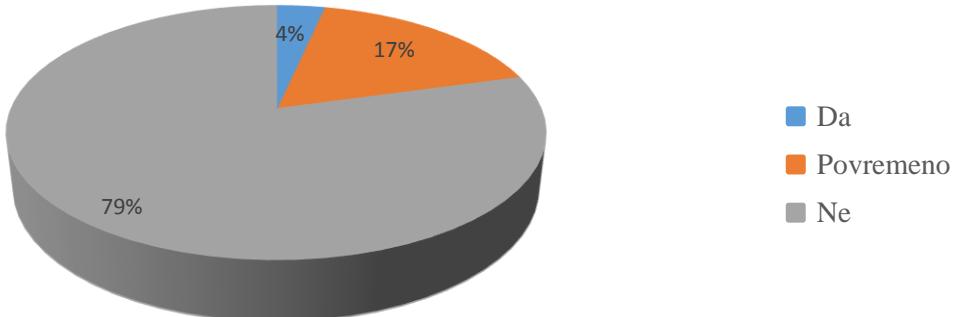

Na postavljeno pitanje da li su kao upozlenici imali edukacije iz struke i koliko često, 90% je odgovorilo da su imali povremeno edukacije, 7% kontinuirano, a 3% nisu se educirali u svojoj

struci kroz posao. Stalna i pravovremena edukacija uposlenika u Centrima za socijalni rad, je od izuzetne važnosti zbog stalnih izazova sa kojima se ispitanici susreću u svome radu.

Grafikon 30. Pružanje roditeljima edukacije i savjetovanja vezano za dječje siromaštvo

Da li je KCSR pružao roditeljima edukacije i savjetovanja vezano za dječje siromaštvo?

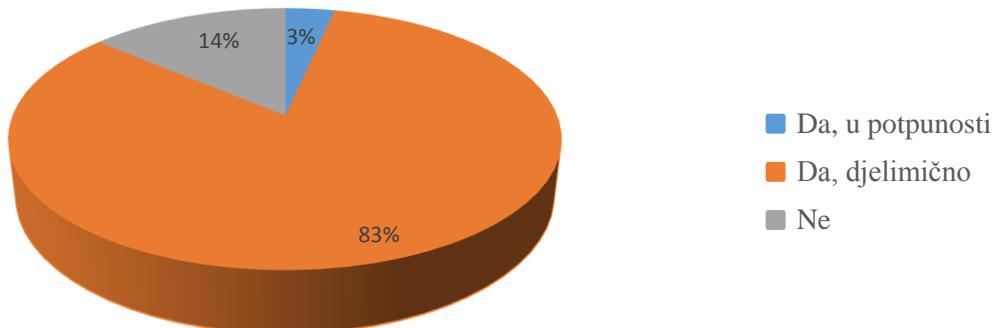

Jedno od pitanja ispitanicima je bilo, da li KCSR pruža roditeljima edukacije i savjetovanja vezano za dječje siromaštvo? Ovdje smo također imali negativan odgovor, čak 79% ispitanika je odgovorilo da nisu pružali savjetovanja i edukacije roditeljima, 17% ispitanika je odgovorilo da su povremeno imali kontakte sa roditeljima kada se tiče edukacije i savjetovanja, a tek njih 4% odgovorilo je potvrđno na postavljeno pitanje.

Edukacijom i savjetovanjem roditelja nastojimo ublažiti potencijalno štetne uticaje na djecu, motivirati roditelje i dati im ispravne smjernice za ublažavanje i rješavanje nastalih problema. Kroz savjetovanje se jača pojedinac i njegove lične odgovornosti za oblikovanje vlastitog života. Svrha savjetovanja je poboljšanje života osobe koja traži pomoć, a temelji se na spoznajama ravnopravnosti, gdje svaki pojedinac ima mogućnosti za rast i razvoj vlastitih sposobnosti.

Grafikon 31. Dostupnost društvenim resursima

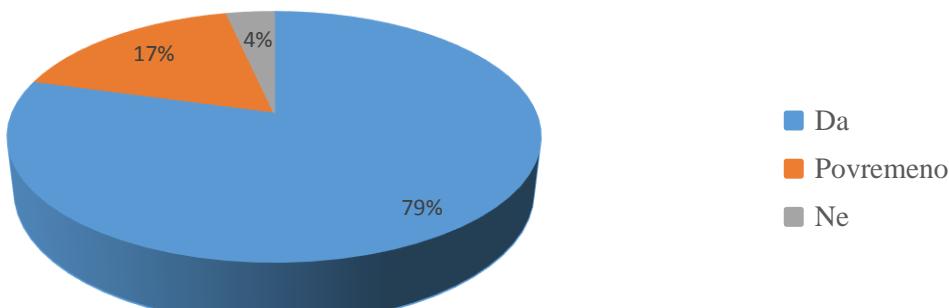
Da li je KCSR djeci u stanju socijalne potrebe i rizika od siromaštva, vezano za zakonske propise, omogućavao pristup društvenim resursima?

Na pitanje da li je KCSR djeci u stanju socijalne potrebe i rizika od siromaštva, vezano za zakonske propise, omogućavao pristup društvenim resursima, 83% je odgovorilo da, djelimično, 14% njih odgovara odrično ne, a 3% smatra da je KCSR u potpunosti zadovoljio ove potrebe djece.

Grafikon 32. Saradnja sa drugim institucijama, tijelima lokalne uprave i samouprave i organizacijama civilnog društva u cilju pomoći porodicama sa djecom koje su u stanju socijalne potrebe

Da li sarađujete sa drugim institucijama, tijelima lokalne uprave i samouprave i organizacijama civilnog društva u cilju pomoći porodicama sa djecom koje su u stanju socijalne potrebe?

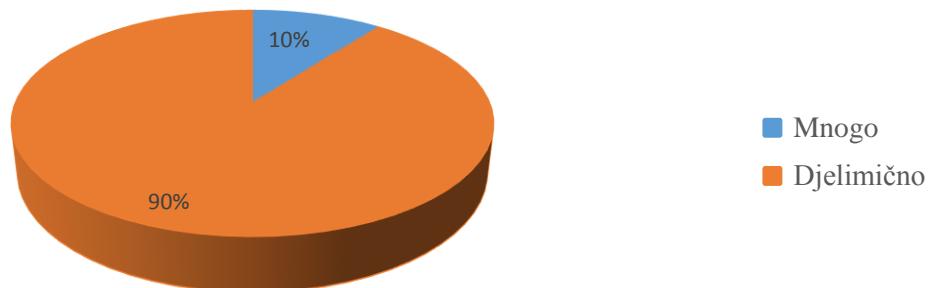

Iz prezentiranih podataka 79% ispitanika je odgovorilo da sarađuju sa drugim institucijama, tijelima lokalne samouprave i organizacijama civilnog društva i na taj način pružaju pomoć porodicama sa djecom u stanju socijalne potrebe. 17% ispitanika je odgovorilo da saradnju ostvaruju povremeno, a 4% da ne ostvaruju nikakvu saradnju. U borbi protiv siromaštva pogotovo dječjeg siromaštva značajan doprinos trebaju dati svi akteri društva. Zato je važan

cjelovit pristup u borbi protiv dječijeg siromaštva i isključenosti , povezana aktivnost različitih aktera (ministarstva, civilnih i nevladinih organizacija, lokalnih zajednica).

Grafikon 33. Doprinos saradnje KCSR sa drugim institucijama, tijelima lokalne uprave i samouprave i organizacijama civilnog društva u otklanjanju dječijeg siromaštva

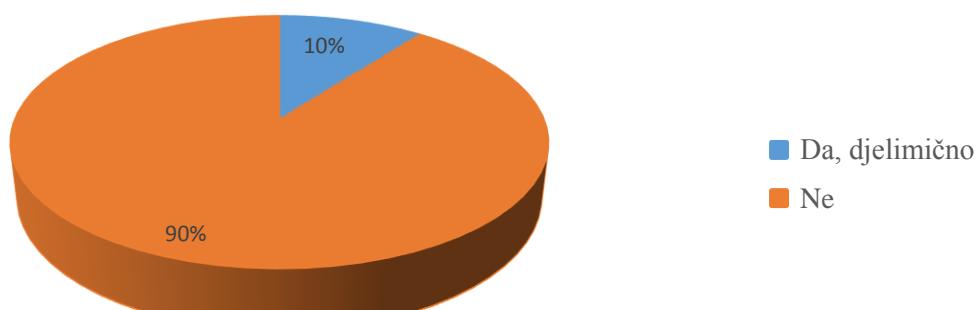
U kojoj mjeri saradnja sa drugim institucijama, tijelima lokalne uprave i samouprave i organizacijama civilnog društva doprinosi otklanjanju dječijeg siromaštva?

Na pitanje u kojoj mjeri saradnja sa drugim institucijama , tijelima lokalne uprave i samouprave i organizacijama civilnog društva doprinosi otklanjanju dječijeg siromaštva 90% ispitanika je odgovorilo djelimično doprinosi, a tek 10% ispitanika smatraju da imaju uspješnu saradnju po pitanju otklanjanja dječijeg siromaštva.

Grafikon 34. Sistem evidencija i praćenja pojava i ranog upozoravanja na opasnost od dječijeg siromaštva

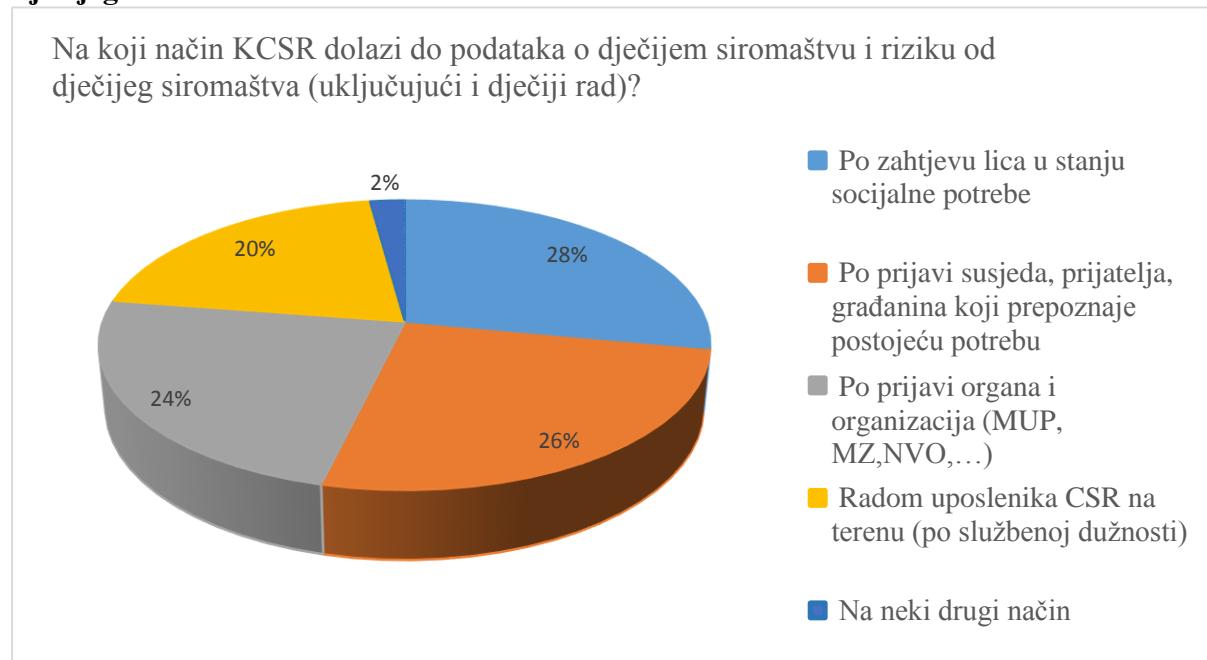
Da li u vašoj službi imate uspostavljen sistem evidencija i praćenja pojava i ranog upozoravanja na opasnost od dječijeg siromaštva?

Slijedeće pitanje postavljeno uposlenicima KCSR glasilo je, da li u vašoj službi imate uspostavljen sistem evidencija i praćenja pojava i ranog upozoravanja na opasnost od dječijeg siromaštva. Većina ispitanika, njih čak 90% negativno su odgovorila na postavljeno pitanje, a

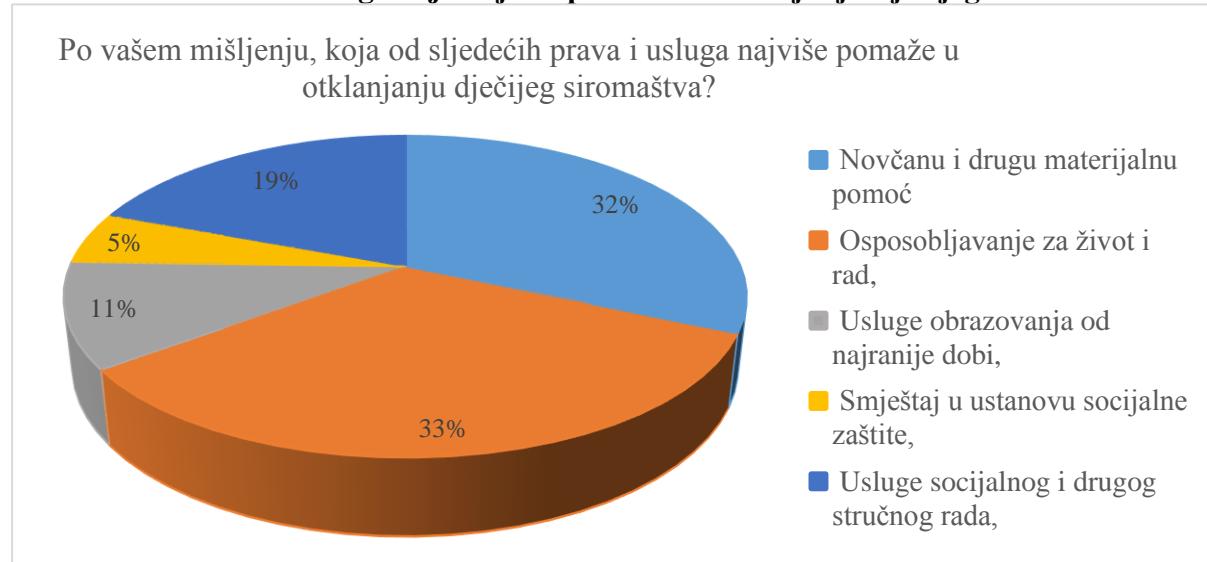
tek 10% je na pitanje odgovorilo sa da, djelimično. Kroz uspostavljen sistem evidencija i praćenja pojava i ranog upozoravanja na opasnost od dječijeg siromaštva, dobijeni rezultati mogu biti podloga planiranju mjera prevencije i ublažavanja siromaštva djece od najranije dobi.

Grafikon 35. Izvori podataka do kojih KCSR dolazi o dječjem siromaštvu i riziku od dječijeg siromaštva

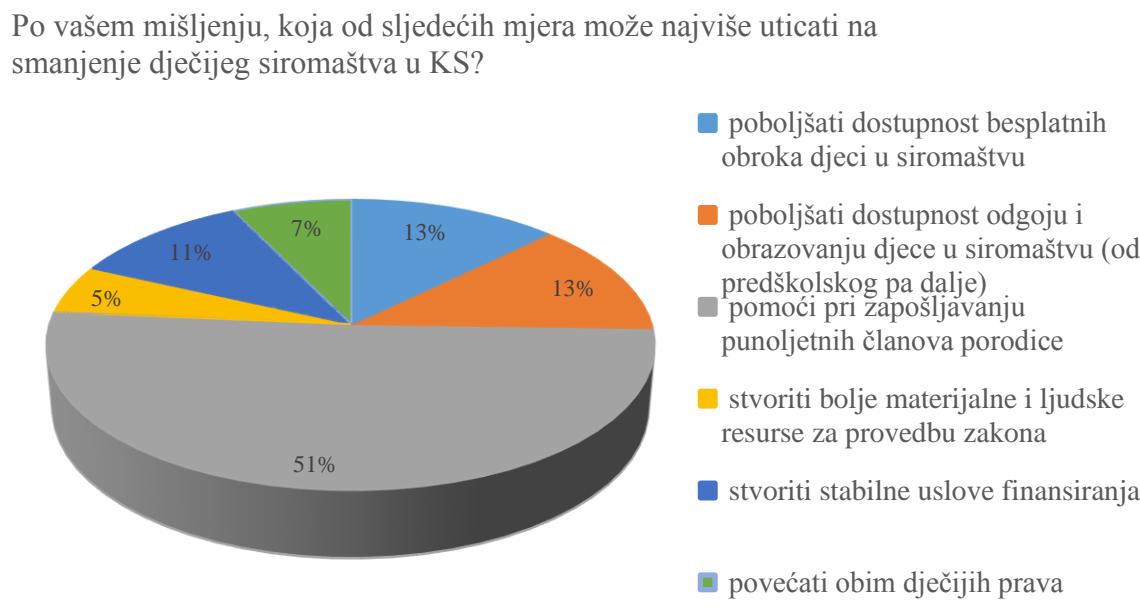
Na pitanje na koji način KCSR dolazi do podataka o dječjem siromaštvu i riziku od dječijeg siromaštva (uključujući i dječiji rad), 28% ispitanika je odgovorilo da podatke dobijaju po zahtjevu lica u stanju socijalne potrebe, 26% se odnosi na prijave susjeda, prijatelja, građanina koji prepoznaje postojeću potrebu, 24% po prijavi organa i organizacija (MUP, MZ, NVO,...).

Grafikon 36. Prava i usluge koje najviše pomaže u otklanjanju dječijeg siromaštva

Prema prezentiranim podacima 33% ispitanika smatra da osposobljavanje za život i rad najviše pomaže u otklanjanju dječijeg siromaštva, 32% ispitanika prednost daje novčanoj i drugoj materijalnoj pomoći, a 19% ispitanika odlučilo se za ostale usluge socijalnog i drugog stručnog rada.

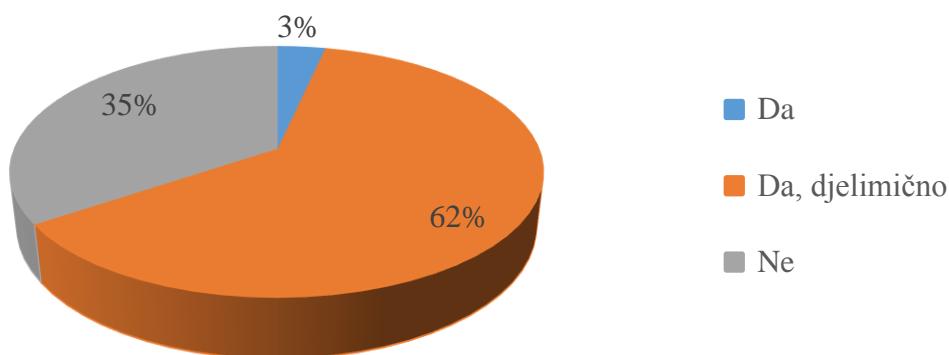
Grafikon 37. Mjere koje najviše utiču na smanjenje dječijeg siromaštva u KS

Na pitanje koja od sljedećih mjera može najviše uticati na smanjenje dječijeg siromaštva u KS, više od polovine ispitanika (51%) smatra da je potrebno pružiti pomoć pri zapošljavanju punoljetnih članova porodice. Potrebno je osnažiti roditelje djece koja se nalaze u riziku od siromaštva da se aktivno uključe na tržište rada i obezbijediti im bolje plaćene poslove. Siromaštvo i socijalnu isključenost smanjivati uključivanjem ranjivih skupina na tržište rada, pogotovo invalidnih i mladih osoba koji napuštaju javnu brigu. Smanjenje siromaštva i socijalnu isključenost možemo postići aktivnjom saradnjom javnog, privatnog i civilnog sektora i aktivnostima na lokalnoj razini.

Grafikon 38. Mogućnost adekvatnog odgovora KCSR na dječije siromaštvo i rizike od dječijeg siromaštva

Da li KCSR, uz postojeću kadrovsku i materijalnu opremljenost, može adekvatno odgovoriti na dječije siromaštvo i rizike od dječijeg siromaštva?

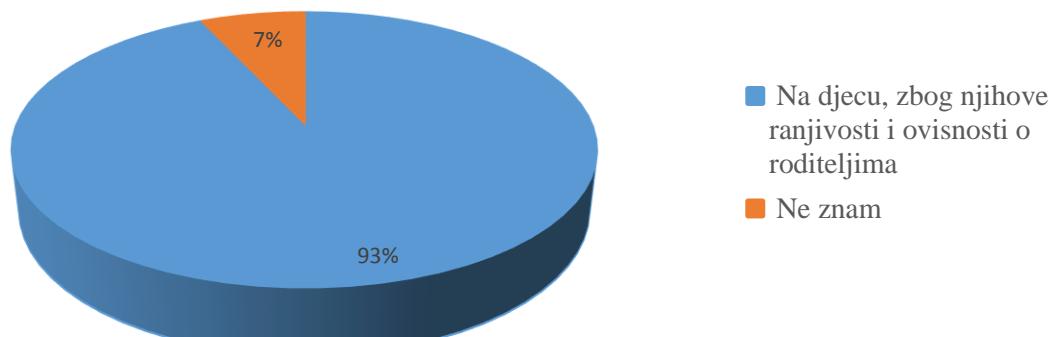

Na pitanje da li KCSR, uz postojeću kadrovsku i materijalnu opremljenost, može adekvatno odgovoriti na dječije siromaštvo i rizike od dječijeg siromaštva, 62% ispitanika je odgovorilo sa da, djelimično, 35% ispitanih je dalo negativan odgovor, a tek njih 3% potvrđno, odnosno sa da. Iz razgovora sa uposlenicima evidentno je da treba više pažnje posvetiti kadrovskom i materijalnom jačanju, kako bi Centar mogao što kvalitetnije odgovoriti na vrlo složene socio-ekonomske prilike u Kantonu Sarajevo.

Što se tiče 14. pitanja koje je postavljeno uposlenicima KCSR u anketnom upitniku glasilo je: Da li postoje potrebe koje se ne mogu zadovoljiti trenutno utvrđenim pravima iz oblasti socijalne zaštite vezano za dječije siromaštvo, a postoji potreba za istim (navesti potrebu)? Na postavljeno pitanje dobila sam samo jedan odgovor gdje je ispitanik odgovorio da postoji potreba za boravkom djece u vrtiću, znači djece predškolske dobi i finansiranje toplog obroka za djecu u školama.

Grafikon 39. Posljedice siromaštva na djecu i odrasle

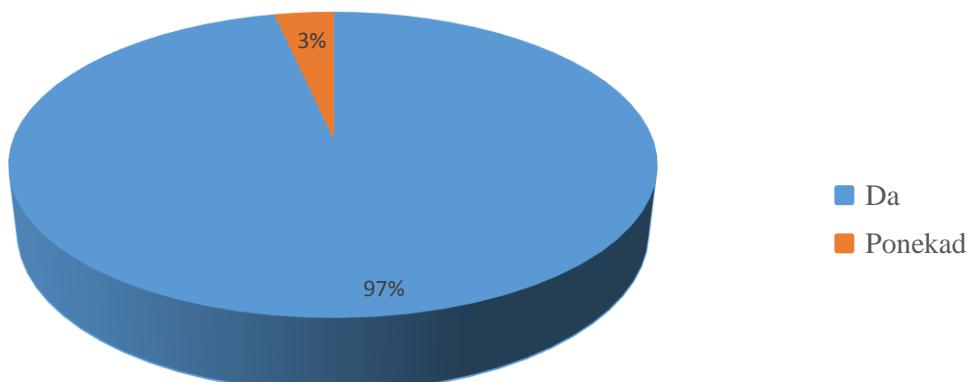
Da li siromaštvo ostavlja značajnije i dugotrajnije posljedice na djecu i odrasle?

Slijedeće pitanje da li siromaštvo ostavlja značajnije i dugotrajnije posljedice na djecu i odrasle većina ispitanika, njih 93% odgovorilo je da ostavlja posljedice na djecu zbog njihove ranjivosti i ovisnosti o roditeljima. Djeca koja odrastaju u siromaštvu imaju veće mogućnosti razvijanja lošijeg zdravlja, nedovoljne razine obrazovanja, problemi u razvijanju kognitivnih i fizičkih poteškoća. Djeca koja odrastaju u siromaštvu više su izložena psihičkim bolestima i stres je kod ove djece jako izražen u odnosu na drugu djecu.

Grafikon 40. Prioritet u radu KCSR u zaštiti djece u sistemu socijalne zaštite

Da li u radu KCSR, uvažavajući međunarodne i domaće propise, zaštita djece u sistemu socijalne zaštite ima prioritetno mjesto?

Prema prezentiranim podacima 97% ispitanika smatra, da KCSR daje prioritetno mjesto zaštiti djece u sistemu socijalne zaštite, uvažavajući međunarodne i domaće propise. 3% ispitanika na

postavljeno pitanje odgovorilo je sa ponekad. Ulaganje u socijalnu zaštitu djece doprinosi osiguravanju adekvatnog životnog standarda djece i ostvarivanja njihovih prava. Države koje ulažu u socijalnu zaštitu, mogu izgraditi kohezivnije društvo, jaču privredu i otpornije zajednice. Borba protiv siromaštva, socijalne i ekonomске ugroženosti djece, zavise od dobro integrisanog sistema socijalne zaštite koji odgovara konkretnim potrebama djece, uz poklanjanje posebne pažnje onim najugroženijim. Naravno, uz uvažavanje domaćih i međunarodnih zakona i propisa.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Siromaštvo možemo posmatrati jednim od najvećih problema današnjice i to svjetskih razmjera. Globalno je zastupljeno i uprkos poboljšanju životnog standarda na nekim životnim područjima, siromaštvo je i dalje prisutno i broj osoba pogodjenih siromaštvo ne smanjuje se. Siromaštvo predstavlja višedimenzionalni problem i kao takvog moramo ga posmatrati i nastojati djelovati u tom pravcu. Značajna područja u borbi protiv siromaštva su: radno zakonodavstvo, politike zapošljavanja, porezna politika, zaštita od nezaposlenosti, zdravstvena zaštita, obrazovanje, stambena politika, socijalna briga i pomoć, civilno društvo, porodična politika, briga o izbjeglim i raseljenim osobama, penzijski sistem. Svaki od ovih sistema posjeduje instrumente koji će doprinijeti socijalnoj sigurnosti građana i smanjenju siromaštva u državi.

Dječije siromaštvo utiče na djecu na taj način, da smanjuje njihove šanse odnosno mogućnosti da ispune sve svoje potencijale i na žalost prenosi se na nove generacije djece. Siromaštvom su najteže pogodena djeca mlađe životne dobi jer siromaštvo utiče na razvoj tijela i uma djece. Upravo djeca predškolske dobi nalaze se u razvojnom dobu kada je rast i razvoj djeteta najbrži i najintenzivniji. Djeca koja su pogodena siromaštvom ili se nalaze u riziku od istog zahtijevaju posebnu pažnju i adekvatnu pomoć u datom trenutku.

U svrhu istraživanja koje je provedeno za potrebe magistarskog rada pod naslovom „Uloga Centra za socijalni rad u suzbijanju dječijeg siromaštva (studija slučaja Kantona Sarajevo)“ ukupno je obuhvaćeno 53 ispitanika (24 korisnika usluga Centra za socijalni rad Kantona Sarajevo i 29 uposlenika, stručnjaka različitih profila Centra za socijalni rad Kantona Sarajevo). Cilj ovog istraživanja je pokazati da Centar za socijalni rad Kantona Sarajevo predstavlja ključnu ustanovu u suzbijanju dječijeg siromaštva, gdje osobe i porodice u stanju socijalne potrebe nastoje riješiti svoje probleme i isto ukazuju najviše povjerenja.

Rezultati istraživanja potvrđili su tačnost sedam postavljenih posebnih hipoteza i glavne hipoteze ovog istraživanja.

Sedma posebna hipoteza u potpunosti potvrđuje da je potrebno uspostaviti elektronski sistem evidencija i praćenja pojave i ranog upozoravanja na opasnost od dječijeg siromaštva. Na postavljeno pitanje 26 ispitanika – uposlenika KCSR, odnosno taj procenat iznosi 90% je odgovorilo da u njihovim službama ne postoji uspostavljen sistem evidencije i praćenja pojave i ranog upozoravanja na opasnost od dječijeg siromaštva (baza podataka). Dobijeni rezultati mogu biti podloga planiranju mjera prevencije i ublažavanja siromaštva djece od najranije dobi. U okviru postojećih programskih rješenja informacionog sistema potrebno je dodati modul za ovu svrhu.

Šesta posebna hipoteza ispituje ovisnost djece koja žive u uslovima siromaštva o javnim i državnim politikama koja im trebaju omogućiti pristup društvenim resursima. Većina korisnika je odgovorila da su dostupni školski sadržaji, a donekle i predškolsko obrazovanje. Međutim, ostale mogućnosti pristupa društvenim resursima kao što su sportski sadržaji, kursevi i edukacije su zanemareni.

Peta posebna hipoteza koja je glasila da je potrebna edukacija stručnjaka o radu sa djecom, ali i roditeljima, koji se nalaze u riziku od siromaštva ili u siromaštву kako bi im bili u mogućnosti pružiti podršku, ali i dati potrebne savjete i pomoći kako bi lakše prebrodili život u siromaštvu i uspješno izašli iz njega, pokazala se tačnom. 79% ispitanika Centra za socijalni rad KS odgovorilo je da nije pružalo savjetovanja i edukacije roditeljima vezano za dječije siromaštvo. Odnosno, to su bili povremeni kontakti sa roditeljima kada je u pitanju edukacija i savjetovanje istih. Iz svega ovoga proizilazi da je od velike važnosti kontinuirano sprovoditi edukacije za stručne radnike centra i na taj način rješavati izazove koji se u velikom obimu pred njih postavljaju, kao i supervizija i podrška kod profesionalnog sagorjevanja.

Četvrta postavljena hipoteza u potpunosti je potvrđena rezultatima istraživanja, gdje je 93% ispitanika (stručnih radnika Centra za socijalni rad) potvrdilo da siromaštvo ostavlja značajnije i dugotrajnije posljedice na djecu, zbog njihove ranjivosti i ovisnosti o roditeljima. Velika je vjerovatnoća da će djeca koja odrastaju u siromaštву i u odrasлом dobu biti izložena riziku od istog, i samim tim pogodjena siromaštвom i socijalnom isključenošću. Siromaštvo ostavlja na djecu dugotrajne posljedice iz razloga što djeca rođena u lošijim uslovima zaostaju u kognitivnom i socioemotivnom razvoju. Također postavljena hipoteza je potvrđena i u teorijskom dijelu istraživanja sa osvrtom na posljedice dječijeg siromaštva.

Treća postavljena hipoteza ističe da je potrebno dopuniti minimalne standarde usluga socijalne zaštite elementima koji se odnose na otkrivanje i zaštitu djece od zloupotrebe radom. Na osnovu teorijskog dijela rada i statističkih podataka, uspostava sistema evidencija i praćenja ovih pojava omogućila bi stvaranje novih usluga socijalne zaštite. Analiza prikupljenih podataka mogla bi biti podloga planiranju mjera prevencije i ublažavanja siromaštva djece od najranije dobi, kao i sprečavanja zloupotreba rada djece.

Druga po redu postavljena hipoteza: "Razvijanje usluga za djecu, a posebno onih koje se tiču obrazovanja od najranije vrtičke dobi može ublažiti nepovoljne posljedice odrastanja u siromaštву", je potvrđena odgovorom ispitanika na 15.pitanje, gdje je 71% ispitanika potvrdilo da imaju dostupnost školskim sadržajima, a za 29% ispitanika dostupni su sadržaji predškolske dobi. Hipoteza se pokazala tačnom odgovorom ispitanika u Centru za socijalni rad KS, koji navodi da postoje potrebe koje se ne mogu zadovoljiti trenutno utvrđenim pravima iz oblasti

socijalne zaštite vezano za dječije siromaštvo, a tiču se boravka djece u vrtićima i finansiranjem toplog obroka za djecu u školama.

Prva postavljena hipoteza glasila je: „Centri za socijalni rad su najvažnije ustanove u sistemu socijalne zaštite, a uvažavajući brojne međunarodne i domaće propise, zaštita prava djece u sistemu socijalne zaštite ima prioritetno mjesto“. Prema rezultatima istraživanja hipoteza je u potpunosti potvrđena, gdje je 97% ispitanika (28 stručnih radnika) pozitivno odgovorilo na postavljeno pitanje.

U konačnici, generalna hipoteza koja je glasila: „Centar za socijalni rad Kantona Sarajevo kroz zakonsku regulativu i mehanizme je osnovni nosilac aktivnosti na prevenciji i suzbijanju dječijeg siromaštva u Kantonu Sarajevo“ u potpunosti se potvrđuje na osnovu analiziranih statističkih izvještaja i podataka prikupljenih anketama uposlenika i korisnika usluga Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo kao i na osnovu zaključaka izvedenih hipoteza. Pored navedenih analiza, generalnu hipotezu direktno potvrđuju i odgovori na anketno pitanje „Pomoć u učestalost pomoći drugih lica i organizacija“ gdje se osobe u stanju socijalne potrebe najviše obraćaju i vjeruju u KCSR.

Analiza je pokazala da korisnicima u stanju socijalne potrebe, a vezano za dječije siromaštvo najviše pomaže KCSR kroz razne usluge, preventivne aktivnosti i socijalna davanja.

Problem dječijeg siromaštva vezan je direktno s obrazovanjem i zaposlenošću roditelja, a veliki broj djece u domaćinstvu doprinosi još većem dječijem siromaštву. Rješavanjem problema nezaposlenosti roditelja smanjuje se i siromaštvo u porodici. Dječije siromaštvo i generalno posmatrajući siromaštvo u Bosni i Hercegovini predstavlja složen i dubok problem, gdje je potrebno razviti odgovarajuću strategiju za smanjenje dječijeg siromaštva, kao i podršku porodicama pogođenih siromaštвom.

LITERATURA:

1. Abby C. W., Ross A. T., How Poverty and Depression Impact a Child's Social and Emotional Competence, Volume 1, Number 10, datum pristupa: 21.09.2022., dostupnona: https://poverty.ucdavis.edu/sites/main/files/file-attachments/policy_brief_thompson_risk_print.pdf
2. Ajduković, M. (1997): Grupni pristup u socijalnom radu, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb
3. Ajduković, M., Matančević, J. i Rimac, I. (2017): Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: učinci i mogućnosti djelovanja, Ljetopis socijalnog rada, 24 (2), 277-308
4. „Analiza sudske prakse u porodičnim sporovima i preporuke za postupanje“, Sarajevo 2020., datum pristupa: 26.04.2023., dostupno na: <https://atlantskainicijativa.org/wp-content/uploads/Prirucnik-Analiza-sudske-prakse-u-porodicnim-sporovima-i-preporuke-za-postupanje-web-copy1.pdf>
5. Bašić, S. (2015): Društvene nejednakosti, društveno raslojavanje i siromaštvo u BiH, Dijalog- Časopis za filozofiju i društvenu teoriju, 1-2, 62.-83
6. Bejaković, P. (2016): Siromaštvo, nejednakost i socijalna isključenost u EU, Institut za javne finansije Hrvatske, Zagreb
7. Beketić, Karla, Brcković, Lana, Leko, Ivana, 2021., Dječije siromaštvo i dječiji rad, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, datum pristupa: 24.10.2022., dostupno na: https://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/Djecje_siromastvo_i_djecji_rad.pdf
8. Berk, L. E. (2015): Dječja razvojna psihologija, Naklada Slap, Jastrebarsko
9. Brooks-Gunn, J., & Duncan, G. J., The effects of poverty on children, The Future of Children, 7(2), 1997., datum pristupa: 25.08.2022., dostupno na: www.researchgate.net
10. Bruckauf, Zlata, UNICEF, 2014, Dječije siromaštvo i uskraćenost u Bosni i Hercegovini - Analiza Ankete o potrošnji domaćinstava iz 2011. godine, datum pristupa: 26.03.2023., dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/media/401/file/Publikacija>
11. Bubić, Suzana, Siromaštvo djece – uzroci i sredstva za njegovo smanjenje, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, datum pristupa: 22.05.2022., dostupno na: <https://omeka.ibu.edu.ba/files/original/cab1a62e9b2ccaf2454cef7ba399bf4b.pdf>
12. Bubić, S., Traljić, N., (2007): Roditeljsko i starateljsko pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
13. Centar za mirovne studije, 2018., Zaustavimo siromaštvo djece, datum pristupa: 23.05.2022., dostupno na: <https://www.etratika.net/drustvo/87816/siromastvo-nije-samo-glad/cms.hr/hr/nejednakost/zaustavimo-siromastvo-djece>
14. Code civil des français. Édition originale et seule officielle, Pariz, 1804., datum pristupa: 14.12.2022., dostupno na: ftp://ftp.bnf.fr/010/N0106151_PDF_1-1DM.pdf
15. Ćatić, R., Stevanović, M. (2003): Pedagogija, Pedagoški fakultet Zenica, Zenica
16. Dervišbegović, M. (2001): Socijalni rad teorija i praksa, III dopunjeno i izmjenjeno izdanje, Studentska štamparija Univerziteta Sarajevo, Sarajevo
17. Dječije siromaštvo, datum pristupa: 12.07.2022., dostupno na: <https://hr.economy-pedia.com/11032276-child-poverty>
18. Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodice pod rizikom od razdvajanja u FBIH 2006-2016, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, datum pristupa: 13.03.2022., dostupno na: <https://dokumen.tips/documents/dokument-politike-zastite-djece-bez-roditeljskog-staranja-i-porodica-.html?page=3>
19. Dragičević, Tatjana, Družić Ljubotina, Olja, 2022, 102 Siromaštvo djece – posljedice i zaštitni činitelji, Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, Vol. 56, br. 108,

- 2022.godine, datum pristupa:18.01.2023., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/411240>
20. Đugum Aida, 2012., Siromaštvo uzrok kršenja dječijih prava u BiH, Radio Slobodna Evropa, datum pristupa: 12.05.2022., dostupno na: https://www.slobodnaevropa.org/a/siromastvo_uzrok_krsenja_djecijih_prava_u_bih/24457145.html
 21. Eisner, B., 1950., Porodično pravo, Zagreb, datum pristupa: 03.03.2023., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/408648>
 22. Etinski, R., 2007., Međunarodno javno pravo, Novi Sad, datum pristupa: 04.05.2023., dostupno na: <https://www.scribd.com/document/389053074/Rodoljub-Etinski-Me%C4%91unarodno-Javno-Pravo>
 23. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950)
 24. Europski revizorski sud, 2020, Borba protiv siromaštva djece, datum pristupa: 23.02.2022., dostupno na: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/child-poverty-20-2020/hr/>
 25. Europska socijalna povelja (1961)
 26. Federalni zavod za statistiku Socijalna zaštita /skrb 2020, 2021, Statistički bilten 333, Sarajevo
 27. Federalni zavod za statistiku Socijalna zaštita /skrb 2019, 2020, Statistički bilten 314, Sarajevo
 28. Federalni zavod za statistiku Socijalna zaštita /skrb 2018, 2019, Statistički bilten 295, Sarajevo
 29. Federalni zavod za statistiku Socijalna zaštita /skrb 2017, 2018, Statistički bilten 275, Sarajevo
 30. Federalni zavod za statistiku Socijalna zaštita /skrb 2016, 2017, Statistički bilten 263, Sarajevo
 31. Federalni zavod za statistiku Socijalna zaštita /skrb 2015, 2016, Statistički bilten 232, Sarajevo
 32. Giddens, E. (2003): Siromaštvo, socijalna zaštita i društvena izopštenost, Sociologija, Ekonomski fakultet: Beograd, 314-334.
 33. Giddens, E. (2009): Evropa u globalnom dobu, Beograd: Clio, 13-45, 47-67,81-119.
JU "Kantonalni centar za socijalni rad", Sarajevo, Izvještaji o radu i finansijskom poslovanju JU "Kantonalni centar za socijalni rad" (2015-2020)
 34. Green Paper on maintenance obligations: Commission seeks views of interested parties, IP/04/527,datum pristupa: 22.12.2022., dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_04_527
 35. Haška konvencija o izdržavanju, 2007., datum pristupa: 17.07.2023., dostupno na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/KONVENCIJA%20O%20MEDUNARODNOM%20OSTVARIVANJU%20PRAVA%20ZA%20IZDRZAVANJE%20DJETE%20I%20DRUGIM%20OBlicIMA%20IZDRZAVANJA%20PORODICE%20-%20bosanski.pdf>
 36. Hrabar, D., 2005., Prava djece u obitelji, Revija za socijalnu politiku, god. 1., br. 3., Zagreb, 1994., datum pristupa: 09.05.2023., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/rsp>
 37. Kletečki Radović,M.; Vejmelka,L.; Družić Ljubotina,O.;“2017., Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece“, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, datum pristupa: 12.12.2022., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/284373>
 38. Konvencija o međunarodnom ostvarivanju prava za izdržavanje djeteta i drugim oblicima izdržavanja porodice (2007)
 39. Konvencija o pravima djeteta (1989)
 40. Krčmar, B.; Problematika jednoroditeljskih obitelji u suvremenom društvu, datum pristupa: 11.07.2023., dostupno na: <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/problematika-jednoroditeljskih-obitelji-u-suvremenom-drustvu.html>

41. Miković, M. (2005): Osnove socijalne politike, Edito Civitas, Sarajevo
42. Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948)
43. Pajić, D., Demirović, R., 2016., "Krivičnopravna zaštita prava na izdržavanje u zakonodavstvu i sudskej praksi u FBiH", datum pristupa: 02.11.2022., dostupno na: <http://pf.untz.ba/dokumenti/casopisi/2016-2/1.pdf>
44. Pedagoška enciklopedija, (1989), Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad
45. Pellino, K., 2007,: The effects of poverty on teaching and learning, datum pristupa:18.08.2023., dostupno na: www.teach-nology.com/tutorials/teaching/poverty
46. Porodični zakon Federacije BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 35/05, 41/05 i 31/14),
47. Pravilnika za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 15/13)
48. Pregled siromaštva u Bosni i Hercegovini.pdf., datum pristupa: 15.08.2023., dostupno na: https://www.esiweb.org/pdf/bridges/bosnia/PRSP_PregledSiromastva.pdf
49. Prešić, Jovana, 2018., Siromaštvo dece i mlađih, Vreme, datum pristupa: 19.06.2022., dostupno na: <https://www.vreme.com/dodatno/u-zacaranom-krugu/>
50. Razdoblje principata traje od osnivanja carstva po Augustu 27. g. pr. n. e. do smrti cara Aleksandra Severa 235.g.; Horvat, M., Rimsko pravo, Zagreb, 2008., datum pristupa: 27.04.2023., dostupno na: <https://www.scribd.com/doc/48228869/Rimsko-pravo-skripta-Horvat#>
51. Rot, N. (1994): Osnovi socijalne psihologije, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
52. Rot, N. (2017): Opšta psihologija, Zavod za udžbenike, Beograd
53. Siromaštvo u BiH 2011, Trendovi i dostignuća i indikatori adekvatnosti ciljanja budžetskih transfera za socijalnu zaštitu u BiH 2011., datum pristupa: 05.07.2022., dostupno na: https://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2013/IBHI_Siromastvo_u_BIH_2011_Trendovi_i_dostignuca.pdf
54. Siromaštvo u Republici Hrvatskoj s naglaskom na siromaštvo djece, datum pristupa: 11.06.2022., dostupno na: <https://djeca-prva.hr/siromastvo-u-republici-hrvatskoj-s-naglaskom-na-siromastvo-djece/>
55. Stokić, Vanja, Snaga lokalnog.ba, 2023., datum pristupa: 01.08.2023., dostupno na: <https://snagalokalnog.ba/vec-20-godina-osiguravaju-uzinu-za-siromasne-ucenike/>
56. Stubs, Paul, Ledić, Marko, Rubil, Ivica, Zrinščak, Siniša, EIZG i Zaklada Adris, 2017, Djecije siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštвom kućanstava u Hrvatskoj, datum pristupa: 04.12.2022., dostupno na: https://www.eizg.hr/userdocsimages/projekti/zavrseni/Djecje_siromastvo_hr.pdf
57. Šadić, S. (2014): Ljudska prava i socijalni rad, Impresum, Sarajevo
58. Šućur, Z. (2001): Siromaštvo: teorije, koncepti i pokazatelji, Pravni fakultet, Zagreb
59. Šućur, Z. (2004):Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija, Revija za sociologiju, Zagreb, 35 (1-2).
60. Šućur, Z.; 2005., Siromaštvo i socijalni transferi u Hrvatskoj, Hrčak Portal Hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa, datum pristupa: 08.04.2023., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/5712>
61. Šućur, Zoran, Kletečki Radović, Marijana, Družić Ljubotina, Olja, Babić, Zdenko, 2015., Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj, UNICEF, datum pristupa: 15.03.2022., dostupno na: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Publikacija_Siromastvo_Uncief_2015_online.pdf
62. Termiz, Dž. (2003): Metodologija društvenih nauka, Sarajevo
63. Termiz, Dž. (2005): Teorija nauke o socijalnom radu, Lukavac
64. Termiz, Dž. (2009): Metodologija društvenih nauka, NIK „Grafit“, Lukavac
65. Termiz, Dž. (2013): Osnovi metodologije socijalne psihologije, Amos Graf, Sarajevo

66. Termiz, Dž. i Milosavljević, S. (2018): Praktikum iz metodologije politikologije, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
67. Uputstvo o vođenju evidencije sudskih odluka i sporazuma o izdržavanju djece i roditelja, doneseno na osnovu člana 242. stav 1. PZ, objavljeno u Službenim novinama FBiH, broj 17/2006, datum pristupa: 03.05.2023., dostupno na: http://www.podaci.net/_gBiH/propis/Uputstvo_o_vodjenju/U-vesosi04v0617.html
68. Uredba o subvencioniranju troškova grijanja („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: [04/05](#), [07/08](#), [37/13](#), [51/14](#), [8/18](#), [9/19](#), [50/20](#)),
69. Uredba o plaćanju troškova dženaze/sahrane/ukopa za socijalne kategorije („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 31/17)
70. Uredba o priznavanju prava na topli obrok u javnim kuhinjama Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 10/17),
71. Uredba o sufinansiranju troškova podstanarstva („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: [9/20](#)),
72. Ustav SFRJ, Sl. list SFRJ br. 14/63, 18/67 i 29/71, čl. 57. datum pristupa: 12.02.2022., dostupno na: [https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalisti%C4%8Dke_Federativne_Republike_Jugoslavije_\(1974.\)](https://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Socijalisti%C4%8Dke_Federativne_Republike_Jugoslavije_(1974.))
73. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine Federacije BiH“ broj [36/99](#), [54/04](#), [39/06](#), [14/09](#), [45/16](#) i [40/18](#)),
74. Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 38/14 – Prečišćeni tekst, [38/16](#), [44/17](#) i [28/18](#), [52/21](#))
75. Zakon o statistici u Federaciji BiH („Službene novine FBiH“, broj: 63/03 i 9/09).

ANKETNI UPITNIK ZA KORISNIKE U STANJU SOCIJALNE POTREBE JU „KANTONALNI CENTAR ZA SOCIJALNI RAD“ SARAJEVO

Poštovani,

Molim Vas da uzmete učešće u anketnom ispitivanju koje je potrebno za izradu master/završnog rada na temu „Uloga Centra za socijalni rad u suzbijanju dječijeg siromaštva (Studija slučaja Kantona Sarajevo)“. Rezultati anketiranja biti će korišteni isključivo za izradu master/završnog rada.

Učešće u istraživanju u potpunosti je anonimno, a dobijeni podaci koristiće se isključivo u naučne svrhe, uz poštovanje profesionalnih i etičkih standarda.

1. Struktura domaćinstva

- a. Dvočlano domaćinstvo
- b. Tročlano domaćinstvo
- c. Četveročlano domaćinstvo
- d. Broj članova 5 i više od 5

2. Broj djece u domaćinstvu

- a. Jedno
- b. Dvoje
- c. Troje
- d. Više od troje

3. Starosna struktura djece

- a. 0 – 6 godina
- b. 7 – 13 godina
- c. 14 – 17 godina

4. Tip porodice

- a. Dvoroditeljska
- b. Jednoroditeljska - samohrana majka
- c. Jednoroditeljska - samohrani otac

5. Obrazovanje roditelja

- a. Osnovno obrazovanje i niže
- b. Srednje obrazovanje
- c. Više ili visoko obrazovanje

6. Stambene prilike korisnika

- a. Vlastiti stan
- b. Vlastita kuća
- c. Socijalno stanovanje
- d. Kod srodnika
- e. Bespravno

7. Uslovi stanovanja u vašem domaćinstvu

- a. Veoma dobri
- b. Dobri
- c. Zadovoljavajući
- d. Loši
- e. Veoma loši

8. Zaposlenje

- a. Jedan roditelj zaposlen
- b. Oba roditelja zaposlena
- c. Oba roditelja bez zaposlenja

9. Vrste primanja

- a. Plaća
- b. Penzija
- c. Dječiji dodatak
- d. Stalna novčana pomoć
- e. Jednokratna novčana pomoć
- f. Izuzetna novčana pomoć
- g. Novčana pomoć porodilji
- h. Invalidnina
- i. Subvencije za struju ili ogrjev
- j. Ostale socijalne naknade
- k. Pomoć lokalnih vlasti
- l. Pomoć nevladinih organizacija
- m. Korisnik javne kuhinje
- n. Ostali izvori primanja

10. Korisnici usluga centra za socijalni rad

- a. Djeca bez roditeljskog staranja
- b. Osobe sa invaliditetom i osobe ometene u fizičkom i psihičkom razvoju
- c. Djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama
- d. Vaspitno zanemarena djeca
- e. Vaspitno zapuštena djeca
- f. Niti jedna od ovih kategorija

11. Da li su korisnicima u stanju socijalne potrebe dostupni

- a. Internet
- b. Mobilni telefon
- c. Fiksni telefon
- d. Televizija
- e. Ništa od navedenog

12. Vrsta pomoći koju Vam pružaju nevladine organizacije i koliko često

a. Novčana pomoć	Jednokratno	Mjesečno
b. Pomoć za školovanje - stipendija	Jednokratno	Mjesečno
c. Besplatni obroci	Jednokratno	Mjesečno
d. Pomoć u naturi	Jednokratno	Mjesečno
e. Ostale vrste pomoći	Jednokratno	Mjesečno
f. Nisam korisnik usluga nevladinih organizacija		

13. Ukoliko ste korisnik usluga ili pomoći nevladinih organizacija, navedite kojih

- a. _____
- b. _____
- c. _____

d. _____

14. Da li Vam pomažu i koliko

a. Prijatelji	Nikada	Ponekad	Često	Ne znam
b. Komšije	Nikada	Ponekad	Često	Ne znam
c. Vjerske zajednice	Nikada	Ponekad	Često	Ne znam
d. Dobrovoljna udruženja	Nikada	Ponekad	Često	Ne znam
e. Centar za socijalni rad	Nikada	Ponekad	Često	Ne znam
f. Općina i mjesna zajednica	Nikada	Ponekad	Često	Ne znam
g. Humanitarne organizacije	Nikada	Ponekad	Često	Ne znam

15. Da li su djeci dostupni sadržaji (društveni resursi)

- a. Predškolsko obrazovanje (djeca vrtičke dobi)
- b. Školski sadržaji
- c. Sportski sadržaji
- d. Kursevi i edukacije
- e. Ostali sadržaji

16. Da li su roditelji imali bilo kakve edukacije ili savjetovanje u radu sa djecom

- a. Da
- b. Ne
- c. Samo informativno
- d. Ne znam

17. Da li visina primanja koje ostvarujete može zadovoljiti vaše potrebe

- a. Da
- b. Ne, trenutni prihodi nisu dovoljni

18. Da li postoje dodatne potrebe koje se ne mogu zadovoljiti trenutno utvrđenim pravima iz oblasti socijalne zaštite

- a. Ne
- b. Ne znam
- c. Da,

(navesti potrebu)

ANKETNI UPITNIK ZA UPOSELENE U JU „KANTONALNI CENTAR ZA SOCIJALNI RAD“ SARAJEVO

Poštovani,

Molim Vas da uzmete učešće u anketnom ispitanju koje je potrebno za izradu master/završnog rada na temu „Uloga Centra za socijalni rad u suzbijanju dječjeg siromaštva (Studija slučaja Kantona Sarajevo)“. Rezultati anketiranja biti će korišteni isključivo za izradu master/završnog rada.

Učešće u istraživanju u potpunosti je anonimno, a dobijeni podaci koristiće se isključivo u naučne svrhe, uz poštovanje profesionalnih i etičkih standarda.

1. Spol

- a. Muški
- b. Ženski

2. Radno iskustvo u struci

- a. Do 10 godina
- b. Od 11 – 20 godina
- c. Od 21 – 30 godina
- d. Preko 30 godina

3. Označite Vaše zanimanje

- a. Socijalni radnik
- b. Psiholog
- c. Pedagog
- d. Pravnik
- e. Administrativni radnik
- f. Ostalo

4. Da li ste kao uposlenik KCSR imali edukacije iz Vaše struke i koliko često?

- a. Da, kontinuirano
- b. Da, povremeno
- c. Ne

5. Da li je KCSR pružao roditeljima edukacije i savjetovanja vezano za dječje siromaštvo?

- a. Da
- b. Povremeno
- c. Ne

6. Da li je KCSR djeci u stanju socijalne potrebe i rizika od siromaštva, vezano za zakonske propise, omogućavao pristup društvenim resursima?

- a. Da, u potpunosti
- b. Da, djelimično
- c. Ne

7. Da li sarađujete sa drugim institucijama, tijelima lokalne uprave i samouprave i organizacijama civilnog društva u cilju pomoći porodicama sa djecom koje su u stanju socijalne potrebe?

- a. Da,

(navesti koje)

- b. Povremeno
- c. Ne

- 8. U kojoj mjeri saradnja sa drugim institucijama, tijelima lokalne uprave i samouprave i organizacijama civilnog društva doprinosi otklanjanju dječijeg siromaštva?**
- a. Mnogo
 - b. Djelimično
 - c. Ne doprinosi nikako
- 9. Da li u vašoj službi imate uspostavljen sistem evidencije i praćenja pojava i ranog upozoravanja na opasnost od dječijeg siromaštva (baza podataka)?**
- a. Da
 - b. Da, djelimično
 - c. Ne
- 10. Na koji način KCSR dolazi do podataka o dječijem siromaštву i riziku od dječijeg siromaštva (uključujući i dječiji rad)?**
- a. Po zahtjevu lica u stanju socijalne potrebe
 - b. Po prijavi susjeda, prijatelja, građanina koji prepoznaće postojeću potrebu
 - c. Po prijavi organa i organizacija (MUP, MZ, NVO, ...)
 - d. Radom uposlenika CSR na terenu (po službenoj dužnosti)
 - e. Na neki drugi način
- 11. Po Vašem mišljenju, koja od sljedećih prava i usluga najviše pomaže u otklanjanju dječijeg siromaštva?**
- a. Novčanu i drugu materijalnu pomoć (stalna novčana pomoć, jednokratna novčana pomoć, izuzetna novčana pomoć, novčana naknada za pomoć i njegu od strane druge osobe, novčana naknada za vrijeme čekanja na zaposlenje),
 - b. Osposobljavanje za život i rad,
 - c. Usluge obrazovanja od najranije dobi,
 - d. Smještaj u ustanovu socijalne zaštite,
 - e. Usluge socijalnog i drugog stručnog rada,
 - f. _____
- 12. Po Vašem mišljenju, koja od sljedećih mjera može najviše uticati na smanjenje dječijeg siromaštva u KS?**
- a. poboljšati dostupnost besplatnih obroka djeci u siromaštvo
 - b. poboljšati dostupnost odgoju i obrazovanju djece u siromaštvo (od predškolskog pa dalje)
 - c. pomoći pri zapošljavanju punoljetnih članova porodice
 - d. stvoriti bolje materijalne i ljudske resurse za provedbu zakona
 - e. stvoriti stabilne uslove finansiranja
 - f. povećati obim dječijih prava
 - g. _____

13. Da li KCSR, uz postojeću kadrovsku i materijalnu opremljenost, može adekvatno odgovoriti na dječije siromaštvo i rizike od dječjeg siromaštva?

- a. Da
- b. Da, djelimično
- c. Ne

14. Da li postoje potrebe koje se ne mogu zadovoljiti trenutno utvrđenim pravima iz oblasti socijalne zaštite vezano za dječije siromaštvo, a postoje potreba za istim (navesti potrebu)

- a. _____
- b. _____
- c. _____
- d. _____

15. Da li siromaštvo ostavlja značajnije i dugotrajnije posljedice na djecu ili odrasle?

- a. Na odrasle
- b. Na djecu, zbog njihove ranjivosti i ovisnosti o roditeljima
- c. Ne ostavlja nikakve posljedice na odrasle
- d. Ne ostavlja nikakve posljedice na djecu
- e. Ne znam

16. Da li u radu KCSR, uvažavajući međunarodne i domaće propise, zaštita djece u sistemu socijalne zaštite ima prioritetno mjesto?

- a. Da
- b. Ne
- c. Ponekad
- d. Ne znam

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

Naziv odsjeka i/ili katedre: _____

Predmet: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: SARAH ROŽAJAC
Naslov rada: Uloga Centra za socijalni rad u suzbijanju dječijeg siromaštva
(Studija slučaja Kantona Sarajevo)
Vrsta rada: Završni magistarski rad
Broj stranica: 90

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Sarajevo, 05.10.2023. godine

Potpis